

NOVOSTI HOROČINA

#1199

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 09/12/2022
10kn/ 1.33€ /100din

9 771845 895007

4922

Šljaka jada

U zapadnoj Evropi jača trend četverodnevno radnog tjedna, a u Hrvatskoj na otpore nailazi već i Vladin prijedlog da se rad nedjeljom bolje regulira i više plati. U zemlji koja se zadovoljava orijentacijom na uslužne djelatnosti teško je ostvariti pravo na slobodan vikend, a kamoli na petak

str. 4-5.

Dobitna stigmatizacija

Je li premijer doista u 'win-win poziciji', to jest je li ispravno izračunao da će mu eventualni poraz u Saboru – ako Vladin naum ne dobije dvotrećinsku potporu zastupnika, odnosno ako ne bude ništa od hrvatskog učešća u obuci Ukrajinaca suočenih s agresijom Rusije – biti efikasno sredstvo za moralni trijumf nad unutrašnjopolitičkim suparnicima?

1. Je li ANDREJ PLENKOVIĆ, predsjednik Vlade i HDZ-a, doista u 'win-win poziciji', kao što je sam izjavio prošlog tjedna, u pogledu glasanja saborskih zastupnika o Vladinoj odluci, kojoj je predsjednik Republike ZORAN MILANOVIĆ uskratio neophodnu suglasnost iz formalnih razloga, da pripadnici Hrvatske vojske – u Hrvatskoj i izvan Hrvatske – u sklopu nove vojne misije Europske unije (EUMAM) sudjeluju u obuci ukrajinskih oružanih snaga?

2. Da se vratimo korak unatrag: kako se uopće može biti u 'win-win poziciji' ako postoji realna mogućnost da Vladina odluka ne bude potvrđena u Saboru, točnije da Vladin naum – ili samovoljno preuzeta obaveza na razini Europske unije – ne dobije dvotrećinsku potporu zastupnika i da propadne u parlamentu, odnosno ako ne bude ništa od hrvatskog učešća u obuci Ukrajinaca suočenih s agresijom Rusije?

3. Što to Plenković dobiva ako u Saboru ne dobije potrebnu dvotrećinsku većinu za ono do čega mu je navodno toliko stalo, naime do sudjelovanja hrvatskih vojnika u EUMAM-u?

4. Je li Plenkoviću jednako vrijedan 'dobitak' pomaganje Ukrajini, preuzeto u Bruxellesu, u vidu obuke njihovih vojnika, s jedne strane, kao i prilika za optužbe protiv parlamentarne opozicije za rusofilstvo te

za antiukrajinska i antizapadna nagnuća i pregnuća, s druge, pa je dobro što god da se dogodi?

5. Zašto uopće postavljamo prethodno pitanje, kad je jasno da Ukrajina, osim na razini simbolike, neće imati naročitu korist od hrvatske obuke, dok je Plenković povjerovao da bi mogao relativno ozbiljno politički profitirati od diskvalificiranja Milanovića i opozicije kao ruskih agenata svrstanih na 'pogrešnu stranu povijesti'?

6. A sad opet na početno pitanje: je li Plenković doista u 'win-win poziciji', to jest je li ispravno povjerovao i izračunao da će mu eventualni poraz u Saboru biti efikasno sredstvo za moralni trijumf nad unutrašnjopolitičkim suparnicima?

7. Da li bi se čovjek koji je, neovisno o ishodu parlamentarnog glasanja, unaprijed uvjeren u svoju pobjedu odjednom sjetio konzultacija s opozicijskim parlamentarnim strankama, što mu nije padalo na pamet kad je bilo vrijeme za to, a konzultacije su drugo ime za uvjeravanje zastupnika da dignu ruku za Vladinu odluku?

8. Je li glasanje u Saboru zakazano za 15. prosinca, kad parlament – prema Ustavu – mora obustaviti rad na mjesec dana, samo zbog toga da bi se ostavilo dovoljno vremena za pridobivanje još dvadesetak zastupnika, koliko HDZ-u nedostaje za dvotrećinsku većinu ili za stotinu i jedan glas?

9. Jesu li glavna meta Plenkovićevo lobiranje bivši SDP-ovci koji su sad u novoj socijaldemokratskoj stranci predvođenoj DAVORKOM VIDOVIĆEM i bivši SDP-ovci koji su se otisnuli u nezavisne saborske zastupnike?

10. Jesu li razlozi bivših SDP-ovaca koji su već najavili da će glasati za Vladin prijedlog odluke o obuci, poput RAJKA OSTOJIĆA i ERIKA FABIJANIĆA, u tome što im je istinski stalo do simboličko-političke pomoći Ukrajini, bez obzira na poštivanje ili kršenje procedure, ili u tome da se privatno osveti Milanoviću za postupke dok su svi bili u SDP-u?

11. Jesu li na premijerovo naglo buđenje volje da razgovara s mrskim opozicionarima utjecali rezultati svježih anketa Promocije plus za RTL, ankete prema kojima je 58 posto hrvatskih građana protiv vojne obuke Ukrajinaca u Hrvatskoj, dok ih svega 29 posto podržava tu ideju, što je otprilike rezultat koji se pojavljivao i u svim drugim anketama, više ili manje relevantnim, otkako je ta tema zaokupila javnost?

12. Jesu li na Plenkovićevo odustajanje od 'win-win' očekivanja i prateće retorike utjecali još neki brojevi iz spomenutog istraživanja, na primjer, 37 posto onih koji misle da bi premijer i predsjednik Republike trebali zajednički donijeti odluku o obuci ukrajinskih vojnika na teritoriju Hrvatske, ili na primjer, 36 posto ispitanika koji smatraju da bi predsjednik o tome trebao odlučiti

Prema nedavnoj anketi, protiv vojne obuke Ukrajinaca u Hrvatskoj je 58 posto građana (Foto: Dino Stanin/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxiii / Zagreb | petak, 09/12/2022

NOVOSTI
НОВОСТИ #1199

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac
GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Boris Postnikov

IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal Novosti), Petar Glodić, Tihomir Ponoš

REDAKTORICE Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević

KOLUMNISTI
Marinko Čulić, Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin, Dragana Bošnjak, Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Milan Gavrović,

Dragan Grozdanić, Mira Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Anja Kožul, Igor Lasić, Bojan Munjin, Tamara Opačić, Lujo Parežanin, Ivana Perić, Srećko Pulig i Hrvoje Šimićević

TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić

GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišević & Damir Bralić, Nikola Đurek

ILUSTRACIJA NASLOVNICI
Luka Duplančić

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6500
Novosti su financirane sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Premijer Andrej Plenković
(Foto: Emica Elvedi/
PIXSELL)

samostalno, ili na primjer, tek četiri posto onih što su se izjasnili da bi glavnu riječ trebala imati Vlada?

13. Je li utjecao i podatak iz ankete da otprilike trećina HDZ-ovih birača ne odobrava dolazak ukrajinskih vojnika na obučavanje u Hrvatsku?

14. Kako je, uzgred, uopće moguće da hrvatski građani ovako razmišljaju o ovoj temi u okolnostima pune dominacije Vladinih stavova u svim glavnim medijima te napada sa svih ideoloških strana na Zorana Milanovića koji da sramoti Hrvatsku u međunarodnoj zajednici i da nanosi štetu međunarodnom ugledu Hrvatske uskrćivanjem supotpisa na Vladin plan obuke ukrajinskih vojnika?

15. Misle li građani o ovoj temi ovako zbog toga što su zaključili da ih vrijeđa Vladina konspirativnost, nejasno komuniciranje, autokratsko nametanje i gaženje procedure u pitanju koje nije najozbiljnije na svijetu i koje nije, barem zasad, od presudne važnosti za najšire slojeve stanovništva, ali nije ni nevažno, a naročito nije nevažno iz perspektive ustavne podjele vlasti i ovlasti?

16. Ili građani tako misle zbog toga što slijepo slijede sve što kaže Zoran Milanović?

17. Slijede li građani slijepo baš sve Milanovićeve političke zamisli i akcije?

18. Nije li Milanovićeva zamisao o uvjetovanju pristupanja Finske i Švedske NATO-u, dok se ne riješi problem legitimnog političkog predstavljanja Hrvata u Bosni i Hercegovini, naišla na relativno slabu podršku građana u anketama i na gotovo nikakav odziv saborskih zastupnika?

19. Zašto se Plenković, koji sad iznenada da želi konzultacije s opozicijom, ni u jednoj fazi ovog procesa nije ni pokušao konzultirati s Milanovićem, o opoziciji da i ne govorimo, mada Ustav definira predsjednika Republike kao sukreatora vanjske politike i kao vrhovnog zapovjednika Hrvatske vojske?

20. Otkud Plenkoviću uopće ideja da prihvati vanjskopolitičko-obrambenu obavezu na europskoj razini mimo ikakvog prethodnog razgovora sa sukrea-

Je li glasanje u Saboru zakazano za 15. prosinca, kad parlament – prema Ustavu – mora obustaviti rad na mjesec dana, samo zato da bi se ostavilo dovoljno vremena za pridobivanje još dvadesetak zastupnika, koliko HDZ-u nedostaje za dvotrećinsku većinu?

torom državne politike u tim područjima vlasti?

21. Je li premijer namjerno proizveo sukob da bi 'zvijeri ostavile trag'?

22. Je li se ona Plenkovićeva lagodna 'win-win pozicija' bazirala upravo na proizvodnji sukoba, odnosno na namjeri da se silom moralne ucjene nametne vlastita volja i da se one koji se tome suprotstave javno pokuša prokazati kao ljude koji će u povijesti biti upamćeni po tome što su odbili pomoći zemlji koja je napadnuta, a to bi trebalo biti naročito odvratno ako se ima na umu da je i Hrvatska bila žrtva agresije i ako se prisjetimo kako je dragocjen bio svaki oblik pomoći i solidarnosti iz svijeta?

23. Zašto Vlada i lojalni joj mediji stvaraju atmosferu da bi Hrvatska – zbog kukavičluka i rusofilstva Milanovića i opozicionara koji ga slijede – mogla doći na loš glas kao država koja ne želi pomoći Ukrajini, kad je općepoznata činjenica da je Hrvatska dosad u Ukrajinu poslala relativno velike količine oružja, municije, opreme i novca, i da se sprema poslati još, da je primila i zbrinula više od 20 hiljada ukrajinskih izbjeglica te da cijelo vrijeme daje punu političku podršku teritorijalnoj cjelovitosti i europskom putu Ukrajine, uz Milanovićeva povremena odstupanja koja nisu antiukrajinska nego antiratna?

24. Može li se, inače, automatski proglasiti izdajom i moralnom tupošću zagovaranje hitnog primirja i mirovnih pregovora u trenutku dok ukrajinsko vodstvo, uz pomoć Zapada, isključivo želi voditi rat do oslobođenja svakog pedlja svoje zemlje, iako je na drugoj strani režim koji raspolaže nuklearnim raketama?

25. Zašto bi, dakle, eventualno odbijanje obuke Ukrajinaca u Hrvatskoj – jednog od oblika pomoći koja se daje Ukrajini – predstavljalo krunski dokaz nedostatka hrvatske solidarnosti s Ukrajinom i svrstavanje ove zemlje na 'pogrešnu stranu povijesti'?

26. Kome je u interesu ovakvo manipulantsko krivotvorenje odnosa Republike Hrvatske prema invaziji Rusije na Ukrajinu?

27. Zar je Ukrajini zaista važnije da u Hrvatskoj prode obuka nekoliko desetaka ili nekoliko stotina njihovih vojnika u iduće dvije godine od svih drugih vidova pomoći koju šalje Hrvatska?

28. S druge strane, zašto predsjednik Milanović ne objasni javnosti zbog čega je sudjelovanje u obuci Ukrajinaca, u suštinskom smislu, veće izlaganje Hrvatske konkretnim opasnostima u odnosu na dosadašnje naoružavanje Ukrajine i druge oblike izražavanja opravdanog neprijateljstva prema Rusiji?

29. Zašto Plenković nije naknadno uskladio s Ustavom dokumente poslano na potpis predsjedniku Republike i ponovno ih poslao, pa da se od Milanovića, u službenoj formi i mimo ustavnopravnih formalnosti, dobije odgovor na prethodno pitanje?

30. Odnosno: zašto je Plenković svoj ego i dostizanje 'win-win pozicije' pretpostavio odredbama Ustava?

31. I opet pitanje s početka: je li Plenković doista u 'win-win poziciji'? ■

Nema odmora dok traje kupovina

U zapadnoj Evropi jača trend četverodnevnog radnog tjedna, a u Hrvatskoj već i Vladin prijedlog da se rad nedjeljom plaća 50 posto više nailazi na otpore.

O tome zašto je slobodna nedjelja važna, a 50-postotno povećanje zapravo nije dovoljno, za Novosti govore sindikalisti i ekonomski stručnjaci

Radnička klasa stoji iza kasa
(Foto: Marin Tironi/PIXSELL)

VLADARH baš se upinje da usreći radnike. Dva zakona mijenjaju se da bi radni narod oslobodila rada nedjeljom, ili barem nametnula jasna ograničenja takvoj praksi. No samo da se takav pothvat opet ne izjalovi na Ustavnom sudu. Jer, već dvaput su zabrane rada nedjeljom tamo padale zbog loše pripremljenosti. Ako se to dogodi i u trećem navratu, poneki bi skeptik lako mogao povjerovati da je ustvari riječ o alibi-pokušajima.

Dotad ipak obratimo pažnju na sadržaj ovog adventskog paketića zakonskih promjena. Što se tiče izričito nedjelje, dade se podijeliti na dvije osnovne mjere u Zakonu o trgovini i Zakonu o radu. Prvi uključuje limit od 16 nedjelja u godini koje trgovac može odabrati da zadrži prostor otvorenim za kupce. Radnici koji tad budu tamo primat će 50 posto višu naknadu za rad, a to će biti regulirano drugim spomenutim zakonom. I to je to, dakle posve jednostavno. Prioritete je zaista moguće politički pragmatično složiti, nalik prodajnim dobrima nakon inventure po dućanskim rafovima.

Još bi bolje bilo da je naknada udvostručena, da iznosi 100 posto, ali i tih 50 bolje je od ranije uredbe s potencijalnih 0,01 posto. Ili čak i manje, jer se prostodušno navodilo samo da radnik nedjeljom mora biti plaćen više nego inače, a ne i koliko više. Što se tiče ukupnog promišljanja teme nedjeljnog rada, malo dalje ćemo se vratiti kudikamo širim mogućnostima i pristupima. No prvo riječ-dvije o zamjerkama poslodavaca.

Kao i ranije, svode se na predviđanje općeg pada zarade, kao i plaća u trgovini, broja radnih mjesta, BDP-a i prihoda javnom budžetu. Tvrdi se da je to nemoderno, ali i da će oštetiti naročito male trgovce u sektoru, pored gubitka za najveće, tj. šoping-centre. Zatim dodaju da bi se ona 50-postotna naknada morala regulirati drukčije. Ne u biti tržišno, to ne kažu. Nego, kao, da tu stavku pokriju kolektivni ugovori. Idilu partnerskoga kolektivnog ugovaranja propozicija između radnika i poslodavca, međutim, kviri jedna činjenica. Svega je 20 posto privatnog sektora pokriveno tim ugovorima, pa se na njih moguće osloniti tek u javnom i državnom ataru.

Do nekog boljeg odnosa na toj relaciji, ostaje nam da držimo živom samu ideju o potrebi rasterećenja preuposlenih radnika. Sudeći prema reakcijama, bit će nužno braniti i ovoliko malo prava stečenog dugotrajnim i mukotrpnim sindikalnim naporom. Popričali smo o tome s nekolicinom sugovornika.

— Pitanje neradne nedjelje ne bih gledao samo u okviru četrdesetsatnog tjedna i tjednog odmora koji propisuje Zakon o radu. Odmor nije samo vrijeme kada radnici ne rade, već kad ostvaruju interakcije s obitelji, prijateljima, bave se svojim hobijima i raznim interesima – rekao nam je BOJAN NONKOVIĆ iz Baze za radničku inicijativu i demokratizaciju.

— Imajući u vidu te aspekte, nije svedeno hoće li radnik imati slobodan dan kad i većina drugih ljudi ili će imati slobodno vrijeme kada svi ostali rade. Koncept neradnog vikenda i povećanja slobodnog vremena skraćivanjem radnog dana bio je važan preduvjet za kulturu širokih narodnih masa u što spadaju tekovine pop-kulture 20. stoljeća kao npr. fenomen navijanja za sportske klubove, odlazak na rock-koncerte, fenomen diska i sličnih plesnjaka – tumači BRID-ov ekonomski analitičar.

Usput, on primjećuje da se rasprava nikako ne može svesti na pitanje slobodnog upražnjavanja religijskih praksi, npr. mise nedjeljom. Smatra da je dobro što se odustalo od prijedloga da radnici mogu ulagati neki

oblik priziva savjesti kako ne bi radili nedjeljom. Ovdje se moramo na tren zaustaviti. Ministar rada i obitelji MARIN PILETIĆ bio je naime u jednome momentu iznio plan o toj formi dopuštenog odbijanja nedjeljnog rada.

Dojam je bio da je najednom sav prostor političkog isisan od sadržaja, vakuumiran kao polutrajni mesni proizvod u ovitku. Sve je svedeno na mutni i mutavi rezon nesustavnog prebiranja po kojekakvim etičkim modelima ili tzv. osobnim uvjerenjima. Ipak, tome simptomatičnom istupu vrijedi još malo zaviriti u podstavu. Nije ga sama od sebe povukla vlada, sva je prilika, nego je presudan bio prigovor iz krugova – poslodavaca. Oni su ipak usidreni u racionalnom. Uočili su da bi takva mogućnost i njima bila jako nepraktična te da je striktno pravilo bolje.

Poslodavački lobi nije stao na tome. Danima odjekuje lelek poduzetničkog duha koji ovim zakonskim preinakama bilježi još jedan brutalni nasrtaj na slobodu tržišta. No da je gotovo svaka regulacija zadiranje u tržišnu ili poduzetničku slobodu, jer bez toga ne bi išlo, napominje Nonković:

— Da bi se radno vrijeme kafića produžilo na razinu noćnog kluba, nije dovoljna želja vlasnika. Moraju se ispuniti neki propisani preduvjeti i ishoditi dozvole. Za farmaceutsku industriju vrijede stroga pravila oko puštanja u promet i oglašavanja proizvoda. To je također ograničavanje tržišnih sloboda. I kada bi se kafićima i farmaceutima pustilo da rade po volji, to bi barem u prvo vrijeme povećalo zaposlenost i prihode, ali bi društvena šteta ovakve deregulacije premašivala koristi – kaže on.

Nonković skreće pažnju na još jedan aspekt koji se ogleda u dereguliranom radu nedjeljom – nizak klasni status radnika u trgovini. Radnike čija zanimanja imaju viši klasni status, npr. odvjetnike ili suce, rad tim danom ne pogada. Zanimanjima višeg klasnog statusa zakonsko normiranje rada nedjeljom ne treba niti su za nj zainteresirani. Radnici nižeg klasnog statusa trebaju više zakonske i sindikalne zaštite.

MARIO IVEKOVIĆ, predsjednik Novog sindikata, obje intervencije Vlade RH smatra načelno pozitivnima, ali priželjkuje još toga. — Nedjelju bi trebalo još više rasteretiti, kao u socijalizmu. Tada definitivno nisu bili u pitanju religijski razlozi, a sve u vezi s nedjeljom je bilo daleko bolje uređeno. Radile su sve dežurne službe, promet, pa i kafići, ali ne i trgovine, nego sve što je zdravorazumski normalno. Ne treba tu filozofirati. Trgovina ipak nije mjesto za druženje i rekreaciju nedjeljom – upozorava Iveković.

— Dobro je i što su odustali od mjere koja je nazvana prizivom savjesti jer to nema veze s time, molim vas, to je glupost. Netko je pobrkao pojmove. Želja da ne radiš nedjeljom nije motivirana savješću. Ja sam vjernik, ali

Odmor nije samo vrijeme kada radnici ne rade, već kad ostvaruju interakcije s obitelji, prijateljima, bave se svojim hobijima i raznim interesima, podsjeća Bojan Nonković

u tome ne vidim poveznicu. Srećom, nisu ustrajali na tome promašaju, onda bismo imali posla oko temeljnog razumijevanja problema, sve ispočetka. Ljudi samo žele jedinstvene slobodne dane – nastavlja on.

O primjedbama udruga poslodavaca i njihovih zagovornika ovaj sindikalist razmišlja naglašeno kritički, s iskustvom radnika u trgovini.

— Kažu da će morati dijeliti otkaze, ali mislim da ih stvarnost demantira, ako znamo da nema više dovoljno ljudi koji uopće žele raditi u trgovini. Plaćeni su malo preko nekog minimalca, a radno vrijeme je osobito problematično. Gazde očekuju da im budu na raspolaganju kad god ih trebaju. Jasno da radnici u trgovini to i očekuju, ali valjda je logično da ih se bar nedjeljom pusti na miru. Tako da pozdravljam vladin potez, neka se i njoj zalomilo nešto dobro. Možda računa na povoljnu reakciju velike baze birača – govori Iveković.

— Ne vjerujem u argument da će se zbog kraće otvorenosti dućana promet preliti na onlajn-trgovanje ili šoping u inozemstvu. Od susjednih zemalja, nedjeljom se još radi jedino u Bosni i Hercegovini. Onlajn-prodaja je već razvijena do te mjere da ju imaju i veliki naši trgovci. Ljudi će i dalje kupovati ono što kupuju, pa ukupna potrošnja neće pasti. No sad će imati nešto vremena i za izlet u prirodu – drži čelnik Novog sindikata.

Mario Iveković radio je u trgovini, pa i komercijali te s uvidom insajdera u tom sektoru procjenjuje da nema razloga za paniku.

— Generalno, nema poslovne logike po kojoj bi nedjelja bila presudna za ukupni promet i prihod. Imalo bi kad bi ova regulacija nekog fatalno diskriminirala, ali to nipošto nije slučaj. Bolje bi poslodavcima bilo da se pobune zbog platformi s nesigurnim zapošljavanjem koje im predstavljaju konkurenciju u dosta toga. No mislim da se ozbiljni trgovci ni ne bune – smatra.

NAMEĆE se pitanje tko je tu ozbiljan. Od velikih trgovačkih lanaca, npr. Lidl i Kaufland su se o zabrani rada nedjeljom već izjasnili uglavnom pozitivno. Ostale reakcije su pretežno skupne, posredovane raznim pobornicima deregulacije općenito, a to je odavno poznat refleks kapitala. Očekivano, raduju se i tome što je izbačena zakonska promjena kojom bi bar jedna od četiri nedjelje u mjesecu bila radniku slobodna. Cilja se na liberalan okvir poslovanja u što većem opsegu, bez obzira je li riječ o radničkim pravima ili poreznoj politici. Uporno nas se uvjerava, a selektivno, da nikad nećemo postići razvijenost po višem europsko-unijskom standardu. Doista, obratimo pažnju i na taj preporučeni kontekst, sad integralno.

Povremeno tako i u ove krajeve dopiru šokantne vijesti o sve otopljivijoj tendenciji daljnjeg skraćivanja radnog tjedna. Nekoć je on bio šestodnevni, a već dugo, na tragu političkih radničkih pobjeda nakon Drugog svjetskog rata jest petodnevni. U novije doba, pogotovo nakon pandemije, u Europi se ubrzava trend rezanja na četiri dana, s trodnevnim slobodnim vikendom. Poslodavci iskazuju zadovoljstvo, o radnicima da ne govorimo, jer poduzeća u obostranom interesu bilježe dobar rezultat.

No to se ne zbiva slučajno najprije tamo negdje na zapadu EU-a, odakle između ostalog dolaze i navedni veliki trgovački lanci. Mi ćemo ovdje dugo još sanjati o četverodnevnom radnom tjednu i zbog specifične novije strukture hrvatske ekonomije. Drugim riječima, lakše je to uvesti, s povoljnim ishodom za poslovanje, ondje gdje se ekonomija zasniva na materijalnoj proizvodnji. Hrvatska se pak već tri desetljeća orijentira k uslužnim

Bojan Nonković (Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL)

Mario Iveković (Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

Luka Brkić (Foto: Boris Šćitar/PIXSELL)

djelatnostima, njegujući mentalitet i javne politike u skladu s tim. Uvjereni smo da je to normalno. Ako bismo svi trebali biti konobari i sobarice, ludo je misliti drukčije.

O lošem položaju Hrvatske u europskoj i svjetskoj podjeli rada smo pisali ovdje mnogo puta, uzimajući u obzir razne sektore. Monokulturna nacionalna ekonomija pokazuje mana kudikamo više negoli je svedivo tek na problematiziranje nedjeljnog rada. No teške muke ove zemlje da izađe na kraj makar s tim pitanjem, svakako dobro razotkriva krajnji nepovoljan horizont takve krovne strategije. Uslijed forsiranog zakreta, izobličeno je čitavo društvo u svom poimanju onoga rečenog zdravorazumskog. — Možda ću ispasti površan ili nedovoljno konstruktivan, ali čini mi se da tu previše uplćemo određene ideološke matrice, a lakše bismo sve riješili bez toga – rekao nam je LUKA BRKIĆ, profesor političke ekonomije na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. — Nema u tome zaostataka tzv. socijalističkog mentaliteta, kao što neće biti ni interesa pojedinih religija. No s druge strane, realnost je drukčija nego što je bila u mojoj mladosti, da ne kažem u doba Austro-Ugarske. A ne kažem da je nužno bolja. Ipak, već dugo smo potrošačko društvo. Crni petak je američka izmišljotina iz 80-ih godina 20. stoljeća, pa ne znam o čemu neki pričaju. Konzumerizam nam je u život ušao bez rasprave, a sad ga rješavamo unatrag – podsjeća on.

— Polazeći od toga, nemojmo mitologizirati, nego da iz čitave kakofonije izađemo na suvisao način. Regulirati nedjeljni rad moramo, a tako je bolje i za iole stabilnu tržišnu ekonomiju. Ne samo za radnike koji su kronično nedovoljno plaćeni. Dosad je stanje bilo neodrživo, s tim da poslodavci nisu predlagali adekvatno rješenje. Njima je, najuže interesno, odgovarao zakon po kojem nedjelju mogu platiti i samo jednu lipu više po satu. To je nakaradno, a ovih 50 posto je već nešto, mada se ne bih zadovoljio tim. Tražio bih 100 posto, ili ne bih stao na manje od 75. No potrebe da se radi nedjeljom općenito se više nećemo tako lako riješiti – uvjeren je Brkić.

S tim u vezi, vratimo se na onu perspektivu o kojoj slušamo u rijetkim vanjskopolitičkim i globalnoekonomskim vijestima. Negdje se već uspješno brani treći slobodan dan. Mi smo, ako dobro prebrojavamo, još uvijek na braniku prvog, a drugi se niti ne spominje kao obavezan. Netko će reći da je to zato što govorimo isključivo o trgovini, eventualno ugostiteljstvu, bez mnogo obaziranja na druge sektore. No samo da zbog neutvrđenog trajanja radnog tjedna ne izgubimo pravo na osmosatni radni dan u času dok se negdje vode borbe i za njegovo skraćivanje. ■

Blok za obrok

Vladina mjera kojom se za 311 tisuća učenika osnovnih škola uvodi jedan besplatan obrok velika je pobjeda inicijative Pravo svakog djeteta na školski obrok. 'Trenutno 127 tisuća djece u Hrvatskoj ili 18,6 posto živi u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti', ističe Ivana Dobrotić, jedna od četiri pokretačice te inicijative

Priprema toplog obroka
u Sisku (Foto: Nikola
Čutuk/PIXSELL)

D ESET kuna za jedan dječji obrok svim učenicima u svim osnovnim školama osigurava Vlada od prvih školskih dana 2023. godine. Najnovija je to Vladina odluka za 311 tisuća učenika, za što je u državnom proračunu osigurano 550 milijuna kuna. Besplatan, zdrav, nutritivan obrok u školama jedan je od preduvjeta jednakih mogućnosti obrazovanja i jedno od prava iz Konvencije o pravima djeteta. U Hrvatskoj su u mnogim školama u vrijeme obroka bile vidljive razlike i jaz između siromašnih učenika koji su izolirano stajali po strani i onih boljeg materijalnog statusa čiji su roditelji mogli plaćati obrok u školi. Te su se razlike znale i u sredinama u kojima su osnivači škola – općine, gradovi i županije – sufinancirali obroke socijalno najugroženijima. U ranom dječjem svijetu, pri

prvom susretu sa društvom izvan sigurnosti doma, prva je to spoznaja diskriminacije i nejednakosti koja može negativno utjecati i na formiranje njihove ličnosti. Besplatan obrok važan je korak naprijed jer je riječ o nacionalnom programu i o besplatnom obroku za sve, bez iznimke, bez obzira na socijalni status. 'Besplatni obrok za sve učenice i učenike osnovnih škola poruka je uključivosti i daje sigurnost da nećemo imati niti jedno gladno dijete', poručio je premijer ANDREJ PLENKOVIĆ.

Jasno je da će ova Vladina odluka u vrijeme inflacije dobro doći mnogim obiteljima, ali kao što je već uobičajeno za hrvatske prilike, svaka dobra odluka otvara brojna pitanja kako je sprovesti. Prehranu će za učenike, kao i dosad, u skladu sa Zakonom o odgoju i obrazovanju, sufinancirati i organizirati vlasnici i osnivači osnovnih škola

kojima će biti spuštena sredstva za osiguranje barem jednog besplatnog obroka za svakog učenika. Znači, do početka drugog polugodišta sve škole bi trebale biti spremne osigurati učenicima taj jedan obrok u skladu sa postojećim pedagoškim standardima koji podrazumijevaju zaposlenog kuhara, pomoćno osoblje, kao i potrebnu infrastrukturu – školsku kuhinju i blagovaonicu, a njih mnoge škole nemaju. Učenicima u školama koje ih imaju trebao bi biti osiguran topli obrok, dok će učenici u školama bez tih prostora dobivati mliječni obrok. Po objašnjenju nadležnih, taj mliječni obrok ne podrazumijeva samo sendviče i voće, već sve što ne zahtijeva kuhanje. Iako ostaju pitanja tko će od ravnatelja u škole sa niskim plaćama privući kuharsko osoblje, tko će i kako uspjeti u kratkom vremenu adaptirati prostor za konzumaciju jednog

obroka po pedagoškim standardima i slično, Vladina mjera velika je pobjeda inicijative Pravo svakog djeteta na školski obrok koju su prije dvije godine pokrenule profesorice zagrebačkog Pravnog fakulteta OLJA DRUŽIĆ LJUBOTINA, MARIJANA KLETEČKI RADOVIĆ, ANTONIJA PETRIČUŠIĆ i IVANA DOBROTIĆ. Na svom Facebooku one su zahvalile predstavnicima Vlade i premijeru: 'Iznimno nam je drago što se premijer, zajedno s ministrom FUCHSOM odlučio upravo na model koji smo zagovarale od samog početka, a to je da se sredstva za školsku prehranu osiguraju unutar djelokruga ministarstva obrazovanja te da se kreira jedan univerzalan sustav koji neće stigmatizirati djecu i koji će svakom djetetu osigurati pravo na jedan besplatan školski obrok i koji će u prvi plan staviti interese i prava djece.' IVANA DOBROTIĆ za Novosti ističe da je iz fonda FEAD (Fond europske pomoći za najpotrebitije), putem kojeg su dosad sufinancirani besplatni obroci najugroženijima, u zadnjoj godini izdvojeno oko 27 milijuna kuna, a da Vladina odluka donosi daleko veći iznos od 550 milijuna kuna godišnje.

— FEAD je izdvajao oko pet kuna po obroku po djetetu, a sada će to biti deset kuna po obroku po svakom djetetu. Govorimo o znatno višem iznosu sredstava u okviru kojih se školama omogućava da osiguraju barem jedan besplatan školski obrok za svako dijete. Naravno, općine, gradovi i županije i dalje će ovo bazično pravo na jedan besplatan školski obrok za svako dijete moći nadograđivati. Trenutno 127 tisuća djece u Hrvatskoj ili 18,6 posto živi u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Radi se o djeci koja nemaju jednake prilike i njihovi roditelji jednostavno nemaju mogućnosti da im osiguraju bazične potrebe – navodi Dobrotić i dodaje da su na besplatnom obroku za sve učenike inzistirale i zbog vrlo vidljive, a nedopustive diskriminacije djece na samom početku njihovog društvenog života.

— Koliko god škole pazile, uvijek je bilo situacija da se znalo koja su djeca u FEAD programu, čime su se djeca u riziku od siromaštva izlagala dodatnoj stigmatizaciji u najosjetljivijoj dobi. I naravno da to onda narušava pravo djece na privatnost i dostojanstvo, što nikako ne bismo trebali dozvoliti. Činjenica da su sva djeca uključena u školski obrok bitna je i iz socijalizacijske perspektive i to je jedan od glavnih razloga zašto su taj program među prvima uvele primjerice Finska i Švedska. Vjerujemo da će uz ovaj financijski paket te dobro umrežavanje lokalnih resursa, odnosno suradnju s drugim školama i drugim dionicima na području svojih županija, svaka škola iznaći način da za svako dijete osigura taj jedan nutritivno vrijedan hladni ili kuhani obrok. I hladan nutritivno kvalitetan obrok, ukoliko trenutno ne postoje uvjeti za kuhani obrok, bolje je rješenje od toga da dijete tijekom školskog dana ne pojede ništa – govori Dobrotić.

Pravobraniteljica za djecu HELENCA PIRNAT DRAGIČEVIĆ ističe da je organizacija školske prehrane dosad najviše ovisila o senzibilitetu i financijskim mogućnostima gradova i županija, što je stvaralo velike razlike među djecom ovisno o mjestu u kojem žive. — Smatramo dobrim i potrebnim da se ovo pitanje regulira i financira na razini države te da ne ovisi o financijskim mogućnostima lokalnih zajednica ili ograničenom trajanju pojedinih projekata. Na primjer, Osječko-baranjska županija osigurala je besplatan prehranu svim učenicima osnovne škole, pokazujući razumijevanje za ovaj važni aspekt dječjih prava. S druge strane, u Dalmaciji vrlo malo djece ima mogućnost kvalitetne prehrane u školi, jer škole kuhane obroke nude isključivo za djecu koja imaju produženi boravak ili cjelodnevnu nastavu.

Vladajući na sve načine pokušavaju od korupcije, kriminala i izvlačenja milijardi kuna iz Ine napraviti mrtve teme. Što smo sve mogli s tih milijardu kuna koliko je nestalo u samo jednoj aferi, koliko izgraditi vrtića, koliko obroka djeci platiti – kaže Sabina Glasovac

Nažalost, u nekim sredinama smatra se da to i nije tako važno i da će se djeca već nekako snaći. Rezultati istraživanja upućuju na to da svako peto ili čak svako četvrto dijete u Hrvatskoj živi u riziku od siromaštva, pogotovo djeca koja žive u ruralnim područjima – navodi ona.

Prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja za školsku godinu 2020./2021., oko 85 posto matičnih škola ima školsku kuhinju, no područne škole koje su uglavnom u ruralnim područjima imaju ih u manjem broju. Statistika pokazuje da su uvjeti u školama vrlo različiti, ovisno o županijama. U šest županija, Varaždinskoj, Koprivničko-križevačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj i Istarskoj, sve matične škole imaju kuhinje. S druge strane, najmanje školskih kuhinja u matičnim školama imaju Dubrovačko-neretvanska (samo 28 posto škola), Splitško-dalmatinska (samo 41 posto) i Zadarska županija (65 posto škola).

Pirnat Dragičević poručuje da za ostvarivanje prava na besplatan obrok djeteta u školi nikako ne može biti izgovor nedostatka potrebnog prostora za kuhinje i blagovaonice te da same škole moraju razmišljati o tome da školovanje mora svakom djetetu biti dostupno.

— Nažalost, iako je pohađanje osnovne škole obvezno i besplatno za svako dijete, školovanje je povezano s brojnim troškovima i

nesumnjivo predstavlja veliki ekonomski teret za obitelj. Učenici koji ne mogu plaćati obrok u školi sigurno su u neravnopravnom položaju i mogu biti izloženi zadirivanju ili izoliranju od strane vršnjaka – ističe pravobraniteljica.

Saborska zastupnica SDP-a SABINA GLASOVAC pozdravlja ovu Vladinu mjeru i ističe da država mora preuzeti odgovornost za umanjivanje ili potpuno iskorjenjivanje nejednakosti među djecom.

— Nacija smo sa jako niskim dohocima. Oko 700 tisuća ljudi živi u siromaštvu, a 900 tisuća je u riziku od siromaštva. U doba inflacije i očekivane recesije, daljnjeg urušavanja standarda i upitne egzistencije za dobar dio naših građana, Vlada bi trebala imati puno više osjećaja za ljude u trenutku kad se proračun puni neočekivano dobro upravo zbog inflacije i prihoda koje država ubire na osnovu PDV-a i povećanih cijena – ističe Glasovac i napominje kako se ne smije zaboraviti da ova Vladina mjera dolazi u jeku brojnih HDZ-ovih afera.

— Vladajući na sve moguće načine pokušavaju od korupcije, kriminala i izvlačenja milijardi kuna iz Ine napraviti mrtve teme. Što smo sve mogli s tih milijardu kuna koliko je nestalo u samo jednoj aferi, koliko izgraditi vrtića, koliko obroka djeci platiti. Premijer se utapa u HDZ-ovim aferama i počeo se truditi dopasti čak i onim društvenim skupinama koje ne percipira kao svoje biračko tijelo. Stvara taj lažni osjećaj da mu je stalo do socijalne pravde i ulaganja u najosjetljivije dijelove društva, ali to su samo prigodničkarske mjere. Minimum je pristojnosti i odgovornog upravljanja državom da se od tih milijardi dobar dio vrati građanima radi očuvanja standarda i kupovne moći, a ne da im vraćaju mrvicu i od toga radi spektakl, točnije 550 milijuna kuna koliko je predviđeno za besplatne obroke – ističe Glasovac i dodaje da je pitanje kako će se ta mjera realizirati jer 35 posto učenika uopće nije uključeno u sustav organizirane prehrane u školi.

Zastupnik stranke Možemo! DAMIR BAKIĆ smatra da Vladinu odluku, unatoč kašnjenju, kolebanju i neodređenosti, treba pozdraviti.

— Novac u proračunu zaista je osiguran i odgovarajuća dopuna Zakona o odgoju i obrazovanju u saborskoj je proceduri. Zakonska odredba kojom se ova mjera uvodi eksplicira da će Vlada iz godine u godinu donositi ovu odluku sukladno raspoloživosti sredstva državnog proračuna. Učenicima će se osigurati zdrav i uravnotežen obrok, bez obzira na razlike u socio-ekonomskom i svakom drugom statusu. To nema pozitivan utjecaj samo na zdravlje učenika, nego predstavlja i važan korak prema stvarnoj jednakosti, prema izjednačavanju prilika i prema povećanoj uključenosti svih učenika. Uz sve poštovanje prema dobrim namjerama i dosadašnjim naporima koji su ulagani u omogućivanje besplatnih obroka za socijalno najugroženije učenike, djeca su nepogrešivo znala kome je prehrana subvencionirana i to je brojnoj djeci djelovalo obeshrabrujuće. Prečesto je uzrokovalo obilježnost, ponekad i isključenost, ostavljalo mnoge ožiljke – govori Bakić i napominje da pažljivo treba pratiti provedbu i zalagati se za očuvanje ove mjere.

— Istina, bit će poteškoća u prvoj fazi, to će iziskivati dodatne napore, pa i troškove lokalne samouprave koja kao osnivač osnovnih škola treba osigurati materijalne pretpostavke. Mislim da bi i lokalna samouprava trebala vidjeti kako da podnese određeni teret kako bi ova mjera zaživjela što prije i u punom kapacitetu. Međutim, u sredinama koje su ispodprosječno razvijene bit će potrebna pomoć države, za što ćemo se zalagati – dodaje Bakić. ■

Aleksandra, nezaboravljena

Na sljemenskoj komemoraciji za Mariju Zec i njenu kćer Aleksandru zagrebački gradonačelnik najavio je da će u suradnji sa SNV-om postaviti spomen-obilježje žrtvama

Polaganje cvijeća na mjestu zločina (Foto: Josip Regović/PIXSELL)

NA zagrebačkom Sljemenu je održana komemoracija za MARIJU ZEC i njenu 12-godišnju kćer ALEKSANDRU, koje su rezervisti TOMISLAVA MERČEPA 1991. godine ubili kod Planinarskog doma Adolfovac. Premda su imena ubojica poznata, nikada nisu odgovarali za strašan zločin zbog 'propusta' pravosuđa pod kontrolom prvog hrvatskog predsjednika FRANJE TUĐMANA. Od toga je događaja prošla 31 godina.

Na sljemenskoj komemoraciji u organizaciji Antifašističke lige i Srpskog narodnog vijeća (SNV) cvijeće su položili potpredsjednica Vlade ANJA ŠIMPRAGA, predsjednik SNV-a MILORAD PUPOVAC, delegacija Grada Zagreba, RADA BORIĆ, saborska zastupnica IVANA KEKIN te pojedini diplomati i građani Zagreba.

Govor je održao zagrebački gradonačelnik TOMISLAV TOMAŠEVIĆ.

— Bio sam ovdje prošle godine kako bih odao počast i jasno rekao da je ovo zločin koji se ne smije ponoviti. Jedna od najmračnijih epizoda u povijesti Zagreba. Opet sam tu da upozorim na ono što se dogodilo i da se više nikada ne smije ponoviti. Živim na Trešnjevci, nedaleko od mjesta na kojem je ubijen MIHAJLO ZEC, nakon čega su Marija i Aleksandra dovedene ovdje i mučki smaknute. Ima u tom događaju nekoliko strašnih stvari. Jedna je da se sve odvijalo u gradu, druga da je smaknuta 12-godišnja djevojčica, a treća da za zločin počinitelji nisu odgovarali, iako se zna tko su – istaknuo je Tomašević.

Dodao je da je zato bitno obilježavati ovu tužnu obljetnicu i mjesto stradavanja, što će Grad i napraviti. Najavio je, naime, da će u suradnji sa SNV-om Grad Zagreb postaviti spomen-ploču posvećenu obitelji Zec. Na kraju, pozvao je na izgradnju društva i grada Zagreba kao grada tolerancije i jednakosti.

Uz Tomaševića, govor je u ime Antifašističke lige održala MAŠA SAMARDŽIJA.

— Došli smo ovdje ne samo po sjećanje na porodicu Zec, nego i na nas same, kakvi smo

bili. Ne samo po trenutak zajedništva u tom sjećanju, nego i po hrabrost koja nam je nužna u prokazivanju zlonamjernih umanjivanja okolnosti ovog zločina. Ovdje se učimo toj hrabrosti i solidarnosti u kojoj želimo biti jedni drugima oslonac, koliko god ta želja u teškim vremenima iziskivala toga od nas ili od naše djece – poručila je, dodajući da se možda nije moglo spasiti roditelje i njihovo dijete, kako na ovom mjestu tako i u drugim sličnim slučajevima, poput porodice Čengić u Erveniku, ali da smo svi dužni sjećati se njihovih života i učiti o okolnostima u kojima je bilo moguće nekažnjeno ubiti, naočigled svih.

Aleksandra i Marija Zec otete su u noći 7. prosinca 1991. godine. U njihov dom na zagrebačkoj Trešnjevci upali su merčepovci MUNIB SULJIĆ, SINIŠA RIMAC, IGOR MIKOLA, NEBOJŠA HODAK i SNJEŽANA ŽIVANOVIĆ. Aleksandrin otac Mihajlo Zec, Zagrepčanin srpske nacionalnosti, ustrijeljen je dok je pokušavao pobjeći. Dvije svjedokinje ubojstva potom su odveli na Sljeme. Za vrijeme ispitivanja i priznanja zločina nije bio prisutan odvjetnik obrane pa je iskaz okarakteriziran kao pravno nevažeci. Kasnije su se branili šutnjom te su oslobođeni optužbe.

Najava gradonačelnika Tomaševića da će postaviti spomen-obilježje Aleksandri i njenim roditeljima na Sljemenu prva je gesta takve vrste u Zagrebu. Za vrijeme pokojnog MILANA BANDIĆA tako nešto nije se ostvarilo, unatoč inicijativama nevladinih organizacija.

Prijedlog za imenovanje jedne zagrebačke ulice ili trga po Aleksandri Zec više je puta upućivan ondašnjim gradskim vlastima. Centar za suočavanje s prošlošću Documenta i SNV najavili su novo slanje takvog prijedloga 2019. godine. Inicijativa mladih za ljudska prava također je slala svoj prijedlog. Aktualna gradska vlast obećala je krajem prošle godine da će inicijativu podržati. ■

Ivana Dobrotić

Helena Pirnat Dragičević (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Sabina Glasovac (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Dubravka zvana hrabrost

Uostalom, čega da se bojim? Ionako sam te noći izgubila gotovo sve što sam imala, pa sam se morala boriti za ono što mi je ostalo, kaže nam Dubravka Jagodić, čiji je suprug Duško Šaponja 1992. brutalno ubijen, a ona je od RH dosad obeštećena jedino kao žrtva seksualnog nasilja. Malih pomaka ipak ima: ona i sin najvjerojatnije su prve civilne žrtve rata koje su ostvarile pravo na povrat parničnih troškova za koje su ranije bili ovršeni

Ratnih devedesetih šest odvjetnika odbilo ju je zastupati – Dubravka Jagodić (Foto: Tamara Opačić)

ŠEZDESETDVOGODIŠNJA DUBRAVKA JAGODIĆ iz Borove kraj Virovitice pola života bori se za pravdu. Na tom putu prošla je gotovo sve sudske instance. U šest postupaka, koje je pokrenula sama ili pak u njima sudjelovala kao svjedokinja, našla se pred vojnim, općinskim, županijskim, upravnim, Vrhovnim i Ustavnim sudom, a u jednom navratu stigla je i do Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu. Koliko je Novostima poznato, Dubravka i njezin sin MILAN ŠAPONJA prve su i zasad jedine civilne žrtve rata koje su ostvarile pravo na povrat novčanih sredstava od Republike Hrvatske, ranije ovršenih s Milanovog računa. I to na ime naplate parničkih troškova nastali gubitkom spora za naknadu štete, pokrenutog zbog ubojstva DUŠKA ŠAPONJE, Dubravkinog nevjenčanog supruga i Milanovog oca, brutalno likvidiranog 10. siječnja 1992.

— Tog dana oko pola deset navečer čuli smo da nam netko kuca na vrata. Skočili smo, pitali tko je. Čovjek se predstavio kao policajac i tražio da otvorimo. Duško i ja smo se pogledali jer smo znali da su išli po selima, ulazili u kuće Srba i tražili oružje, tako da nam ništa nije bilo čudno. Mirno smo reagirali jer smo imali čistu savjesti. Uzela sam Milana u naručje, a Duško je otvorio vrata – prisjeća se Dubravka.

U kuću im je, govori ona, ušao naoružan muškarac, obučen u crno od glave do pete, s istom takvom potkapom navučenom preko lica. Prvo je repetirao poluautomatsku pušku i prislonio je Dubravki na rebra, a potom počeo izbacivati sve stvari nasred dnevnog boravka.

— Kad se uvjerio da nemamo oružje, Dušku je naredio da se spremi i pođe s njima u zgradu policije gdje je tobože trebao dati izjavu. Izletjela sam van i vidjela da ga odvoze autotom – priča naša sugovornica.

U tom momentu ostala je sama s majkom, desetomjesečnim Milanom i 11-godišnjim SAŠOM, sinom iz prvog braka. No nakon sat vremena isti muškarac vratio se u kuću,

Portret Duška Šaponje koji je njegov sin Milan dao izraditi od svoje prve plaće

udarcima kundaka po leđima izbacio Sašu i Dubravkinu majku napolje i zaključao vrata. — Pitala sam ga gdje je Duško. 'Neće ti se više vratiti', odgovorio je, zgrabio mi Milana iz naručja i bacio ga na trosjed. Krenuo je prema meni, ja opet uzmem dijete u ruke. On ga opet baci i prisloni mu pušku na usta. Počeo mi je nasilno trgati kućni ogrtač. Primila sam Milana za ruku i tako ga držala. Strah je bio ogroman, doživjela sam šok. Samo sam osjetila suze. Napravio je što je htio, a na izlasku je stao kod mame i Saše i rekao da će ih ubiti ako ikome kažu da se vratio – govori Dubravka, koja je iste noći sve prijavila policiji.

Tijelo Duška Šaponje, 30-godišnjeg pomorca Jugolinije, narednog jutra pronađeno je u jarku.

— Najprije su ga izrešetali po koljenima, u stilu neka bježi kod svojih ako može. U nje ga su ispalili ukupno 76 metaka, pola glave mu je nedostajalo, na vratu su bile vidljive rane od noža, desna mu je ruka rafalom gotovo odsječena... Tako unakaženog vezali su ga štrikom za auto i odvukli do ulaza u Naudovac, njegovo rodno selo. Je li to sve napravljeno zbog toga što je Duško bio Srbin, netko drugi Hrvat, ovaj ovo, a onaj ono. A jeste, to je razlog. To ni najveća životinja ne bi mogla uraditi – priča Jagodić.

Policija je vrlo brzo ušla u trag ubojicama i silovatelju. I to na temelju prijatelji koje je jedan od njih nekoliko dana ranije izrekao u prostoru lokalnog nogometnog kuba. Radi se o IVICI MAJETIĆU iz Borove kojeg Dubravka poznaje čitav život. Nedugo nakon što su pobunjeni Srbi ubili nekolicinu civila hrvatske nacionalnosti u jednom od obližnjih sela pod svojom kontrolom, Majetić je pred svjedocima pričao da će Duško visjeti s antifašističkog spomenika s petokrakom. Drugi, koji je odveo Duška i silovao Dubravku, bio je DARKO PIL iz Virovitice. Obojica su u vrijeme počinjenja zločina bili pripadnici Hrvatske vojske, pa im je suđeno pred Vojnim sudom u Bjelovaru.

— Dovedi su ih u lisicama. Nisam se bojala, ali nije mi bilo svejedno kada sam im vidjela lica. U sudnici sam se okrenula prema njima i rekla im: 'Ja vas bez ikakvog problema mogu gledati u oči. Recite mi zašto ste to uradili?' Nisam dobila odgovor – govori Dubravka.

Nakon priznanja krivnje, Majetić je u travnju 1992. osuđen na 12, a Pil na 15 godina zatvora. Vrhovni sud je uskoro prvome smanjio kaznu na devet, a drugome na deset godina. Majetić je u zatvoru odležao nešto više od godinu dana jer mu je 1993. pomilovanjem predsjednika FRANJE TUĐMANA

izrečena kazna umanjena, a potom i uvjetovana. Uskoro je poslan na ratište u BiH, gdje je teško stradao i izgubio obje noge. Pulu je u istom navratu kazna smanjena za tri godine, potom 1996. za još jednu. Tada mu je, kako se navodi u mišljenju o pomilovanju, 'honorirano sudjelovanje u Domovinskom ratu'. Na slobodi se našao 1997., kada ga je Tuđman s još 65 branitelja pomilovao na prijedlog tadašnjeg ministra pravosuđa i aktualnog predsjednika Ustavnog suda MIROSLAVA ŠEPAROVIĆA. Istog dana otišao je kod Dubravke.

— Radila sam po kući, a pošto je bilo ljeto, vrata su bila otvorena. Tu je sjeo na krevet. Gledam tko je, nisam ga odmah prepoznala. Kaže 'ja sam Darko Pil'. Noge su mi se odsjekle, nisam se mogla pomaknuti, ali nisam htjela pokazati strah. Pitao me trebalo li mi krumpira, graha, drva... Milan je bio vani kod bunara. Molila sam se da dodem do njega. Nekako sam istrčala van, zgrabila ga i onda je ovaj izašao. Saša ga je ganjao po dvorištu, ali je uspio pobjeći. Došli su policajci i poručili mi da se zaključam – prisjeća se Dubravka.

Ranijih godina u selu se često suočavala s prijetnjama i psovkama na nacionalnoj osnovi, pogotovo nakon povratka iz Srbije, gdje je provela godinu dana. U Borovu se morala vratila zbog bolesne majke. Među onima koji su joj prijetili bili su i članovi Majetićeve obitelji.

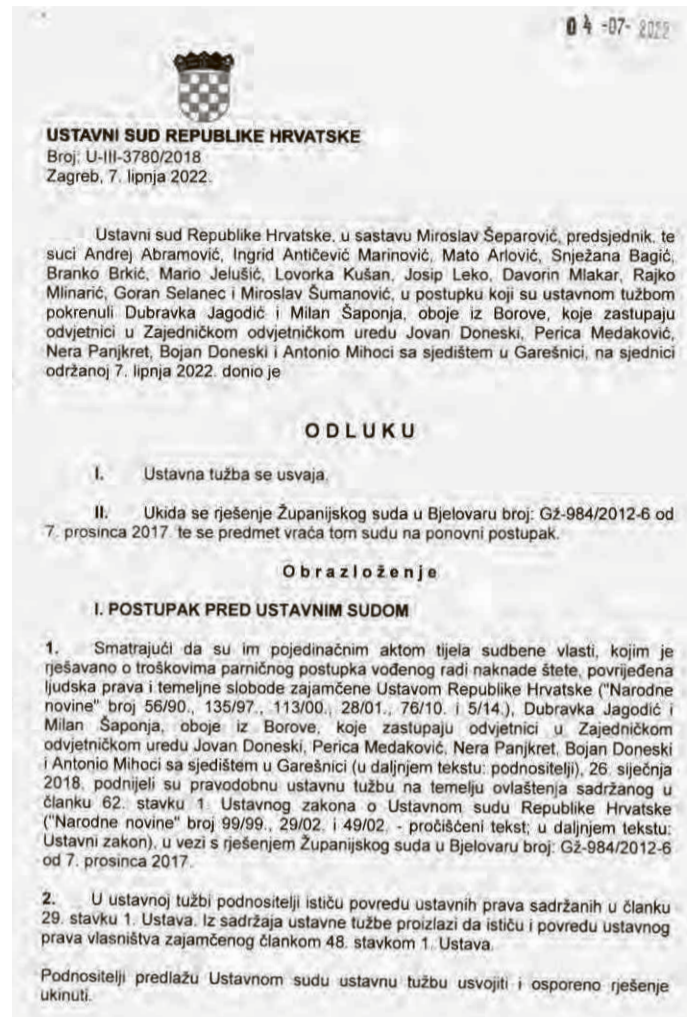
— Njega znam i dalje sresti. Samo okrene glavu. Ne smije mi više ništa. Ni on ni itko drugi. Pa prošle su devedesete – veli Dubravka Jagodić, koja je obojicu tužila, potražujući naknadu štete.

Iako je sud presudio u Milanovu i njenu korist, nisu se imali na čemu ovršiti pošto su se počinitelji, svjesni onoga što će uslijediti, rasteretili od vlastite imovine. Na kraju je dio Majetićeve mirovine, na ime izgubljenog uzdržavanja, prisilnom naplatom počeo sjedati Milanu na račun. Nakon što mu je država kao stopostotnom invalidu darovala kuću, tadašnji odvjetnik Šaponja JOVAN DONESKI naknadno je zatražio i ovrhu nad nekretninom. Pripala im je tek 2011. godine, kada su Majetići deložirani uz braniteljske prosvjede. Sve se dogodilo na 19. godišnjicu Duškovog ubojstva.

— Morala sam platiti 3000 kuna za specijalce i pirotehničare jer je prijetio da će dignuti kuću u zrak. Nakon što mi je odvjetnik dao

U kuću im je, kaže Dubravka, ušao naoružan muškarac, obučen u crno od glave do pete, s istom takvom potkapom preko lica. Prvo je repetirao poluautomatsku pušku i prislonio je njoj na rebra, a potom počeo izbacivati sve stvari nasred dnevnog boravka

Odluka Ustavnog suda kojom su Šaponje ostvarili pravo na povrat sredstava od države

znak, stala sam ispred njih, dala srcu oduška, pogledala ih u oči i rekla: 'Marš iz moga dvorišta.' Čim su izašli, pored svih tih branitelja i policije, gurnula sam kapiju i tako zadovoljila makar dio pravde. Počele su mi teći suze jer sam se sjetila svega. Iako mi ta nekretnina ništa ne znači, pomislila sam, bože, hvala ti što si mi na današnji dan dao barem malo satisfakcije – veli Jagodić koja, s obzirom na to da se u lokalnoj zajednici pročulo za cijeli slučaj, do danas nije uspjela prodati kuću.

TUŽBU protiv države podigla je 2005., netom nakon stupanja na snagu Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija.

Naredne godine Općinski sud u Virovitici utvrdio je međupresudom da je Republika Hrvatska odgovorna za naknadu štete njoj i sinu te da će o visini naknade odlučiti nakon pravomoćnosti. Presudu je potvrdio i virovitički Županijski sud. Međutim, nakon revizije Općinskog državnog odvjetništva, Vrhovni sud – koji je o slučaju odlučivao gotovo pet godina – ukinuo je raniju presudu, pod obrazloženjem da je u slučaju Šaponja nastupila zastara. Nakon 15 godina pravosudne agonije, Dubravki i Milanu je, kao i mnogim drugim civilnim žrtvama rata, nanoženo da plate troškove izgubljenog parničnog postupka, koji su u njihovom slučaju najprije iznosili 45.620, a zatim se popeli na 60.000 kuna.

Ministarstvo financija je 2020. odbilo njihov zahtjev za otpisom potraživanja, ne uzimajući u obzir Dubravkinu lošu financijsku situaciju, a proljetos, 30 godina nakon ubojstva Duška Šaponje, država se naplatila s 30.000 kuna, koje je ovršila s Milanovog računa. Na temelju odluke Ustavnog suda iz lipnja ove godine, u kojoj stoji kako je 'nalogom države da naplati troškove zastupanja poremećena pravredna ravnoteža između zahtjeva od općeg interesa zajednice i zahtjeva za zaštitu temeljnih prava pojedinaca', Milanu je prošlog tjedna vraćen taj iznos.

Nakon mukotrpane, 31 godinu duge pravosudne epizode, Dubravka je jedini vid re-

paracije od države ostvarila kroz priznanje statusa žrtve seksualnog nasilja počinjenog u ratu.

— To je katastrofa, a ne pravda. Zahvaljujući svojoj upornosti ja sam, u usporedbi s drugim žrtvama, ipak nešto postigla. Ali ono što sam najviše očekivala, a to je odšteta od države, još uvijek nisam. I jasno mi je zašto. Da su je isplatili meni, morali bi i drugima. Ipak, s obzirom na raniju međupresudu kojom je utvrđena odgovornost RH, pitam se da li postoji šansa da se to ipak dogodi. Ne znam kojoj instituciji da se više obratim – govori za Novosti Dubravka Jagodić, koju je ratnih devedesetih odbilo zastupati šest odvjetnika.

Pogledali bi slučaj i uzmaknuli. Bilo ih je strah.

— Ali ja se nisam bojala. Uostalom, čega da se bojim? Ionako sam te noći izgubila gotovo sve što sam imala, pa sam se morala boriti za ono što mi je ostalo. Znala sam što me gura dalje. Onaj mali što me čekao kod kuće. Kada pogledam Milana, gotovo. Samo guram naprijed, nema osvrtnja – objašnjava naša sugovornica, kojoj je dijagnosticiran PTSP.

— Za vas je prošlo 30 godina, ali za mene neće nikada. Ona crna potkapa... Kada kuham, liježem, hodam, pričam, gledam u nekoga, ma što god da radim, postoji jedan zid koji je uvijek ispred svih i svega. Često mi se vraćaju te slike, ali i uspomene, lijepi dani. Moram dalje, ali s tim ću se nositi dok sam živa – dodaje ona.

Uz djecu, potrebnu podršku, snagu i hrabrost daju joj pojedini prijatelji i rodbina. Svi oni koji su je razumjeli i, kaže, barem donekle suosjećali s njom. Svih ovih godina nastavila je živjeti u obiteljskoj kući s početka priče. Posebno mjesto u dnevnom boravku sada je rezervirano za Duškov portret, koji je Milan dao izraditi od svoje prve plaće.

— Jako sam voljela svog muža, nisam se mogla pomiriti s tom nepravdom. Ma ne mogu se pomiriti ni danas jer on to nije zaslužio. Da sam bila sama, vjerojatno bih pokleknula i napravila neku glupost. Ali ovako, trebalo je u inat svima izvesti dijete na put. Nekada sam bila i gladna, ali moja djeca su uvijek na spavanje išla sita i čista. Trudila sam se i dala baš sve od sebe – zaključuje Dubravka. ■

Pozivi sa zapadnog Balkana

Iako su čelnici EU-a u Tirani ritualno pozvali na 'ubrzanje procesa pristupanja', ondje se zapravo nije pričalo o pristupanju ostatka balkanskih država u članstvo. No zapadnobalkanci će ubuduće plaćati nižu cijenu roaminga kad telefoniraju prema članicama EU-a

UTIRANI je održan još jedan navodno povijesni skup Europske unije i zapadnog Balkana. Uguravši balkanske države koje još uvijek nisu njezine članice u izmišljenu geopolitičku regiju zapadni Balkan, Europska unija ih već godinama poput stada ovaca seli s pašnjaka

na pašnjak kako bi ih mogla šišati sukladno svojim interesima, ali i održavati iluziju da će ih jednoga dana pripustiti u svoje članstvo i spojiti s ostatkom Balkana koji već ravnopravno sjedi za stolom u Bruxellesu. I u Tirani su čelnici Europske unije ritualno 'pozvali na ubrzanje procesa pristupanja zasnovanog na kredibilnim reformama partnera, pravič-

nom i rigoroznom uslovljavanju i principu spostvenih zasluga'.

U zbilji se u Tirani zapravo nije pričalo o pristupanju ostatka balkanskih država u članstvo EU-a. O tome će više riječi biti na sastanku članica Europske unije sredinom ovoga mjeseca, kad će se odlučivati hoće li BiH dobiti status kandidata, kad će Albanija i Sjeverna Makedonija otvoriti prve pregovaračke klastere, a Crna Gora i Srbija zatvoriti pokoji od otvorenih, odnosno otvoriti nove klastere. A i Kosovo je najavilo da će aplicirati za status kandidata, pa iz Bruxellesa odgovaraju da će i o tome reći svoj pravorijek, iako pet članica EU-a ne priznaje kosovsku državnu samostalnost pa bi logično bilo očekivati da država koja za njih ne postoji ne može biti kandidat za članstvo.

Domaćin skupa u Tirani, albanski premijer EDI RAMA, optimistično je ipak poručio da je zapadni Balkan potreban Europskoj uniji, kao što je Unija potrebna zapadnom Balkanu. No predsjednica Europske komisije URSULA VON DER LEYEN prizemljila je Ramin optimizam rekavši: 'EU je više nego ikada posvećena zajedničkoj budućnosti, sa našim partnerima sa zapadnog Balkana unutar EU-a. I koristimo svaku priliku da približimo naše regione i naše ljude. Od zajedničkog rešavanja energetske krize do otvaranja više mogućnosti za građane i poslovne subjekte, uključujući snižavanje troškova roaminga. Ovo je veliko dostignuće.'

'Zapadni Balkan unutar EU-a' je zajednička budućnost kao što je to bila i u proteklih dvadesetak godina, otkad je u Solunu proglašen proces proširenja Europske unije i na ovaj dio Europe, i tako će ostati još oho godina. Europska komisija je u Tirani ipak za još jedan koračić približila zapadni europskom Balkanu i ostatku Europske unije. Zapadnobalkanci će ubuduće plaćati nižu cijenu roaminga kad telefoniraju prema članicama EU-a, a najavljeno je da će im biti i ukinut jednog lijepog dana.

Rat u Ukrajini, uz ostalo, okrenuo je naglavačke energetske stabilnost u Europskoj uniji i osnažio migrantske valove koji se kreću prema njoj. Liječeći se od ovisnosti o ruskim energentima i spašavajući se od energetske krize, Europska unija duboko je zagrabila u svoje fondove kako bi svojim članicama pomogla da novim izvorima i dobavnim pravcima zamijene ruske energente, pa je i zapadni Balkan uključila u svoj plan spašavanja jer joj je potreban da osigura energetske stabilnost europskom Balkanu, ali i dijelu srednjoeuropskih članica Unije. Već početkom sljedeće godine balkanske nečlanice Unije dobit će 500 milijuna eura za ublažavanje rasta cijena energenata po-

dužećima i ugroženim kućanstvima, a još 500 eura dobit će kao kratkoročnu i srednjoročnu pomoć za unapređenje energetske tranzicije i sigurnosti.

Zapadni Balkan je Europskoj uniji još potrebniji u hrvanju s migrantskim valovima koji se prema njoj valjaju preko balkanske rute. Doduše, već neko vrijeme europski dužnosnici i mediji balkansku rutu nazivaju zapadnobalkanska ruta, kao da migranti padaju s neba u balkanske države koje nisu članice EU-a, iako do njih stižu preko europskog Balkana, a onda idu dalje prema središtu Unije. Nakon što nije uspio zapuštiti rupe na granicama Europske unije kroz koje migranti kuljaju i prema balkanskim nečlanicama, Bruxelles će ih sada nadograditi uspostavljanjem novih sita za prosijavanje migranata na granicama balkanskih nečlanica Unije. Na njima će migrante zajedno prosijavati domaćini i europski policajci. Europski policajci ranije su instalirani na grčko-sjevernomakedonskoj granici, a sada će najprije biti poslani na granicu između Sjeverne Makedonije i Srbije, dok se od Srbije traži da dodatno oteža ulazak migranata na svoj teritorij iz zemalja s kojima ima bezvizni režim.

Srbija je bila na tapetu i u dijelu razgovora i usvojenih zaključaka koji se odnose na uvođenje sankcija Rusiji, odnosno usklađivanja s europskom vanjskom i sigurnosnom politikom. Iako nije izričito spomenuta u zaključcima usvojene deklaracije, prema medijskim izvještajima osam lidera članica EU-a od Srbije su tražili da se 'potpuno uskladi sa sankcijama Rusiji', inače će njezini pristupni pregovori biti stavljeni na led. Tjednik Vreme prenosi da je srpski predsjednik ALEKSANDAR VUČIĆ o tom dijelu rasprave i zaključaka već u Tirani izjavio sljedeće: 'Mi nemamo ništa protiv da oni napišu činjenicu da se mi nismo saglasili sa sankcijama. To je činjenica. Ne mogu da vam govorim o svim detaljima. Ja sam rekao da je odnos prema sankcijama odnos prema nama Srbima i građanima Srbije. Srbiji su uvedene sankcije 1992. godine i Rusija je glasala za to, ali mi sada nismo glasali da se uvedu sankcije njima. To je pitanje poštovanja prema nama i prema onome šta smo prošli, devet godina trpeći sankcije kojima smo bili izloženi i viđevši šta one donose narodu, te nije prirodno da mi u tome učestvujemo. Različiti su naši odnosi po pitanju teritorijalnog integriteta ili po pitanju energetske infrastrukture u Ukrajini, kao što je rušena u Srbiji, taj stav je malo drugačiji. Mi imamo svoj stav, ali smo dobro razumeli odluku EU i na koga se ona odnosi. Dobro sam razumeo i diskusiju osam članova. Pitali smo te direktno i direktno sam odgovorio. Pitaću narod i parlament u Srbiji i Vladu Srbije, pomalo i sebe. Ja mnogo držim do toga da mi odlučujemo o svojoj budućnosti, a ne neko drugi.'

Nešto manje buke oko Srbije u Tirani bilo je zbog njezinih pregovora s Prištinom o normalizaciji međusobnih odnosa. Čelnici Unije objavili su da su Beogradu i Prištini dostavili novu ažuriranu verziju Macron-Scholzova sporazuma, a njezin sadržaj javno je komentirao tek Vučić rekavši da 'u najvažnijim stvarima on nije poboljšao. Nisu izašli u susret onome što je traženo. To je sve što mogu da kažem. Mi smo spremni da razgovaramo, ništa ne odbijamo unapred, osim onoga što smo stavili i usmeno i pismeno šta su naše crvene linije'. Tjednik Vreme piše i da je prije odlaska iz Tirane 'predsednik Srbije istakao da je zadovoljan razgovorima, kao i to da su oni bili izuzetno iskreni. Kako je dodao, imao je sreću da je govorio na samom kraju, jer je imao priliku da čuje šta ko misli, kao i da sagleda sve situacije'.

Ursula von der Leyen,
Charles Michel i Edi Rama
u Tirani (Foto: Stringer/
PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOM

PIŠE Boris Dežulović

*Dok ste vi te subote
– na Međunarodni
dan osoba
s invaliditetom
– uz Ožujsko pivo,
svinjsku vratinu
i Normabel
pratili dramu
s hrvatskim lijevim
bekom, roditelji,
braća i sestre
djece s teškoćama
u razvoju i osoba
s invaliditetom
izbrojali su već
četрнаestu godinu
uzaludne borbe za
Zakon o osobnim
asistentima
i uređenje svog
statusa*

Dan odustanka

PRAVA drama odigravala se prošlog tjedna u hotelu Dusit u Dohi. U subotu, samo dva dana prije osmine finala Svjetskog nogometnog prvenstva u Kataru i utakmice protiv Japana – baš na Međunarodni dan osoba s invaliditetom! – javljeno je da je otpao BORNA SOSA, i selektor ZLATKO DALIĆ morao je hitno izmisliti rješenje za lijevi bok obrane. Od svih igrača, baš Sosa! Lijevi bek! Pouzdani lijevi bočni, kako znamo, najrjeđa je zvijer, mitološki jednorog u svijetu profesionalnih nogometaša: veliki klubovi za dobrog lijevog beka daju cijela bogatstva, a ozbiljne svjetske reprezentacije za takvoga daju državljanstvo, ženu i ovjereno rodoslovno stablo do sedmog koljena.

Još od ROBERTA JARNIJA Hrvatska nije imala dobrog i pouzdanog lijevog bočnog, i kad ga je nakon četvrt stoljeća konačno našla u malom Hercegovcu iz Stuttgarta – otevi ga moćnoj Njemačkoj, koja je onomad u očaju čak i PHILIPPA LAHMA gurala na lijevi bok – ovaj se taman uoči nokaut faze razbolio! Na užas hrvatske nacije, Borna Sosa osjetio je slabost i vrućicu, a dijagnoza je bila razarajuća: viroza.

Niste, eto, o tome razmišljali dok ste zavaljeni u kauč gledali kako se protiv brzih Japanaca na lijevoj strani muči zlosretni BORNA BARIŠIĆ, Borna za siromašne, nisu vam te stvari bile na umu dok ste molili Gospu Međugorsku da naš originalni Borna ozdravi do četvrtfinala s Brazilom, ali sva je sreća ispala da je Sosa na kraju pokupio samo običnu virozu, a ne, štajaznam, multiplu sklerozu, ili – daleko bilo – Duchenneovu mišićnu distrofiju.

Ne, naravno, zbog toga što bi s tako katastrofalnom dijagnozom naš pouzdani lijevi bek bio otpisan do kraja Svjetskog prvenstva – dobro, malo i zato – nego zbog toga što s dijagnozom obične viroze građanin Borna Sosa po Zakonu o sportu ima u hotelu Dusit u Dohi dvadeset četiri sata dnevno na raspolaganju tri osobna liječnika i čak pet fizioterapeuta da vode računa o njegovom zdravlju, te još dva kondicijska trenera i pet izbornikovih asistentata za oporavak i rekonvalescenciju, plus video analitičara, team-managera i kuhara koji pazi na njegovu prehranu, četiri ekonoma i oružara koji vode računa o njegovoj odjeći, obući i ostaloj opremi, zatim glasnogovornika koji o dramu građanina Borne Sose pravovremeno izvještava uznemirenu javnost, i na koncu dva policajca hrvatskog MUP-a koji se u hotelu Dusit u Dohi brinu o njegovoj sigurnosti: ukupno dakle dvadeset pet ljudi koji se brinu za to da se naš oboljeli lijevi bočni oporavi i uključi u društvo, svakodnevni život i nogometnu reprezentaciju.

Dvadeset pet ljudi.

Da je, međutim, umjesto obične domaće viroze pokupio multiplu sklerozu, ili – daleko bilo – Duchenneovu mišićnu distrofiju, naš nemoćni i nepokretni lijevi bočni ne bi imao ni osobnog liječnika, ni fizioterapeuta, ni kondicijskog trenera, ni trenerskog asistenta, ni video analitičara, ni team-managera, ni kuhara, ni ekonomu, ni oružara, ni glasnogovornika, ni policajca. Po Zakonu o osobnim asistentima i Zakonu o inkluzivnom dodatku, imao bi tek oca GORANA i majku VESNU, da se sa statusom njegovatelja za naknadu od cijele četiri tisuće kuna dvadeset četiri sata dnevno brinu o njegovom zdravlju, sigurnosti, prehrani, odjeći, obući i ostaloj opremi.

Ili to, ili jednog osobnog asistenta sa završenim brzim tečajem – jer po hrvatskom zakonu ne može i jedno i drugo – koji bi njihovom malom bio na raspolaganju cijela četiri sata dnev-

Osobni asistenti i korisnici osobne asistencije na prosvjedu u Zagrebu, srpanj 2022. (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

no. Osim, jasno, vikendom, kada multipla skleroza ili Duchenneova mišićna distrofija u Hrvatskoj misteriozno nestaju i vraćaju se u ponedjeljak, što je fenomen kojim se svjetska medicina bavi evo već trideset godina.

Niste, kažem, o tome razmišljali zavaljeni u kauč pred televizorom, ali dok ste vi te subote – na Međunarodni dan osoba s invaliditetom – uz Ožujsko pivo, svinjsku vratinu i Normabel pratili dramu s hrvatskim lijevim bekem, roditelji, braća i sestre djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom izbrojali su već četrnaestu godinu uzaludne borbe za Zakon o osobnim asistentima, uređenje svog statusa i sistemski okvir za pomoć nepokretnima i nemoćnima, te dvanaestu godinu borbe za Zakon o inkluzivnom dodatku.

Zakon koji bi barem malo olakšao život djeci što su umjesto talenta za lijevog beka dobila multiplu sklerozu ili Duchenneovu mišićnu distrofiju, čeka se otkako se hrvatska država Zakonom o socijalnoj skrbi iz prдавne 2011. obavezala taj zakon donijeti najkasnije do 2013. Pa onda do 2014. Pa do 2016. Pa ga je 2019. premijer ANDREJ PLENKOVIĆ obećao do 2020. Pa su ga 2021. obećali do 2022. Pa su prije nekoliko dana svečano najavili donošenje zakona 2023. i njegovo stupanje na snagu 2024. Za svaki slučaj ne uvrstivši najranjivije skupine društva u proračun za sljedeću godinu: umjesto naknada za roditelje i samohrane majke oboljele djece, saborski su zastupnici ovih dana povisili vlastite plaće, kupili avionske karte i otputovali u Katar.

Kako stvari sada stoje, prije će se negdje u Hrvatskoj roditi novi Robert Jarni – prije će završiti školu, stasati i kao junior zapeti za oko splitskim skautima, odigrati pet-šest sezona u Hajduku, otići u Italiju, zaigrati za Juventus i prijeći u Real Betis, pa na lijevom boku odigrati Mundijal života i zabiti Njemačkoj u četvrtfinalu – nego što će okrutna i beščutna šupačka hrvatska država preživjelim roditeljima omogućiti da s osamdeset pet godina konačno odu u jebenu apoteku po jebene lijekove, ne umirući od straha tko će tih pola sata paziti na njihovo već odavno odraslo, nepokretno dijete.

U snjeni spektakla u Kataru, eto, daleko tamo na rubu nacionalnog interesa, dok se Hrvati šaraju ratničkim bojama i pjevaju 'jebote koliko nas ima', iscrpljeni članovi obitelji djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom – ili barem oni među njima koji su spektakl u Kataru uopće doživjeli – traže od države samo i jedino ono što nacionalni interes zapravo jest, samo i jedino ono čemu država uopće služi: da pomogne slabijima.

Hrvatska država, međutim, nije ta. Ona nije ni pravljena ni napravljena, niti je ikad

uopće bila zamišljena kao servis svojih građana. Hrvatska država samo je nejasni 'izraz povijesnih težnji' i 'tisućljetni san' iz narodne sanjarice, i sav njen povijesni, politički, društveni, kulturni, ekonomski i svaki drugi smisao iscrpljuje se u pukim manifestacijama i protokolima vlastite državnosti: zastavi, grbu, himni, uniformi, Crkvi u Hrvata, domoljubnim budnicama, Domovinskom ratu, povijesnim bitkama, slavnim godišnjicama, herojskim žrtvama, brončanim spomenicima, državnom ceremonijalu i ostaloj bidermajer bižuteriji iz devetnaestog stoljeća. U tom vlažnom, memljivom antikvarijatu kao historijski najmodernija ideja državnosti ispostavlja se, eto, jedva stogodišnji koncept nacionalne nogometne reprezentacije. A kao temeljni nacionalni interes pronalaženje dobrog i pouzdanog lijevog beka.

Svjetsko prvenstvo u Kataru stoga je upravo savršena kulisa te kolosalne hrvatske nesreće. Iz vizure građanina na kauču pred televizorom, slavna Republika Hrvatska danas postoji još samo za to da se svake četiri godine pojavi na svjetskom nogometnom prvenstvu, da na kakvom arhitektonskom čudu u dalekoj nekoj Pizdi Materinoj zaszvira 'Lijepa naša' i da se Hrvat naježi kad svjetski televizijski komentatori kažu kako 'mala, ali ponosna Hrvatska nikad ne odustaje'.

Nikad ne odustaje?! Hrvatska je odustala i prije nego što se onog povijesnog dana u Saboru uopće izglasala, Hrvatska i ne postoji izvan odustajanja od sebe, ona je u svojoj ispraznoj suštini odustala država: Dan državnosti Hrvati bi trebali slaviti kao Dan odustanka.

Tajming je tako ispao savršen. I kad za nekoliko dana Hrvati budu dočekivali svoje heroje iz Katara, kad ulice Zagreba opet proključaju u crvenom plamu bengalki, zastava, bubnjeva, budnica Zaprešić Boysa i davorija PERKOVIĆA MARKA, veličanstveni nacionalni konsenzus o smislu hrvatske države remetiti će još samo ona tužna grupica, jedina zapravo u cijeloj odustaloj državi Hrvatskoj koja tvrdoglavo 'nikad ne odustaje': u četvrtak, 15. prosinca još jednom će se tako na Trgu svetog Marka okupiti članovi udruge Sjena, neke umorne i bijesne žene s djecom u invalidskim kolicima, koje će i ove godine od hrvatske države uzaludno tražiti samo i jedino ono čemu država uopće služi: da pomogne slabijima.

Ali ne dajte da vam to pokvari slavlje. Neka pati od multiple skleroze koga smeta, Hrvatska je prvak svijeta. ■

INTRIGATOR

Jednoajčani
nacionalizam

Možemo garantirati da kazne neće riješiti problem koji nije ni nastao u nogometu

SVJETSKO nogometno prvenstvo, naporu FIFA-e usprkos, očekivano nije izdržalo proboj onoga što nazivamo politikom. Ako su, nažalost, uspjeli kad je posrijedi bunt zbog sve poraznijeg tretmana radnika, LGBTQ prava ili društvene pozicije žena, još je malo žalosnije što su im doskočili nacionalisti, tj. prevladavajući etnonacionalni doživljaj susreta momčadi različitih zemalja.

Bilo bi čudno da je drukčije, uz rastuću tržišnu konkurentnost između svih tih država, te egzistencijalnu nesigurnost žitelja. Neka nas ne zbuni nalaz da su protagonisti ispada u Kataru najbolje pojedinci i skupine. Bili to navijači kadri platiti enormno skup izlet u tu zemlju ili sami igrači u pozlaćenim kopačkama, oni su ti legitimirani reprezentanti u simboličkom ogledu nacija kroz najvideniji od svih sportova. Prvi je ekstreman slučaj zabilježen na utakmici Hrvatska – Kanada, povodom izivljavanja velikog broja hrvatskih navijača nad kanadskim golmanom MILANOM BORJANOM, koji i sam jest zaslužio kritiku zbog svojih političkih izjava, osim što sad govorimo o nekoj vrsti linča. Pritom usmjerenog na Srbe kao takve, ne samo na tog Kninjanina koji je kao dijete ljeta 1995. iz Hrvatske izbjegao u Srbiju, zatim i Kanadu.

Noviji se primjer tiče utakmice Srbija – Švicarska, te sukoba većine prvih s jednim ili dvojicom igrača drugih, albanskog porijekla. Započeo je srpski selektor DRAGAN STOJKOVIĆ psujući Švicarcima ‘majku šiptarsku’ dok je njegov igrač DUŠAN VLAHOVIĆ svima pokazivao spolovilo. Za okršaj spremni GRANIT XHAKA, pa i onda kad nije izazivač, uzvratilo je zakačivši se s kompletnom klupom Srbije, te im svima opsovavši majku, također uz hvatanje za testise.

Tek ćemo vidjeti što će o svemu odlučiti FIFA, ali možemo garantirati da kazne neće riješiti problem koji nije ni nastao u nogometu. Generalno smo uvučeni u stalno otvoreno prvenstvo nadjačavanja po zadanim konzervativnim vrednotama, a

te se utakmice ne igraju bez nacionalizma. Samo je pitanje tko je koliko motiviran da sudjeluje, bez obzira na to što takvoj orgiji po definiciji nema kraja.

■ Igor Lasić

Regionalna
nagrada
Ivančiću

KOLUMNIST tjednika Novosti VIKTOR IVANČIĆ jedan je od dobitnika prve Regionalne novinarske nagrade ‘Srđan Aleksić’, priopćili su organizatori. Ivančić je nagradu dobio u kategoriji za ‘doprinos zajednici’, beogradska novinarska TAMARA SKROZZA nagrađena je u kategoriji ‘za hrabrost’, a istraživački portal KRIK u kategoriji ‘za medije’.

‘Ime Viktora Ivančića, baš kao i ono SRĐANA ALEKSIĆA, najbolji je putokaz mladim novinarima kakve profesionalne i etičke kvalitete trebaju prigrliti kada stupaju u novinarsku profesiju’, naveo je žiri. (Onu

Viktor Ivančić (Foto: Srećko Niketić/PIXSELL)

‘ljudsku dužnost’, koja je Srđana koštala života, Tamara Skrozza kroz svoje tekstone vrši decenijski dosledno, brižna prema žrtvama i bespoštedna prema počiniocima, imuna na političke pritiske i tabloidna izivljavanja’, objasnio je žiri nagradu za Tamaru Skrozzu. Portal KRIK žiri je prepoznao kao ‘jedan od retkih medija koji je na sebe preuzeo ogromnu civilizacijsku obavezu da bude nepristrasan, pravičan hroničar jednog od najturobnijih perioda za društvo u Srbiji’.

Razmjena nježnosti Nikole Milenkovića (Srb) i Granita Xhake (Švi) (Foto: EXPA/PIXSELL)

Nagrada ‘Srđan Aleksić’ dodjeljuje se za profesionalno i društveno odgovorno medijsko izvještavanje koje rezultira konkretnim dobitima za ljude i zajednice, te za iskazanu novinarsku hrabrost. Nazvana je po mladiću iz Trebinja kojeg su pripadnici Vojске Republike Srpske ubili u centru tog grada u siječnju 1993. godine jer je spasio život svom prijatelju, Bošnjaku ALENU GLAVOVIĆU, kojeg su planirali ubiti. Nagradu su raspisali Helsinški parlament građana Banjaluka, Mreža za izgradnju mira, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Institut za medije iz Crne Gore i Udruga za promicanje medijske kulture, umjetnosti i tolerancije ‘Lupiga – svijet kroz obične oči’ iz Hrvatske. Novinarska nagrada ‘Srđan Aleksić’ dodjeljivana je deset godina novinarima i novinarkama u Bosni i Hercegovini, a od ove godine podignuta je na regionalni nivo. Na ovogodišnji natječaj stigle su 83 nominacije za 52 novinara i 13 medija, a o nagradama je odlučivao žiri u sastavu: ANA LALIĆ (Srbija), BORIS PAVELIĆ (Hrvatska), VLADAN MIĆUNOVIĆ (Crna Gora), BERISLAV JURIĆ i ELVIR PADALOVIĆ (Bosna i Hercegovina). Svečana dodjela nagrada održat će se 10. prosinca, na Međunarodni dan ljudskih prava, u sklopu manifestacije ‘Dani Srđana Aleksića’ u Banjaluci.

■ Novosti

Najgori
u Evropi

ČLANOVI Hrvatskog novinarskog društva skupili su 40.000 kuna koje je na ime odštete zbog ‘povrede časti i ugleda’ novinarka u mirovini DAVORKE BLAŽEVIĆ sudskom presudom morala platiti sutkinji Vrhovnog suda SENKI KLARIĆ-BARANOVIĆ.

Sutkinja je odštetu tražila zbog teksta objavljenog još 2015. u rubrici portala Tris ‘Portret tjedna’. Prvobitna odšteta iznosila je 150.000 kuna, ali je pravomoćnom presudom spuštena na 40.000, što bi s kamata i sudskim troškovima iznosilo 51.370 kuna, odnosno desetak mirovina Davorke Blažević. Predsjednik HND-a HRVOJE ZOVKO podsjetio je da je Hrvatska po broju od oko 900 tužbi protiv novinara najgora u Evropi. — HND će idućih dana krenuti u kampanju u kojoj ćemo objavljivati imena sudaca koji tuže novinare – rekao je Zovko na nedavnoj sjednici skupštine HND-a i podsjetio na predsjednika Županijskog suda u Osijeku ZVONKA VRBANA koji je više puta tužio portal Telegram i njegove novinare, te suca Županijskog suda u Zadru IVANA MARKOVIĆA koji je podnio 26 tužbi protiv novinara i medija.

— Oni koji tuže trebali bi staviti određeni novčani polog, pa bi ga nakon završetka procesa dobili natrag ili bi bio uplaćen u državni proračun, ovisno o presudi. Time bi se destimuliralo serijske tužitelje – smatra Zovko.

Davorka Blažević zahvalila je učesnicima akcije na iskazanoj solidarnosti i istaknula da je zatražila reviziju presude od Vrhovnog suda i podnijela tužbu Ustavnom sudu.

■ N. J.

Loš položaj
radnica

Kako ocjenjujete položaj žena u svijetu rada?

CESI od 2008. godine radi na poboljšanju položaja žena u svijetu rada i procesima zapošljavanja. Žene čine 52,5 posto radno sposobnog stanovništva. Prema podacima HZZ-a, u prosincu 2021. godine od ukupnog broja nezaposlenih, 55.052 su bili muškarci (44 posto) i 70.663 žene (56 posto). Dugi niz godina razlika u stopi zaposlenosti žena u odnosu na muškarce prelazi deset posto. U 2021. udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 53 posto, a muškaraca 47 posto, dok je udio žena zaposlenih na određeno vrijeme bio 59 posto, a muškaraca 41 posto.

Zahtjeve i prijedloge izmjena Zakona o radu poslali ste, u ime inicijative Radnica, Vladi i nadležnom ministarstvu.

Vlada je izmjenama ZOR-a nastavila smjer fleksibilizacije tržišta rada, dok su izostala supstantivna rješenja kojima bi u praksi stvarno bio poboljšan položaj radnica i radnika u RH. Brojni problemi koji se tiču rada na određeno, kršenja radničkih prava, nedovoljne razine i neadekvatnih mehanizama zaštite, manjim preinakama koje izmjene ovog Zakona donose neće se riješiti. Umjesto adresiranja navedenih problema, fokus je na uvođenju novih oblika rada s dvojbim učincima na psihofizičko zdravlje radnica/ka, liberalizaciji dodatnog rada te mogućnosti produženja radnog vijeka i nakon 65 godina, čime se samo povećava opterećenje radnica/ka. Pritom su pitanja rodne ravnopravnosti u svijetu rada marginalizirana, a pojam rodno osjetljivog zakonodavstva i dalje ostaje stran.

Jesu li vaši prijedlozi prihvaćeni?

Vlada je napravila neznatne izmjene kojima neće u značajnoj mjeri osigurati zakonsku zaštitu niti će poboljšati položaj žena u svijetu rada. Dakle, da se zaključiti da je Vlada neosjetljiva po pitanju rodne ravnopravnosti, ne provodi ustavno načelo ravnopravnosti spolova i ne mari za probleme žena u svijetu rada, a rezultate naših prijedloga imat ćemo priliku vidjeti u finalnoj verziji novog Zakona o radu.

Što je i čime se bavi inicijativa Radnica?

Inicijativu Radnica pokrenule smo u sklopu projekta ‘Rodna jednakost u svijetu rada’ koji provodimo za poboljšanje položaja žena u svijetu rada i postizanje rodne jednakosti u svijetu rada. Projekt je financijski podržao Fond za aktivno građanstvo u Hrvatskoj. Članice inicijative Radnica su predstavnice organizacija za ženska prava kao i predstavnice sindikata i akademske zajednice, a neke od njih su potpisane u našim zahtjevima za rodno osviješteni Zakon o radu.

■ Mirna Jasić Gašić

Utorak trinaesti

Vrhovni sud bi 13. prosinca trebao odlučiti o sudbini konvertiranih kredita u švicarskim francima kao i ništetnosti cijelih ugovora

KAKO kažu Amerikanci: da mi je dolar svaki put kad sam čuo da je ovo pitanje riješeno, bio bih bogat čovjek. Trakavica zvana 'slučaj franak', o kreditima u švicarskim francima koje su banke 2000-ih godina davale klijentima po povoljnim kamatama, traje već deceniju i pol, s nejasnim ishodom. Toksični krediti u međuvremenu su brojne obitelji doveli do prosjačkog štapa, neke korisnike i do samoubojstva, jer je malo tko mogao podnijeti ekstremno rast franka koji je za vrijeme globalne krize krajem 2000-ih postao utočište za brojne financijske špekulante, kao i veliki rast kamata, što je u pojedinim slučajevima dovelo i do dvostruko većih rata kredita.

Presude su se smjenjivale, da ne spominjemo ovdje svaku jer bi za to trebalo barem pola ovog broja Novosti. Banke su tvrdile da će propasti ako se dužnicima omogući konvertiranje kredita iz franka u eure ili kune na njihov trošak, u čemu ih je zdušno podupirala medijska elita uvijek žedna novca od oglašavanja. No tadašnja SDP-ova vlada premijera ZORANA MILANOVIĆA i ministar financija BORIS LALOVAC nisu odustali. Kako znamo, tko je htio, mogao je konvertirati kredit. Banke su, istina, izgubile ponešto dobiti, ali daleko je to bilo od propasti. Dapače, već za koju godinu opet su se vinule u profitne visine na kojima su i sada.

Zadnja presuda u vezi franka donesena je prošli tjedan. Europski sud za ljudska prava (ESLJP) odbacio je tužbe pet banaka (OTP,

Raiffeisenbank, Erste & Steiermärkische banka, Privredna banka Zagreb i Addiko banka) protiv Hrvatske. Banke su se žalile na nepošteno suđenje u kolektivnoj tužbi Udruge Franak protiv njih. To bi, možda, moglo biti – to. Sada se, naime, očekuje da Vrhovni sud RH konačno potvrdi pravo na obeštećenje svim potrošačima s konvertiranim kreditima, kako su objasnili iz Udruge Franak, poručivši da je ESLJP dao snažan vjetar u leđa da se riješi i to pitanje, jer potrošači s nekonvertiranim kreditima zadnjih godina uglavnom uspješno tuže banke i dobivaju odštete. Od 125.000 hrvatskih građana, koji su ugovorili kredite u švicarskim francima, 55.000 njih je tokom 2015. i 2016. pretvorilo te kredite u one u eurima ili kunama. Taj bi slučaj, najavljeno je, napokon trebao biti riješen 13. prosinca, kada bi se trebalo doznati imaju li pravo na obeštećenje i oni koji su kredite konvertirali.

Nije nevažno spomenuti da je na čelu Vrhovnog suda RADOVAN DOBRONIĆ koji je kao sudac Trgovačkog suda 2013. godine presudio u korist potrošača – korisnika kredita, utvrdivši da je poslovanje banaka kod ugovaranja kredita s valutnom klauzulom i promjenjivom kamatnom stopom nezakonito. On je prošli tjedan za Novi list, komentirajući presudu ESLJP-a, kazao kako je dobro da je sve konačno završeno, da se presuda više ne može osporavati, ali i da je ta odluka 'dokaz da hrvatsko pravosuđe može dobro raditi i da se uz malo truda sviju mogu postići još bolji rezultati'. Međutim, Vrhovni sud pod vodstvom ĐURE SESSE prethodno je ustvrdio da je Zakon o konverziji iz 2015. godine ustavan, da ugovori konvertirani iz

švicarskog franka u eure nisu ništetni i da dodatno obeštećenje ovisi samo o tome je li pojedina banka postupala po zakonu.

Osim o pravu na obeštećenje potrošača s konvertiranim kreditima, idući tjedan odlučivat će se i o ništetnosti cijelih ugovora s ništetnom valutnom klauzulom CHF i ništetnom promjenjivom kamatnom stopom, kako je rekao GORAN ALEKSIĆ iz Udruge Franak. Hoće li uistinu tako biti, znaju samo na Vrhovnom sudu. Banke tvrde da bi im nepovoljna odluka uzela 50 milijardi kuna. Eh, da je dolar za svaki put kad su to objavile.

■ Goran Borković

'Uradi sam' cesta

ZNAJU li benkovačke gradske vlasti i lokalni mediji da su mještani Bjeline uspješni prikupiti 35.000 eura za asfaltiranje puta u selu? Da li itko mari za to što je osamdesetak stalnih mještana, uz pomoć raseljenih prijatelja i sunarodnjaka, prikupilo veliku svotu novca za minornu komunalnu infrastrukturu koja je, naglasimo to, u nadležnosti jedinice lokalne samouprave? Samoorganizirani Bjelinjani u zadnjih šest mjeseci skupljaju donacije putem udruge 'Baština Bjeline' jer se, kako navode, gradsko rukovodstvo godinama oglašuje na njihove molbe.

Cesta dužine 750 metara, koja vodi do mjesnog groblja i pravoslavne crkve, nalazi se na brdu Brežina. Svake dvije godine put bi ravnali šljunkom, no čim bi napadala veća kiša vodena bujica bi ga razorila pa bi postalo nemoguće do groblja stići autom. Zbog velikih rupa na nasutoj cesti ni komunalni radnici nisu mogu često odvoziti otpad s groblja. Bjelinjani su do kraja septembra uspješni asfaltirati gotovo 80 posto ceste. Ostalo im je još samo 130 metara, ali udruga za taj pedalj asfalta na svom računu više nema donacija. Bez financijske i logističke podrške vlasti se ne može, bez obzira na upornost Bjelinjana da naprave ono što nikako nije zadatak jedne udruge građana.

Valja istaknuti da je Grad Benkovac u maju ušao u drugu fazu projekta rekonstrukcije i sanacije nerazvrstanih cesta. Iznos za sanaciju cesta popeo se na malo više od 42 milijuna kuna, od čega je 85 posto bespovratnih sredstava. Gradonačelniku TOMISLAVU BULIĆU iz udruge su predložili da se u gradskom proračunu za 2023. dio sredstava preusmjeri u onaj dio Bjeline gdje žive Srbi. Svi putevi gdje žive bjelinski Hrvati već su asfaltirani.

— Tražimo da Benkovac u 2023. asfaltira preostalih 130 metara puta do groblja u Bjelini, zatim glavni, južni ulaz u zaselak Gračak, te put kroz Gračak, kao i put u Kalanjevoj Dragi. Tražimo da postave putokaze na javnim putovima do groblja i crkve u Bjelini – poručili su Bjelinjani gradskim vlastima, uz napomenu da je vrijeme za napuštanje dosadašnje diskriminatorne politike prema srpskom stanovništvu u Bjelini.

■ Anja Kožul

FRAGMENTI GRADA

Lakoća fašizma

UNEPREGLEDNOJ količini memoara, digitalnih fotografija, videa i ostalog sadržaja koji već godinama nemilice distribuiramo – da ne kažem šeramo – internetom iz minute u minutu, logikom slučaja potkrade se i štogod zanimljivo. Prosljedio mi je tako nedavno prijatelj/kolega amaterski video snimak napravljen mobilnim telefonom, dug tek 12 sekundi. Iz priloženog materijala može se utemeljeno zaključiti da potječe s neke nogometne utakmice igrane negdje u Njemačkoj.

Na videu vidimo dvojicu sredovječnih muškaraca kako stojeći na tribinama ležerno gledaju utakmicu i usto vode neki očito dinamičan razgovor. Pritom je u fokusu prizora muškarac koji oko vrata nosi navijački šal s njemačkim nacionalnim bojama i besprijevano je stilistički estetiziran. Sve na njemu, s naglaskom na poznatim brčićima i frizuri, nedvojbeno ga čini vjernom kopijom Führera, vode njemačkog nacionalsocijalističkog režima prije i tokom Drugog svjetskog rata. No nije nam namjera snebivati se nad još jednim neprikrivenim simpatiziranjem, štoviše poistovjećivanjem s nacifašizmom. Stotine hitlerčića svakodnevno paradira ulicama njemačkih, ali i evropskih gradova. U spomenutom videu pažnju nam ne privlači toliko vizualni prizor koliko audio snimak koji ga prati. U pozadini pokretne slike čujemo hihot dvoje ljudi, reklo bi se da je riječ o muškarcu i ženi koji s očitim oduševljenjem snimaju prizor opisanog 'Hitlera'. Upravo je zvuk tih glasova, taj smijeh više no slika, to što u prizoru nalazimo jehovitim. Ono što plaši i čini takvu recepciju šokantnom.

O nacizmu i fašizmu napisane su stotine relevantnih studija. Radi se o fenomenima kojima se u analizama pristupalo na najrazličitije načine, iz povijesno-socioloških, socioekonomskih, društveno-političkih, psihopatoloških... perspektiva. Imali su i imaju o nacifašizmu štošta za reći politologija, povijest, sociologija, filozofija, psihologija... u verzijama različitih orijentacija poput marksizma, psihoanalize ili (post)strukturalizma. No do danas ostaje teško dokučiva ta lakonska strast, spontana lakoća kojom se prizori tog najvećeg zla u historiji imenovanog nacifašizam – čak i u verzijama koje su puno problematičnije i opasnije od one koju simbolizira opisani video – u nemalim dijelovima društava dočekuju i doživljavaju kao svojevrsan spektakl u pozi neopterećene fascinacije.

Upravo to jest ono zastrašujuće u audio snimku, sablasno u naizgled benignom i nedužnom smijehu ljudi koje čujemo u pozadini predočene slike. Ta fascinacija likovima i simbolima koji bi nas trebali osupnuti i razljutiti. Prijatelj je uz video u poruci još dodao i informaciju da je baš taj dan imao gostujuće izlaganje u nekoj galeriji. Učenicima i učenicama jednog osmog razreda pričao je o fašizmu. Nitko od njih navodno nije znao što ta riječ znači.

■ Hajrudin Hromadžić

Сигнали тјескобе

Кад сам с људима и дође до разговора, то значи имаш тај живот, нешто нормално се догађа. Једни другима нешто причамо, важно је да се макар и међусобно јадамо, говори нам Марија док сједимо у простору загребачке удруге Лудруга, која окупља особе с искуством лијечења у психијатријским болницама

ЗАГРЕПЧАНКА у средњим педесетима, назовимо је МАРИЈА, каже: 'Осјећам се пуно старије, као неки пензионер. У мојој дијагнози пише да је то повратно депресивни поремећај.' Не дуго након разорног потреса на Банији крајем 2020. сустигле су је несанице, готово је престала јести и нитко је није могао наговорити да изађе из своје самачке гарсонјере. Кад је назвала Хитну помоћ, сугерирали су јој да попије таблету за смирење. За савјет се обратила сестри у својој ординацији обитељске медицине:

'Није ми добро, гдје бих се и коме могла јавити?' Било је то лањског сијечења, кад је добила упутницу за болницу – загребачку Клинику за психијатрију Свети Иван. Тада јој је лакнуло, осјећала је да мора бити међу људима који ће је разумјети, с којима ће (за)пловити по истој равни, у противном ће излудјети у самоћи. Једноставно није могла бити сама, стално је дрхтао, изнутра, али и физички – тресле су јој се руке. Углавном би сједила, гледала у једну точку и размишљала о свему и ни о чему. Отпуштена је прољетос, након четири мјесеца боравка у Клиници.

— Кад сам с људима и дође до разговора, то значи имаш тај живот, нешто нормално се догађа. Једни другима нешто причамо, важно је да се макар и међусобно јадамо – говори нам о свом искуству, док сједимо у простору загребачке удруге Лудруга, која окупља особе с искуством лијечења у психијатријским болницама. Марија се доима као ведро и причљива особа, прилично је концентрирана на тему и ни по чему не одудара од свијета који срећемо у трамвајима и дућанима. Ипак, више од десетљећа лијечи се од депресије. Своју дијагнозу приписује пр-

вом већем стресу: кад је престала радити као одгајатељица у дјечјем вртићу, што јој је био животни позив, а истовремено је, што опетовано истиче, пролазила буран развод. Послије свега, данас одржава контакт с једним од двојице синова. Марија је већ 14 година стално незапослена, премда је неко вријеме радила у трговини, но у јеку економске кризе почетком 2010-их, кад се број дућана смањивао, добила је отказ и отада безуспјешно послала десетке молби за различите послове. Притом је, наравно, изгубила и самопоуздање.

Затим се догодио и загребачки потрес у ожујку 2020., а потом и пандемијски локдаун, који је донио рестрикцију социјалних контаката. То је Марију усмјерило према све већој посвећености и бризи за 83-годишњу мајку с којом је одувјек била блиска, иако станују у одвојеним кућанствима. Било је то психички исцрпљујуће за Марију, јер је страховала да мајци уз храну и остале потрепштине случајно не донесе и коронавирус. У једном је тренутку чак мјесец дана провела код мајке како би обје имале друштво. 'Можда ће и мени тако бити лакше', помислила је Марија, али није јој било.

До потреса на Банији узимала је два антидепресива, а отада су јој преписана још два, што говори о томе колико јој је други потрес додатно загорчао живот с депресијом.

— Након отпуштања из Клинике једно бих вријеме издржала сама код куће, но опет ми није било добро, па бих се враћала у болницу. Задњи пут сам на психијатрији боравила ове године још два и пол мјесеца – говори нам.

Будући да има нешто већу мировину, мајка јој помаже, али Марији, чија се уштеђевина истопила, то није лако прихватити. Након разговора са социјалном радницом у Клиници схватила је да се мора заложити за себе.

— Имам 21 годину радног стажа, што није довољно за старосну мировину. Недавно сам успјела добити минималну социјалну помоћ: додатак за помоћ и његу од 420 куна и од Града 200 куна. Тек сам лани затражила такву помоћ од социјалног, отада ме било срам, што да будем социјални случај – објашњава.

Марија прича како јој се из вањске перспективе психотерапија у Клиници чини попут дјечјег вртића за одрасле. Кад јој се стање побољша, чак се и насмије одређеним ситуацијама оданде. Но да не бисмо случајно помислили да је ријеч о путовању с којег се враћамо испуњени вјечним успоменама, треба покушати визуализирати Маријину причу. Она тада поприма другачији тон и схваћамо да живимо уз људе чији је социјални оквир стран свима који на том путовању никад нису били. Пацијентике устају у седам сати, слиједи хигијена, затим, ако је вани хладно, раде гимнастику у ходнику. Потом састанак терапијске заједнице на којем се разговара о различитим темама и рјешавају евентуалне тешкоће: предсједница такве заједнице распитује се о хигијени у купатоници, како се одржава чистоћа околица, а ако је нетко нови дошао у заједницу, укратко се представи и каже понешто о свом проблему. Сви који одлазе из Клинике јер им је боље на одласку кажу: 'Хвала на друштву и докторима и сестрама што су помогли у мом лијечењу.'

— Ех да, још сам испуњавала психотестове. Та болничка скрб доиста ми је требала и било ми је лакше чим бих дошла у Клинику. Мене та болничка заједница напуни самопоуздањем. За отпуст из болнице уз лијечничку процјену у више наврата морате показати да вам је боље, а то значи бити чвршћи, сигурнији, смиренији. Ипак, индивидуални разговори с лијечницима врло су кратки и могли би бити конкретнији – говори Марија.

За себе сматра да је преосјетљива, лецне се на сваки гласнији звук, поспакује, цупка – колики су, помисли она, такво што искусили? Једна њезина пријатељица реагира слично као и она, али нема дијагнозу. Марију и даље брину информације о потресима, догађали се они у Петрињи или средишњој Италији свеједно је, због тога ујутро пали телетекст и на њему тражи ин-

Из Лудругине представе
'С друге стране огледала'
(Фото: Удруга Лудруга)

формације, знатижеља је јача од свијести да јој таква активност штети. Забринута је хоће ли моћи наставити физички функционирати. Но помаже јој судјеловање у групи подршке у Лудрузи, на њиховим састанцима сусреће људе који познаје, а међу њима је и Бранко, који жели да га тако именујемо. Њему, како каже, потрес и пандемија, која је донијела неизвјесност, нису погоршали здравствено стање, нити је био закинут за било какву здравствену помоћ. Он са собом носи повијест болести, као неку амајлију, као путоказ за наш сусрет, па чита: 'Ф41.1. – у ремисији тјескоба – анксиозни генерализирани поремећај (...) Ф60.3 – гранични поремећај личности (енглески: бордерлајн).

— По томе, ето, не знам да ли је за вас сигурно да разговарате са мном – шали се Бранко, корпулентан човјек у раним четрдесетима иза којег је обитељска драма.

По свему судећи, захваљујући сплету животних околности и унаточ томе што је сину жељела све најбоље, средишњи лик те драме је његова мајка. Бранко нам говори како му је мајка боловала од биполарног поремећаја и такођер се лијечила у Клиници за психијатрију Свети Иван. Кад је имао 16 година, затекао ју је у покушају самоубојства. Још малољетни Бранко изучио је собосликарски занат не-

**Кад сам почео
живјети од
нуле, кад сам
спустио гард, кад
ми је адреналин
попустио, јер
сам све проблеме
држао у себи,
гомилао их,
почевши од стана,
бриге за мајку,
исцрпљујућег
посла, онда је све
дошло на наплату
– прича Бранко**

прекидно радећи, каткад по цијеле дане, прибављајући тако новац, јер је мајка у помало чудним околностима, и на наговор неког човјека, подигла у банци кредит да би средила обитељске финансије. Но камате су с годинама расле, човјек који је мајку наговорио на кредит мистериозно је нестао, а дуг према банци је растао. На крају је банка с оврхом сјела на стан у којему су живјели. Бранко је годинама живио с осјећајем да свакога дана може бити избачен на улицу, а стан је 2013. отишао на бубањ, чиме се банка намирила. Бранко с тадашњом дјевојком, а данас супругом одлази у подстанаре и посебно истиче колико му је партнерица драгоцјена у животу. Све вријеме је и мајчин скрбник и помагао јој је колико год је могао за вријеме њезиног десетљетног боравка у једном дому за одрасле с менталним оштећењима, све до недавне смрти. Премда је нешто дуже студирао, преквалифицирао се за грађевинског техничара и на крају запослио у вешерају у једном загребачком дому за старије особе.

— Кад сам почео живјети од нуле, кад сам спустио гард, кад ми је адреналин попустио, јер сам све проблеме држао у себи, гомилао их, почевши од стана, бриге за мајку, исцрпљујућег посла, онда је све дошло на наплату. Дошао сам код своје лијечнице, рекао јој: 'Ја имам налете бијеса, јако се узрујам, кад ми то дође поломим нешто, углавном на послу. Не нападам људе. То је начин на који се рјешавам бијеса' – прича нам Бранко.

Прошло је седам година откако су му први пут преписани анксиолитици. У Клиници за психијатрију Свети Иван први пут је био 2016., пуних мјесец дана. И отада је захвалан лијечницима на сваком пријему, а групна терапија коју похађа у болници пружа му спознају да није сам у својој болести.

— Мени је мој живот непроцјењиво битан и никад не бих дигао руку на себе – каже нам Бранко, који истиче и како је након загребачког потреса био члан Цивилне заштите.

Након неколико година подстанарства данас уз мјесечни кредит живи у властитом стану са супругом. Премда је, како каже, стигма према људима с менталним поремећајима увијек присутна, он на свом послу нема тих проблема.

Влатка Рочић-Петак, предсједница Лудруге и чланица мреже пружатеља услуга менталног здравља са сједиштем у Еуропској заједници (ЕУЦОМС), информира нас о томе да више од стотину чланова прима обавијести удруге, а онда по потреби долазе на састанке.

— Важно је да људи примају поруке, неких нема по двије-три године и онда само одједном ево их. Ми немамо терапије, већ специфичну врсту подршке под називом *ипир* подршка. Дакле, они који имају иста или слична искуства међусобно се подржавају. Сви смо овдје с неким дијагнозама, имамо емотивне тешкоће и проблеме менталног здравља. На групи нема професионалаца психијатара, психолога и других, односно могу нам доћи, али не у својству струке, него ако су вољни с нама дијелити своје ставове, љутњу, емоционалне проблеме – каже Рочић-Петак.

— Радимо комуникацијске вјештине, вјештине слушања, али кроз особна искуства, проговарамо о емоцијама, свашта ту изађе. Радимо Форум театар, више пута извели смо представу 'С друге стране огледала' с циљем дестигматизације особа с психичким поремећајима. Одржавамо и групе узајамне психичке подршке 'Од супатника до супутника'. За разлику од болнице, гдје су главни терапеути, техничари или нетко други, овдје смо сви одговорни за атмосферу у групи, једни друге оснажујемо – прича нам предсједница удруге.

Питамо је колико су пандемија и потреси у посљедње двије године утјецали на рад удруге, на понашање, интересе и промјену навика оних који долазе на њихове радионице. Одговара нам како се неки њихови чланови у задње двије године од појаве короне још увијек не појављују на окупљањима. Неки од њих потужили су се да осјећају нелагоду због физичког контакта.

— За неке од тих чланова дојма сам да им се погоршало психичко стање, да су се тотално затворили, изолирали, да се с некима од њих јако тешко договорити и за обичну каву, а камоли за групу. Рекла бих да је сигурно седам-осам наших чланова у таквом стању да се због страха не појављују – каже Влатка Рочић-Петак.

У међувремену су им се придружили неки нови чланови, појављују се уживо, као и преко зума, интернетске платформе која је у локдауну помогла одржати континуитет рада удруге. Но и прије него што је ковид преузео примат, многе теме које су се с појавом новог вируса отвориле на састанцима групе упућивале су на изразит страх, чак и панику код оних с тежим дијагнозама. А као што смо видјели, и потрес је код неких оставио трага, отворивши нове ране у ионако крхкој људској психи. ■

* Текст је објављен у склопу пројекта *Иницијатива новинарске изврсности Агенције за електроничке медије*.

Potres bih zadavila golim rukama

Onaj huk ispod zemlje je strašan. Sva se naježim. Nakon potresa kuća i ja postale smo kao dva stranca, kao oni koji se više ne vole, razumjet ćete me. U nju nisam ušla puna dva mjeseca, ispričala nam je Banijka kojoj je dijagnosticirana depresija, a s kojom smo razgovarali u Klinici za psihijatriju Vrapče

PRIJE drugog i razornog potresa na Baniji 29. prosinca 2020. bila sam jedna, a nakon toga postala sam druga osoba. Slobodno me ovom prilikom nazovite SNJEŽANA, ako je već velik broj žena tijekom 1960-ih na Banovini rođeno pod tim imenom. Potresi koji su pogodili moj gradić učinili su mi život u protekle zamalo dvije godine ovisnim o antidepresivima. Cijelo to vrijeme dolazim u Vrapče jednom mjesečno na pregled, to se naziva izvanbolničkim liječenjem, pri čemu mi pomažu moja liječnica, radni terapeut (posebno u zdravim pogledima na život), zatim psiholozi u okviru individualnih i grupnih terapija, koje su bile ponešto jenjale u jeku pandemije Covida-19. Vjerujem osoblju, to je moja druga familija, puno mi pomažu da ne bih napravila nešto što ne treba. Moje dijagnoze su anksioznost i depresija.

A kako se sve zbilo? Jasno se sjećam: prvi potres, 28. prosinca u 6 sati i 28 minuta jakosti 5,0 prema Richteru, zatekao me u dvorištu. Za više od pola stoljeća života tek sam možda dvaput doživjela blaga podrhtavanja zemlje. Dok sam se pridržavala za ogradu, gledala sam ugao kuće, šokirala sam se kako je plesao lijevo-desno. A kad se zemlja smirila, ja sam postala još nemirnija, pa sam popila tabletu za smirenje. Psihijatra sam povremeno posjećivala od 1999. godine jer sam razvila anksioznost kao posljedicu rata na našem području (gotovo godinu dana provela sam kao prognanica na jednom našem otoku). Otada uzimam tablete za smirenje Misar. Ali to možeš kontrolirati, popiješ jednu ujutro i vidiš ako ti treba još jedna tijekom dana.

Na dan razornog banijskog potresa od 6,2 prema Richteru, 29. prosinca u 12 sati i 19 minuta, zatekla sam se u tramvaju u Zagrebu nakon što sam obavila liječničku pretragu. Tramvaj se zaustavio dvije stanice prije autobusnog kolodvora, otkuda sam kanila natrag za Petrinju. Sve je stalo, osim što se zemlja gibala. Zamalo sam se onesvijestila, kad je neki putnik kazao: 'Bio je jak potres...' Pomogao mi je izaći iz tramvaja, nisam mu zapamtila ime. Ruka mi je drhtala dok sam na mobitelu tipkala kućni broj: uzalud, linije su pukle. Jedna gospođa, valjda je nekog uspjela dobiti, rekla je: 'Ima poginulih na Baniji.'

Sjela sam na kolodvorsku klupu, ljudi su prolazili, meni se činilo da stoje, poput semafora. 'Jeste li dobro?' nešto kasnije uspjela sam upitati sina i supruga. Bus je bio krcat, umjesto za sat i nešto kući sam tog dana stigla nakon pet sati vožnje. Kad sad razmišljam o tome, vidim helikoptere, hitnu pomoć koja u pravilnim razmacima vozi u smjeru Zagreba, neizvjesnost; devastiranu ulicu u kojoj stanujem, mnoge porušene dimnjake, srušene zidove. No nakon poslijeratne obnove čini se da je naša kuća ipak dobro prošla. U nju nisam željela ući, bilo me je strah, unutra je sve bilo razbacano, božićni bor završio je u uglu, regal koji ne mogu ni četvorica pomaknuti došao je na pola prostorije, čaše slomljene. Kuća i ja postale smo kao dva stranca, kao oni koji se više ne vole, razumjet ćete me. Ispod jedne nadstrešnice u dvorištu naložili smo vatru. Zimske noći koje su uslijedile provodila sam spavajući u automobilu, pa sam se od hladnoće učestalo razbolijevala.

Nakon što sam nazvala svoju psihijatricu, nisam mogla ni riječi prozboriti. Samo sam plakala i plakala. Zatim sam joj rekla: 'Ne osjećam se dobro, posebno nakon potresa, spavam vani, ne funkcioniram.' Vjerujem da sam prije toga imala i slom živaca – lupala sam glavom o kućni zid kad bi zatreslo malo jače. A treslo je i nadalje, posebno noću, dakako, toga se svi sjećaju, svakih sat-dva. Ma da mogu, uhvatila bih za vrat taj potres i zadavila ga. Onaj huk ispod zemlje je strašan. Sva se naježim. Stalno sam time opterećena. Pa rupe koje su se otvorile u zemlji poput

onih u Mečenčanima. Liječnica mi je naložila promptni dolazak u ordinaciju. U siječnju 2021. došla sam na pregled, nakon toga sam prvi put u životu dobila antidepresive, koje sada uz lijek za smirenje redovito uzimam.

Strahujući i dalje od potresa koji bi me mogao zateći u zatvorenom prostoru, u kući se nisam usudila ni istuširati; suprug mi je donosio u dvorište maramice i odjeću. Koristila sam priručni zahod u sklopu dvorišne ljetne kuhinje. U kuću nisam ušla puna dva mjeseca. Utabala sam jednu stazu u dvorištu, samo sam hodala po njoj. U gradić sam otišla četiri mjeseca nakon potresa i to uz pratnju. Uznemirivao me pogled na ruševine, na ljude u kontejnerima.

No meni se pomoglo, bez lijekova ne mogu više funkcionirati. Da nije tako, vjerojatno bih završila unutar zidova Vrapča. Ne želim ni pomisliti što bi bilo da ne uzimam terapiju. Mislim da u suprotnom ne bih s vama ni pet minuta razgovarala. Ne godi mi boraviti ondje gdje ima više ljudi. Postoje dani kad se ne osjećam dobro, pusti me onda na miru. Suprug, koji je dosta stariji od mene i koji je prošao ratište, možda razumije tu moju potrebu, možda i ne. U takvoj bezvoljnosti katkad preležim i veći dio dana. Misli me tada odvođe naprijed, unazad, nepovezano, vrtim neki bespotreban film.

Kakav je to film, pitate se. Recimo, opterećuje me, iskreno, i rat u Ukrajini. Sjećam se eksplozije nuklearke u Černobilu 1986., kad sam bila trudna sa starijim sinom, bilo mi je tek nešto više od 18 godina. Kad se to dogodilo, na vijestima je bilo rečeno da je

trudnicama i maloj djeci strogo zabranjeno izlaziti na otvoreno. Na kraju je ipak sve dobro prošlo, zasad.

Mislim da se svaka druga osoba muči sama sa sobom, a mnogi bi trebali uzimati terapiju. To nije nikakva sramota. Prepoznajem u drugima vlastite simptome, uspjela sam jednu kolegicu nagovoriti da ode na pregled kod psihijatra. To su one eksplozivne osobe, koje puknu na sitnice od kojih je život satkan. I ja sam takva, kad prepoznam laž, kad vidim nepravdu. Pa posao, obitelj, stanje u državi, a mi na Baniji i sami znate koliko smo siromašniji od ostatka države. Ja sam na bolovanju već tri godine, do daljnjeg, radila sam kao proizvodna radnica na normu. Razvila sam i visok tlak, probleme sa srcem. Za cijelo to vrijeme primam 1.400 kuna plus suprug dobije 3.500 kuna mirovine. Pitate se kako gledam na budućnost. Razmišljam o tome da ne bude gore od ovog, da kontroliram svoju bolest. Volim vrt, cvijeće, to me opušta. Volim svoje unuke, oni me motiviraju za dalje.

Vidite, ja sam tri dana prije prvog potresa sanjala taj isti potres. Skočila sam iz kreveta, izašla napolje, susjedi ne reagiraju, a ja bježim, i onda se probudim. Nisam nikome pričala o tome sve dok se nije dogodio potres 28. prosinca. Da sam to odmah nekome ispričala, rekli bi mi da sam luda. Ali konačno sam se vratila u svoju kuću. Teško onima koji već dvije godine stanuju u kontejnerima širom Banije. Ja sam oduvijek bila pozitivna osoba, ali tek u zadnje vrijeme ponešto više kontaktiram s ljudima. Terapija mi je pomogla, tek sada vidim, ispravila je polako moj pogled na stvari. Svakako, tu je i razumijevanje najbližih u obitelji i kolegica. Mentalne bolesti ne bi trebale biti tabu. Ali mnoge je i dalje stid pričati o svojim mentalnim problemima. Zato ću se ja i nadalje držati svojih terapeuta, potresu usprkos.

Ispovijest naše sugovornice s Banije s kojom smo razgovarali u prostorijama Klinike za psihijatriju Vrapče, a čiji će identitet iz razumljivih razloga ostati skriven, potvrđuje naša očekivanja o potresu kao mogućem okidaču za razvoj mentalnih bolesti ili za povećanje broja oboljelih. ■

* Tekst je objavljen u sklopu projekta poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije.

Petrinja mjesec i pol dana nakon razornog potresa (Foto: Zvonimir Barišin/HaloPix/PIXSELL)

Стока још лута

Незбринута стока наноси велике штете породицама, кућама и имањима

хектара подијељено другим господарствима врличкога краја, а међу њима и нека од нас удаљена и до 15 километара.

Како ради ваше, такођер регистрирано породично gospodarство?

И даље узгајамо овце: од 2013. имамо матично стадо изворне и заштићене личке праменке, сада око 550 грла. Месо продајемо, а животињски измет, цијењен као еко-гнојиво, мијењамо за друге производе, најчешће грожђе за израду вина те маслиново уље. Нажалост, храну за овце морамо куповати, јер од споменутих лутајуће пошести не успијевамо обрнати природне изворе, своје пашњаке. Међутим, у Отишић се недавно вратио 42-годишњи ЖАРКО ЗАГОРАЦ, који се такођер бави сточарством и који својих стотињак оваца држи заједно с нама, па нам је то од велике помоћи.

Кад кажете да је Отишић живнуо, на што све још мислите?

На приступне путеве, прије свега – наиме, до 2010. ниједним се није могло проћи особним возилима, већ само радницама и ‘теренцима’. Сад су у приличној мјери раскрчени, а неки асфалтирани. С Градом Врликом добро сурађујемо око комуналних проблема, па су нам лани овдје асфалтирана три пута, а у припреми су још три: два у Отишићу и један у Подосоју. То је великим дијелом заслуга нашег Вијећа, но свакако морам истакнути и чврсту и константну сурадњу са жупанијским ВСНМ-ом. Вијећници тог тијела заједнице снажно су нас подржали, па је у сурадњи с Градским вијећем Врлике учињен драстични помак набоље. Нажалост, Отишић је једино село Сплитско-далматинске жупаније које још нема водовод, али смо с водством Града потегнули и то питање, тако да је начелни план већ на столу, сад слиједи пројект и папирилогија. Нисмо можда далеко стигли, али смо се бар помакнули с мртве тачке. Мора се знати и то да Врлика прије није имала цистерне, него су нам их за допрему воде осигуравали представници наше мањине у Сињу. И то се сада промијенило, па је Град пронашао новца за возило које нас опскрбљује кад је суша. Ипак, таква нам је достава воде скупља од горива за аутомобил. У Далмацији је и иначе тешко без водовода намирити људске и животињске потребе за водом, поготово љети. И струја је опет стигла до нас, ваља реелектрифицирати још свега неколико заселака, али и то је у поступку. Сигнала за мобител понегдје има а понегдје нема, но таквим проблемима знамо доскочити. Теже нам пада што нема јавног пријезова, унаточ томе што је у селу само једна дјевојчица која похађа школу – и то у Книну, гдје је из тог разлога подстанарка.

■ Ненад Јовановић

Какви су резултати пописа становништва на врличком подручју?

Број грађана српске националности једнак је оном за прошлог пописивања – овдје, највише у Отишићу, али и у Врлици, Косорима и Подосоју, живи 120-ак припадника заједнице. Но будући да пада и број становника већинског народа, растемо у постотку у односу на 2011., па нас је сада око 1,38 посто више. Мало нас је, дакле, али смо компактни, па неће бити битних промјена у раду и статусу нашег ВСНМ-а. Иначе, ове смо године одржали четири сједнице Вијећа, а предстоји нам још једна. Крећу и припреме за мајске изборе, на којима се надамо попуни вијећничких мјеста до барем 12 или 13, ако не и свих 15 на колико имамо право, а не десет као у почетку сазива. База ВСНМ-а је у Отишићу, али ондје немамо простора за рад, па сједнице одржавамо у врличкој Градској вијећници. Но унаточ просторном недостатку, ријешили смо неке друге ствари – то је важно има ли се на уму да је Отишић до оснивања Вијећа прије десетак година био практички мртво мјесто. Сада је знатно живахије.

Што је још актуалнога у Врлици и око ње?

Највећи нам је проблем лутајућа стока, која наноси велике штете породицама, кућама и имањима. Овдје су људи махом старији, па су услијед немогућности бављења другим занимањима усмјерени на пољопривреду и сточарство, а таква стока попасе усјеве и травњаке, што спречава проширење активности. Иако смо више пута реагирани на тај проблем о којем су и медији извјештавали, ништа се није промијенило. Град је донио уредбу о начинима држања стоке, но она је мртво слово на папиру. Осим тога, велика већина од десетак ОПГ-ова у склопу отишићке општине није на натјечају Хрватских шума добила у закуп шумско земљиште с приступом пашњацима: добио их је само један и то малу честицу, иако је стотине

МАЊИНСКИ ЗАСТУПНИК

Уклонимо зло-гласно црно брдо

САБОРСКИ заступник СДСС-а БОРИС МИЛОШЕВИЋ је у слободном наступу говорио о уклањању већ годинама злогласног црног брда, незаконитог одлагалишта отпадне троске у Биљанима Доњим. Око 140 хиљада тона отпадне троске налази се на парцели усред руралне пољопривредне зоне. Казао је да је Еуропска комисија 2018. поднијела тужбу Еуропском суду против Хрватске јер индустријски отпад, који се налази на незаконитом одлагалишту, није уклоњен нити се њиме господари на одговарајући начин, а постоји опасност од онечишћења зрака и подземних вода. Указао је да је Еуропски суд 2019. донио одлуку којом обавезује државу да уклони и санира црно брдо.

Међутим, како ни након пресуде није било помака, Милошевић наводи да је Еуропска комисија 2021. године одлучила упутити службену опомену Хрватској због непоштивања пресуде суда Еуропске уније.

Пацке из Европе – црно брдо у Биљанима Доњим (Фото: Дино Станић/PIXSELL)

— Сад вријеме за конкретну акцију. Пуно је о овој теми речено, донесене су све могуће одлуке и рјешења. Имамо и пресуду Еуропског суда и опомену Еуропске комисије због непоштивања пресуде. Једино што нам треба као држави, и што највише треба мјештанима Биљана Доњих, су камиони и утоваривачи. Ми заступници смо ту да помогнемо. Апелирам на Владу и ресорно министарство – оставимо се администрације и кренимо уклањати црно брдо – поручио је Борис Милошевић.

Мањкавост референдумске легислативе

РАСПРАВЉАЈУЋИ о Приједлогу нацрта промјене Устава Републике Хрватске, СДСС-ов саборски заступник БОРИС МИЛОШЕВИЋ скренуо је пажњу на референдум, облик изравног одлучивања грађана, и свим законским мањкавостима овог важног института. Казао је да је референдумски процес врло слабо нормиран, при чему бројни проблеми и празнине извиру у застарјелом Закону о референдуму те недовољно дефинираним уставним нормама које регулирају референдумску материју.

Истовремено, наводи Милошевић, колико год био мањкав правни оквир којим су регулирани организација и провођење референдума у Хрватској, он је и врло захтјеван, с обзиром да је за покретање референдума потребно у року од само 15 дана прикупити минимално десет посто потписа бирача од укупног броја бирача у Хрватској.

— Дуго нисмо знали колика је то бројка док Уставни суд није заузео став и задужио Владу и ресорно министарство да прије почетка прикупљања потписа јавно објави која је бројка коју Организацијски одбор треба прикупити у 15 дана. То је добра ствар, али произишла је из уставног судске праксе, што није прописано Уставом и законом – рекао је Милошевић и додао да важећи Закон о референдуму потјече из 1996., када није било предвиђено да грађани иницирају референдум. Уставним промјенама из 2010., навео је он, брисан је кворум одлучивања. Од тада за државни референдум више није прописан кворум, већ се одлука доноси већином изашлих бирача. Осим тога, Уставни суд рх је исте године упозорио на чињеницу да је закон недовољно разрађен, односно да садржава недостатке, недоречености и недоследности због којих је нужно његово унапређење.

Милошевић је побројао неке од недоречености тог правног оквира. Наиме, законом није регулиран рок предаје потписа, није прецизно утврђено која институција провјерава потписе и у којем року, прописан је кратак рок за прикупљање потписа, висок је број потписа које је потребно прикупити у кратком року, а није одређен ни рок у којем је Сабор дужан донијети или не донијети одлуку о расписивању референдума.

Поред тога, мањкавости леже у непрецизно одређеној процедури и начину прикупљања потписа и у непостојању службених образаца за прикупљање потписа. Такођер, одлуку о промјени Устава може донијети било који број бирача, па и јако мали број, јер одлучује већина изашлих на референдум. Милошевић сматра да је потребно измијенити Закон о референдуму, допунити Устав рх и Уставни закон о Уставном суду. У пакету измјена, који је у процедури, налазе се увјети за лакше покретање референдума. — Смањује се број потребних потписа и продужује се рок за њихово прикупљање. До сада је девет иницијатива прикупило више од 300.000 потписа у 15 дана, а овдје се предлаже мањи број потписа за дужи временски период. Праг одлучивања који је 2010. брисан из Устава, нужан је ради легитимног одлучивања – оцијенио је Милошевић.

■ Ања Кожул

Banija je 1943. pjevala i plakala

Na Baniju se u septembru 1943., od početnih 4.100 boraca Sedme banijske, s Neretve i Sutjeske vratilo svega 550 preživjelih i ranjenih. Banija je tih jesenskih dana pjevala jer se vratila spasiteljica banijskih sela i plakala jer je sagorjela naša mladost, sjeća se borac Mirko Mećava

Borci Sedme banijske u oslobođenoj Glini 1944.

DVADESET i drugog novembra 1942. godine, naredbom Vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske JOSIPA BROZA TITA, u Gornjem Klasničju, selu pokraj Gline, formirana je Sedma banijska udarna divizija.

Dogodilo se to nakon najstrašnijih ustaških pokolja srpskog stanovništva širom Banije, masovnog odvođenja naroda u Jasenovac, strijeljanja i likvidacija po banijskim selima. Sedma banijska udarna divizija okupljala je Srbe i Hrvate Banije i Siska. Ratni put Sedme banijske udarne divizije pokrivaio je područje ne samo rodni regija boraca Banije i Korduna, Pokuplja, Moslavine, Posavine, Like, nego također Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Sandžaka, Gorskog kotara, Istre i Slovenije gdje je Divizija obavila i posljednji ratni zadatak 1945. godine.

Na jedan od svojih prvih ratnih zadataka udaljenih od Banije, Sedma banijska krenula je s 4.100 boraca i boraca. Kući se vratila 1. septembra 1943. sa samo 550 preživjelih. Na tom putu preko Bosne, Hercegovine, Crne Gore i Sandžaka, Sedma banijska bila je sudionica najznačajnijih bitaka u Jugoslaviji u Drugom svjetskom ratu: na Neretvi i Sutjesci. Za vrijeme Bitke na Neretvi divizija je bila angažirana u sprečavanju prodora njemačko-ustaške grupacije Vogel prema Prozoru. Za vrijeme Bitke na Sutjesci, Sedma banijska je u posljednji tren prešla Sutjesku ali je začelje njene kolone bilo uništeno u napadu njemačkih trupa.

O sjećanjima na duge marševe kroz nepriступačne planine, na kolone s ranjenicima i bolesnicima od tifusa te nesnosnu glad pod stalnom neprijateljskom paljbom, pisao je VLADIMIR BAKARIĆ (1912. – 1983.) u Zborniku posvećenoj Sedmoj banijskoj.

‘Na svakom zastanku ostajalo je po desetak boraca. Vidio sam mnogo takvih slučajeva: borac je išao kilometre i kilometre tempom brigade, a kad je sjeo, nije se više digao. Nije govorio: ‘Ne mogu više’. Jednostavno, ništa nije kazao. Nekoliko drugova ostajalo je da ga pokopa u nekoj škrapci, a brigada je šuteći išla dalje. Umorni borci i konji teturali su se, klizali po blatu i kamenju i padali...Težak dim i čađ izgorjele jelovine pritisli su kanjon kojim se razlegla tiha i tužna banijska pjesma: ‘O, moj babo Milane...’

U istom Zborniku ŽIVKO JUZBAŠIĆ (1924. – 2015.) piše: ‘Spuštajući se prema Pivi izmiješali smo se s drugim jedinicama i bolnicama. Još i danas se sjećam strašne slike koju nikad ne mogu zaboraviti. Ležeći kraj debelog drveta pored staze jedan stari partizan, sa srpom i čekićem na titovci, glasno je molio: Stani družo, molim te, ubij me, ne ostavi me ovdje živa! Na stazi i kraj staze leže ruke, noge i drugi dijelovi tijela naših boraca koje su raznijele granate i avionske bombe. Ova staza je na mnogo mjesta bila krvava, a neprijatelj je i dalje – sijao smrt. Pod tim strašnim dojmovima, jedva sam se uspio, u samu noć, dovući do obale rijeke. Na drugu stranu, uz vrlo velike napore, držeci se za žicu, i sa nekoliko boraca, prebacio sam se u nekom starom gumenom čamcu. Pri izlasku iz čamca, zbog mraka i stvorene gužve, pao sam u vodu. Uz pomoć drugova izvukao sam se i, onako mokat, nastavio prema Vučevu. Kozja staza bila je veoma strma, skoro okomita, te sam često puzao. Jedva sam dočekaio mali odmor kako bih se uz naloženu vatru osušio. Poslije predaha nastavili smo penjanje i u ranu zoru, 7. juna, opazili smo Nijemce kako se, pomoću užadi, spuštaju niz stijene, u namjeri da nam presjeku put.’ ...‘Na putu kroz Zelengoru glad je postajala sve strašnija. U stalnom smokretu, maršujući potpuno iscrpljeni od gladi i umora. Zbog blizine neprijatelja i avijacije, nismo smjeli ložiti vatre, te smo jeli sirovu konjetinu i neke trave (srijemušu – divlji luk,

Uspomena živi tek u knjigama – Mirko Mečava
(Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

— Sedma banijska divizija bila je izraz opredijeljenosti naroda Banije za antifašističku borbu, prvenstveno srpskog naroda na Baniji, bila je mjera njegove privrženosti i odanosti toj borbi. Jedinice Sedme banijske predstavljale su zaštitu života i sigurnosti naroda Banije od ustaških progona, pokolja i drugih zlodjela. Ali Sedma banijska divizija bila je važan elitni dio partizanske Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije posebno u Četvrtoj i Petoj neprijateljskoj ofanzivi. Samo u bitkama na Sutjesci i Neretvi izginuo je 'cvijet Banije'. Na Baniju se nažalost u septembru 1943. vratilo svega 550 preživjelih i ranjenih boraca Sedme banijske. Banija je tih jesenskih dana istovremeno pjevala i plakala. Pjevala jer se vratila miljenica Banije, spasiteljica banijskih sela. Plakala je jer je u marševima i bojevima sagorjela naša mladost. Taj se demografski korpus nikada više nije obnovio – govori Mečava i napominje da su po povratku Sedme banijske, narodu Banije teško pali ti ogromni ljudski gubitci, ali da ipak nisu izdali ideju, nisu okrenuli leđa NOB-u.

— Ostali su odani antifašizmu i dalje nastavili borbu. Sedma banijska je bila ponovno popunjena do divizijskog broja oko 4.000 boraca i rukovodilaca. Ratni putevi Banijaca išli su po Pokuplju, Posavini, Slavoniji, Podravini, Kordunu, Bihaću, preko Jablanice, rijeka Pive, Tare, pa sve do samog kraja 1945. kroz Gorski kotar, Istru i Sloveniju gdje je Sedma banijska završila svoj ratni put, revolucionarnu misiju i havariju. U tadašnjoj međunarodnoj situaciji, partizanski pokret bio je najprogresivnija, najmoralnija opcija. Najbolji izbor, jedina humana, moralna opcija za srpski i hrvatski narod u Hrvatskoj te za sve narode u Jugoslaviji – navodi Mečava, dodajući da je Banija poslije Drugog svjetskog rata doživjela znatan razvoj.

— Otvarale su se osnovne i srednje škole. Gradilo se u svim općinskim centrima po nekoliko industrijskih i privrednih objekata i pogona, stanovništvo se zapošljavalo, radilo, razvijalo. Gradski centri Banije, Petrinja i Sisak postali su industrijski centri i giganti s brojnim uspješnim tvornicama koje su bile poznate u cijeloj Jugoslaviji i šire. Iz akcija samodoprinosna građana asfaltirani su cestovni pravci, izgrađene školske zgrade i zdravstvene ustanove ne samo u gradovima, nego i u selima – govori Mečava. Kaže da je u tadašnjoj Jugoslaviji državni sistem pod vodstvom Komunističke partije, uz mnoštvo negativnih i neprihvatljivih segmenata, u osnovi bila vrlo pozitivna, progresivna i dalekovidna društvena i politička opcija.

— U cjelini gledano, u tih 46 godina živjelo se u miru na ovim prostorima, u dobrim međuljudskim odnosima, u stalnim usponu i napredovanju u svim aspektima ljudskog i društvenog življenja te razvoja s velikim ugledom i simpatijama u ogromnoj većini nezavisnih država svijeta. Ljudi su bili sigurniji, vedriji, smireniji, bogatiji i perspektivniji. Pa što je drugo veći smisao i svrha življenja čovjeka? Danas od svega toga ostalo je malo. Ne da se od tih godina nije napredovalo, nego se mnogo padalo i nazadovalo – kaže Mečava. Govori da 'Sedma banijska danas u našem društvu ne znači skoro ništa'.

— Divizija, njeni borci, podvizi i zasluge žive uglavnom u knjigama i uspomenu malobrojnih živih sudionika, iskrenih antifasta, poklonika NOB-a i antifašističkih udruga. Javno, nju se nigdje ne spominje. Čak u javnosti ima mišljenja da su to su bile neke neprijateljske jedinice u Drugom svjetskom ratu. Međutim, Sedma banijska trajno živi u srcima nas koji smo živjeli u to vrijeme, kao i većini njihovih potomaka na Baniji te svuda gdje Banijci žive – reći će Mirko Mečava.

■ Paulina Arbutina

Prisilna ekshumacija

Čak je i Ministarstvo branitelja upozorilo Općinu Luka da partizansko groblje ne dira

SVAKO-MALO pa vlasti u nekoj općini preoru grobnicu poginulih partizana ili žrtava fašističkog terora. Najsvježiji je primjer spomen kosturnice na groblju Sv. Duha u Žejincima, u Općini Luka kod Zaprešića, gdje su ostaci šestorice boraca Kalničkog partizanskog odreda, poginulih 6. prosinca 1942. u borbama s Crnom legijom na području Žejinaca i Vadine – SLAVKA KOBALA, JOZE SRDIĆA, JOVE VASILJEVIĆA, JANDRIJE VUKMANOVIĆA, SLAVKA ZADROVCA i TOME KOSTELANA. Počivaše oni u miru sve do početka radova na uređenju groblja; no nakon uklanjanja spomen obilježja, sagrađena je pješačka staza preko grobnice, sve uz obećanje načelnika DARKA KRALJA da će spomenik biti premješten.

— Krajem rujna mještani su obavijestili Udrugu antifašista grada Zaprešića o devastaciji spomenika i grobnice, a kad je UABA Zaprešića uvjerila općinske vlasti da se ne radi samo o spomeniku, nego da se tamo nalaze ljudske kosti, u okviru radova pokrenuta je i ekshumacija – priča MARIO ŠIMUNKOVIĆ, istraživač antifaašističke borbe u Zagrebu i zaprešićkom kraju.

O tome je SABA RH u oktobru obavijestila i Ministarstvo branitelja. U promptnoj reakciji Ministarstva, podsjetili su općinskog načelnika da se po Zakonu o istraživanju, uređenju i održavanju vojnih groblja, groblja žrtava Drugog svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja, groblja ne smiju preklopavati bez prethodne suglasnosti Ministarstva.

— Prilikom stručnog obilaska lokacije 5. listopada, utvrđeno da su radovi započeti prije ishođenja potrebne suglasnosti, kao i da se ekshumacija ne provodi prema pravilima struke. Radovi su zaustavljeni, a odgovorni upoznati s procedurom ishođenja suglasnosti i potrebom postizanja dogovora, ističu u Ministarstvu. UABA Zaprešića i SABA RH, uskratili su suglasnost i zatražili da se grobnica vrati u prvobitno stanje.

— Molimo da se radovi na rekonstrukciji kosturnice izvedu prema pravilima struke s obzirom da je tlo oko grobnice prekopano, a oko grobnice navezena zemlja, kao i da se udruga izvještava o daljnjim koracima koje se poduzeti u svrhu rekonstrukcije grobnice – naglasili su antifaašisti. Načelnik Kralj potom je pokušao pregovarati ali bezuspješno. On se u svom dopisu od 7. listopada pozvao na neke neidentificirane 'lokalne štovatelje antifaašističke tradicije' te članove općinske organizacije SDP-a koji navodno bili suglasni s predloženim premještanjem.

— Stajalište SABA RH neće se promijeniti. Borci su svoje živote položili za slobodu i suverenitet Hrvatske, pa SABA RH smatra da bi preseljenje posmrtnih ostataka bilo iskazivanje nepoštovanja prema ljudima koji su pridonijeli oslobođenju od fašističke okupacije – istaknuo je predsjednik SABA RH FRANJO HABULIN koji je ponovo zatražio da

Ekshumacija bez pristanka boraca – Luka kod Zaprešića

se spomen kosturnica obnovljena vrati na svoje prvobitno mjesto.

— Uglavnom, do sada pregovora nije bilo, a stanje je jednako kakvo je bilo do obilaska stručnjaka Ministarstva branitelja, pri čemu je općina postavila drveni križ na mjesto devastacije. U Zagrebačkoj okolini, srećom, nema takvih slučajeva devastacije partizanskih grobnica. S druge strane, okupatore i njihove sluge pokapaju s najvećim počastima, pa su na mjesnom groblju u Lađuču 24. svibnja, uz velike počasti pokopani posmrtni ostaci 133 pripadnika kvislinških snaga, stradalih pred sam kraj rata – kaže Šimunković.

U SABA RH upozoravaju i na brojna kršenja spomenutog Zakona po sjeverozapadnoj Hrvatskoj, prije svega u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji.

Tako je u selu Drljanovac spomen-kosturnica u koju je sahranjeno 80 boraca 16. vojvodanske divizije poginulih 2. i 3. svibnja 1945. srušena do temelja. Spomen-kosturnica u Novoj Rači, podignuta za 150 boraca 16. vojvodanske i 17. istočno-bosanske divizije palih za oslobođenje bjelovarskog kraja 'samo' je oskvrnuta. U selu Pupelica u Općini Šandrovac, spomenik podignut u znak sjećanja na pet boraca i pet civilnih žrtava fašizma, do temelja je srušen. Slično je u Čazmi, Narti, Gornjoj Vrijeski, selu Bijela i Gornjim Borkima i Podgariću. Na groblju u Garešnici, spomenik podignut u čast 57 partizana poginulih pri oslobođenju, još 1997. je uklonjen, a na njegovo mjesto udruga Hrvatski domobran i Gradsko poglavarstvo postavili su spomenik za četiri lokalna domobrana. Nešto kasnije je postavljen još i spomenik s otvorenom ustaškom simbolikom.

— Dakle, lokalna samouprava je po ovom Zakonu, a koji je uvelike antikomunistički, dužna održavati i groblja odnosno spomen-kosturnice partizana, NOV-a i žrtava fašističkog terora. Usprkos tome, u Hrvatskoj postoje na desetke potpuno uništenih kosturnica i tisuće uništenih spomenika. Ako to lokalna samouprava ne obnovi, po Zakonu to je dužno napraviti Ministarstvo branitelja, naglašavaju antifaašisti.

■ Nenad Jovanović

koprivu, kao i mladi lukov list), ipak, održali smo se i izašli iz ofanzive', pisao je Juzbašić.

Osamdeset godina poslije, godišnjica osnivanja ove slavne jedinice NOB-a, na potresom razorenoj Baniji, prošla je nezapazeno. Samo na lokalnom nivou, na razini Grada Gline, simbolično su položeni vijenci u Gornjem Klasniću, na Spomenik Sedmoj banijskoj.

O vrijednostima radanja, postojanja i ratnom putu Sedme banijske divizije za Novosti govori jedan od rijetkih svjedoka toga vremena, bivši potpredsjednik Saveza antifaašističkih boraca i antifaašista Republike Hrvatske, bivši predsjednik Sekcije Sedme banijske MIRKO MEČAVA (1929.) koji je zadnjih decenija zajedno s ADAMOM DUPALOM (1923. – 2014.), također pripadnikom Sedme banijske, održavao živi spomen na vrijeme NOB-a na Baniji. Odlaskom Dupala i zbog podmakle dobi njegovih najbližih suradnika i suboraca, spomen na Sedmu banijsku kao da odlazi polako u zaborav. Iako je duboko zagazio u devedesete godine života, Mečava sjećanja ispunjavaju mu dane ponosom na slavnu epopeju u kojoj je njegov zavičaj dao značajan doprinos.

Okupljanje partizana na platou Vučeva – bitka na Sutjesci

Na putu kroz Zelengoru glad je postajala sve strašnija... Zbog blizine neprijatelja i avijacije, nismo smjeli ložiti vatre, te smo jeli sirovu konjetinu i neke trave, pisao je Živko Juzbašić

INFORMATOR

Tomislav Jakić

Veteran i alternativac

Boris Pavelić smatra da su 'poštivanje fakata i hrabrost Tomislava Jakića danas alternativni'

NOVA knjiga TOMISLAVA JAKIĆA "Točno na Tačno.net; svijet u kome živimo" promovirana je u petak ispred publike koja je ispunila dvoranu Saveza antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske u Zagrebu. Predstavili su je, uz autora, njegovi novinarski kolege MORANA KASAPOVIĆ i BORIS PAVELIĆ. Događaju su prisustvovali brojni ugledni pojedinci iz političkog života, poput STJEPANA MESIĆA, BUDIMIRA LONČARA, JOVANA VEJNOVIĆA, te predsjednika SABH-a FRANJE HABULINA koji je na početku i pozdravio okupljene.

Knjiga je sastavljena od 49 članaka što ih je Jakić napisao između početka prošle godine i ljeta ove, a objavljeni su na mostarskom portalu Tačno, pa se u ime tog medija nakratko publici u Zagrebu obratio i novinar AMER BAHTIJAR. Izdavač knjige je inače Centar za kritičko mišljenje iz Mostara, a ta dva pojma – točnost i kritičko mišljenje – zacijelo se mogu smatrati lajtmotivom promocije i Jakićeva djela općenito.

Pavelić je u tom smislu naglasio da dodanu vrijednost knjige nosi činjenica što autor uspješno predviđa politička zbivanja, ne samo analizira. S obzirom na situaciju, njegov glas i poštivanje fakata te hrabro iznošenje vlastitih zaključaka, taj kolega smatra danas upravo – alternativnim. Nabrojao je uz to Boris Pavelić i teme odvojenih poglavlja među koricama: demokracija, revizionizam, laž u politici, Tito, Mesić, Merkel, Hrvatska, SAD i Ukrajina, itd. 'SAD i Ukrajina nisu odvojeni u zasebna poglavlja', napomenuo je on, 'čime se ističe da je to američka stvar više nego što se inače govori.'

Nadalje se dalo čuti ponešto o Jakićevu neprihvaćanju da već imamo i institucije

koje označavaju *fake news*, čak im donekle tako dajući legitimitet. Morana Kasapović istaknula je da se s Tomislavom Jakićem čitatelj može i ne slagati u nekom stavu, ali mu nitko ne može osporiti utemeljenost argumenata u činjenicama. Bez te osnove nema ni kvalitetne rasprave, pa je po njezinu mišljenju to jedan od razloga što je takva društvena aktivnost generalno, u prilično velikoj mjeri, nestala iz javnog prostora. 'Nestala je i vanjska politika iz prvih minuta televizijskih dnevnika', dodala je, 'što se dobro vidi po temi rata u Ukrajini koja je to mjesto prepustila biserima naših političara. Jakić se pak nalazi u drukčijem novinarstvu, kakvo je prije bilo i kakvo bi danas moralo biti. To znači i propitivanje teme rata u Ukrajini mimo zadanih teza, a ono autoru donosi etiketu Putinova zagovornika.'

U potonjoj konstataciji se velikim dijelom krije i odgovor na pitanje zbog čega je ime Tomislava Jakića već desetak mjeseci praktično nemoguće vidjeti u medijskom domaćemu mainstreamu. 'Taj rat nije počeo u veljači ove godine', kazao je on sam, 'nego ima dužu genezu, a ne možemo se samo tako praviti da nas ona ne zanima. Rusija je vojno napala Ukrajinu, nesporno je, i prekršila je norme međunarodnog prava i Povelju UN-a.' Ipak, dometnut će Jakić, mnogo je raznih ključnih momenata s druge strane, naročito američke, prethodilo tome.

O takvim konkretnim momentima se daje čitati u njegovim tekstovima, ali danas već jedino na portalu Tačno, za one koji uopće žele znati, te ne zaobilaziti cjelovitu istinu. 'Ako se ne želi, onda nema dodatnih pitanja, pa ni odgovora. Ja plediram isključivo na to da se problemi sagledavaju u svom kontekstu i punoj genezi. Da se ne vide samo posljedice, nego i uzroci, i da se među njima uspostavi veza', zaključio je. A otpočeo je svoje obraćanje, da ne zaboravimo, izjavom kako mu je ova knjiga svojevrsni profesionalni testament.

'I ne znači da ću sutra prestati pisati', pojasnio je Jakić, 'ali svakako nemam volje ni ambicije da obavezno pišem dok sam živ. Nego dok postoji auditorij poput vas, koji će s razumijevanjem primati moje razmišljanje, čak i ako se ne slaže s njim.' Sudeći po

odazivu i reakcijama na promociji u SABH-u, dakle, nema bojazni: pisat će Tomislav Jakić i dalje, za publiku na mostarskom portalu i možebitno opet šire.

■ I. Lasić

Tito na markama

Izložbu su organizirali su SABA RH i Savez društava Josip Broz Tito

IZLOŽBU maraka 'Tito u filateliji', organizirali su Savez antifašističkih boraca i antifašista RH te Savez društava Josip Broz Tito Hrvatska.

— Marka je bitna jer ne laže o vremenu u kojem je nastala – rekao je predsjednik SABA RH FRANJO HABULIN, ističući da izložba, čiji su autori strastveni filatelisti IVAN i ŽELJKA LIBRIĆ, sadrži stotine poštanskih maraka izdanih u Jugoslaviji i drugim državama.

— Nažalost, Hrvatska pošta nam nije odobrila prigodni žig s likom Josipa Broza Tita koji smo zatražili u studenom. Njihov izgovor bio je da smo zakasnili jer je 13. obljetnica Titova rođenja bila u svibnju ove godine. Oni nam brane žig, a u isto vrijeme pošta Srbije izdaje marku s Titovim likom povodom godišnjice uspostavljanja odnosa s Bangladešom – naglasio je predsjednik SABA RH.

— Željeli smo izložbom prikazati životni put i djelo Josipa Broza Tita na način da marke govore o njemu – kazao nam je Librić i naglasio da su, osim Jugoslavije, marke s Titovim likom izdavale brojne afričke i azijske države.

— SAD i Velika Britanija nisu izdavale marke s Titovim likom, ali su prigodom njegovog

Marka posvećena odnosima Srbije i Bangladeša

posjeta bile pripremljene prigodne koverta na koje su stavljeni marka zemlje domaćina i prigodni žig, kao što je to bilo prilikom susreta Tita s američkim predsjednikom JIMMYJEM CARTEROM o čemu govori izložena koverta – ističe Librić. Smatra da je Hrvatska pošta mogla odobriti žig, jer je on bio odobran i ranije. Kad je obilježavan dan njegovog rođenja u Kumrovcu, svake godine su bili pripremljeni prigodni žigovi koje je pošta odobravala bez problema.

— O Titu treba govoriti kao o ljudskom biću, kao o Čovjeku s velikim Č. Njegov cjeloku-

pni rad karakterizirali su vizionarstvo, borba za socijalnu ravnopravnost i negativan stav prema svim nacionalizmima. Svoju borbu za socijalnu ravnopravnost pokazao je trudom da obrazovanje i zdravstvo budu besplatni, a da domovi zdravlja budu i centri zdravstvene skrbi, a ne tek usputna stanica prema bolnicama. Zalagao se i za samoupravljanje, pa je 1949., formiran prvi radnički savjet – podsjetio je TOMISLAV BADOVINAC koji je 17 godina bio u kontaktima s Titom, tri godine kao njegov savjetnik.

■ N. J.

Prijedlozi za nagrade

IZ SKD-a Prosvjeta pozvali su sve podbore, pojedince i institucije da Glavnom odboru upute prijedloge za dodjelu godišnjih nagrada i priznanja za 2022. godinu. Prijedlozi se primaju do 31. decembra 2022. godine. Na temelju odluke Glavnog odbora od 28. novembra 2022. godine Srpsko kulturno društvo Prosvjeta raspisalo je javni poziv za predlaganje kandidata za dodjelu godišnjih nagrada i priznanja.

'Godišnja nagrada Sava Mrkalj dodjeljuje se za poseban doprinos kulturi Srba u Hrvatskoj. Za nagradu ravnopravno konkurišu autori svih vidova kulturnog stvaralaštva i istaknuti organizatori kulturnog života našeg naroda. Nagrađuje se djelo (knjiga, film, predstava, manifestacija) iz 2022. godine, ali i cjeloviti doprinos kulturnom stvaralaštvu. Nagrada se sastoji iz umjetničkog reljefa sa likom Save Mrkalja, kako ga je zamislio i stvorio Vojin Bakić, i novčanog iznosa o kojem odlučuje Glavni odbor', navode iz Prosvjete.

Godišnja nagrada Desanka Đorđević dodjeljuje se pojedincu za zasluge u oblasti amaterskog stvaralaštva SKD Prosvjeta. Zlatna značka je godišnje priznanje koje se dodjeljuje u posebnim prilikama istaknutim članovima Društva ili zaslužnim pojedincima izvan redova naše zajednice koji su zadužili Društvo, doprinoseći ostvarenju njegovih ciljeva. Povelja SKD Prosvjeta godišnje je priznanje koje se dodjeljuje institucijama za doprinos radu i razvoju programa Društva.

Stoga pozivaju sve podbore, pojedince i institucije da Glavnom odboru SKD Prosvjeta upute svoje prijedloge za dodjelu godiš-

Prošlogodišnja dodjela nagrada Prosvjete

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
foruma

NOVOSTI
НОВОСТИ
#1199, Petak 09/12/2022

BORE BALBOA

Mlade se podcjenjuje

Nove generacije se etiketira kao zombije koji vise na mobitelu, a internet može prouzročiti ogromnu količinu kreativnosti i prijateljstva. Nisam se osjećao toliko neshvaćeno, ali je bilo predrasuda jer trep ranije nije bio popularan kao danas

RAVNO iz središta Šibensko-kninske županije, iz apartmanskog naselja Brodarica, za sve nas širokog srca, fleksa i gasira dolazi majstor trepa BORE BALBOA. U osobnoj iskaznici Bore je IVAN ŠPANJA rođen 1993. godine. Taj magistar germanistike i zaposlenik IT firme na traka je pravi *bad boy* i izoštreni liričar s dikcijom iskaljenog radijskog spikera. Jedan od predvodnika najpopularnijeg žanra na Balkanu iza sebe ima tri albuma, a sa zadnjim 'Ivanom' raspredao je Tvornicu. U spotovima je nekad okružen sa skupim automobilima, kako trep struka i nalaže, a ponekad, kao u spotu za pjesmu 'Bože moj', Bore promovira svoj maslinik i Fiat Punto. Jer zna se – nakon Renaulta 4 nema boljeg auta za ići u polje. Svestrani mladić poznaje i rad na zemlji. Za Nadu govori o svom uspjehu, roditeljima i radu u turizmu. Ekskluzivno najavljuje muzičke suradnje, a priča i o tome koliko mu znače podrška i ohrabrenje od zvijezda iz regije, COBIJA i RASTE.

Vaša biografija je zanimljiva. Rođeni ste u Njemačkoj, kasnije ste s obitelji došli u Brodaricu kod Šibenika. Kako su vaši roditelji završili tamo i čime su se bavili?

Oni su bili gastarbajteri u Njemačkoj, mama kuharica, a stari konobar, bila je to jedna gastro kombinacija. Mamina teta je tamo još od 1970-ih, pa je tako došla i moja mama. One su živjele u zapadnom dijelu Njemačke, u oblasti Nordrhein-Westfalen, a stari je u to vrijeme radio u Bavarskoj. Moja teta je imala krčmu u našoj kući, restoran s jugoslavenskim specijalitetima. Mama je preko ljeta radila u Vodicama. Zimsku sezonu je odradila kod tete. Ona je inače iz jednog sela kod Skradina, a stari s otoka Krapnja preko puta Brodarice.

Njemački ste usvojili paralelno s hrvatskim, iako ste dominantno bili okruženi našim govorom?

Svi oko mene su pričali hrvatski, ali kad bih se spustio u prizemlje, tamo je bila tetina krčma i bio sam okružen njemačkim. Ja sam, zapravo, dijete iz birtije. A i kasnije su starci u kući u Brodarici otvorili pansion pa se taj kontakt s njemačkim nastavio. Otkad znam za sebe, znam i njemački.

Nesigurni posao u ugostiteljstvu je jedini izvor prihoda koji su imali moji roditelji – zima ništa, cijelo ljeto radiš, i tako u krug. Sad kad pogledam koliko ti novca treba za život, nije mi jasno kako im je to bilo dovoljno

S dolaskom u Brodaricu vaši roditelji su prebacili posao tamo?

Odmah su počeli raditi sezonski. Međutim, rad u turizmu nije bio profitabilan do početka 2000. pa je stari i dalje išao konobariti u Njemačku. To mi je specifično, da moji nikad nisu imali stalni posao, uvijek je netko bio doma kada sam dolazio iz škole. Taj nesigurni posao u ugostiteljstvu je jedini izvor prihoda koji su imali – zima ništa, cijelo ljeto radiš, i tako u krug. Sad kad pogledam koliko ti novca treba za život, nije mi jasno kako je njima to tada bilo dovoljno.

Prve pjesme sam snimao u groznim uvjetima

S obzirom na to da cijeli život gledate sezonsku muku, što mislite o turizmu i radu na određeno vrijeme u tom sektoru?

To je *love-hate* odnos. Djelomično mi se gadi. Shvatio sam na primjeru svojih roditelja da si nisu osigurali penziju jer su cijeli život imali stav: 'Sutra ćemo, lako ćemo, dat će nam gazda u kešu.' Tako se dovedeš u situaciju da moraš raditi do smrti jer ti je penzija smijurija, ako je uopće imaš. I onda ćeš morati ovisiti o nekome. Nije se pametno stavljati u prekarnu situaciju. Mislim da sam se, upravo zbog tog iskustva, na neki način prisilio na regularni posao od devet do 17, da imam staž, da ne ovisimo o ljetu, a i da izbjegnem da u poznim godinama moram raditi nešto u čemu ne uživam. Nisam radio sezonski posao za nekog drugog, jer mi je sezona bila u kući, čim se spustim iz sobe. Pomagao sam im i još uvijek pomažem, preuzeo sam dio posla i organizacije nakon smrti starog. To je ipak neko nasljeđe i ne želim da to propadne. Naravno, zaradi se u tom kratkom periodu pa nije baš uzaludno. Intervjuirao sam starce za jedan seminar na etnologiji, pitao sam ih bi li preporučili tu vrstu posla mladima, oboje su rekli – ne!

Vaše ime se na internetu pojavljuje periodično. Znamo za vas dobrih deset godina, ali ste, zapravo, imali nekoliko pauza. Vjerujem da vas je većina ljudi čula u pjesmi 'Fani Money' od Kiše metaka iz 2013. Kako je išao vaš razvojni put?

Prve pjesme sam snimao u groznim uvjetima, imao sam samo mikrofoni i laptop. One nisu imale ni refrene, snimio bih neki vers od deset sekundi i to stavljaao na Soundcloud. To je bio direktan utjecaj Kiše metaka. I tekstovi su bili kao njihovi, kmice, puške i to. Do 2013. nikome nisam slao muziku, Kiša metaka je to prva čula i oni su bitan faktor u mojoj karijeri. Oni su moje stvari valorizirali svojim komentarima. Tad nisam imao u planu nastupati jer sam imao baš gadljive tekstove. Nisam htio pokazati svoje lice niti staviti Ivana Španju uz Boru Balbou – od sramote. Snimio sam s Kišom tu stvar u Splitu i oni su me pozvali da nastupamo u Kocki. Čak ni starci nisu znali da idem na nastup. Međutim, uslijedila je pauza

Nije mi cilj da se predstavljam kao neki dalmatinski muškarac, galeb. Mislim da ću u nekoj pjesmi spomenuti poštanski broj Brodarice. Zamišljam Zagrepčane i Zagrepčanke kako u Tvornici uzvikuju poštanski broj mog mjesta

jer nisam znao o čemu ću točno pisati i kakvu muziku želim raditi. Motivacija je nestala, tako da od 2016. do 2019. nisam radio. A inače, s Cobijem i RELJOM iz Bassivitija sam u kontaktu još od te 'kupaona muzike'. I to je bio glavni razlog zašto sam krenuo dalje. Ako oni, koji se time bave i od toga žive, tu nešto čuju, bio bih glup da ne probam nešto više. Tako sam razmišljao.

Iza sebe imate dva ili tri studijska albuma?

Ako se pod izrazom studijski album misli na Croatia Records s milijunskom tiražom, onda imam nula albuma. Imam dva albuma na kojima je profesionalniji zvuk, 'Mercedes City' i 'Ivan', ali možemo tu staviti i onaj prvi, 'Šarena močvara bezakonja 2'. Sve je snimljeno u kućnim uvjetima, bez gluhe sobe, to je samo malo bolje ozvučena prostorija sa stalkom za mikrofoni. To i dalje nije neki jak nivo, ali ja ga ni ne želim.

Koliko je Dalmacija kroz sve stereotipe zastupljena u vašim pjesmama?

Ne znam koliko toga ima između redaka, a koliko izravno. Mogu baciti neku referencu na branje masline, staviti nadimak nekog lika – to sam zapravo ja. U jednom tekstu spominjem mamino selo, selo moje babe i taj dio županije. Na albumu mi rade PEKI iz Drniša i NIKO iz Šibenika pa se osjeti taj lokalni utjecaj. Nije mi cilj da se u pjesmama predstavljam kao neki dalmatinski muškarac, galeb. Mislim da ću u nekoj pjesmi spomenuti poštanski broj Brodarice, već vidim da će to biti tvrdo. Zamišljam Zagrepčane i Zagrepčanke kako u Tvornici uzvikuju poštanski broj mog mjesta.

Repate i na njemačkom. Do nas je preko pjesama Bube, Jale i Senide došao austrijski reper Raf Camora. Iznenađujuće je koliko ne odskače zbog stranog jezika koji je većini ovdje nerazumljiv. Čini se da je njemački pogodan za repanje?

Ta energija jezika je čudo, jezik baš je za to. A RAF je Talijan rođen u Švicarskoj, priča francuski od rođenja, odrastao je u Beču prepunom Srba, Hrvata i Bosanaca. Zato u pjesmama vrti naš

sleng. Njegova glavna ekipa su neki SALE iz Beograda i MIRZA iz Tuzle. Ja ću sada imati pjesmu koju počinjem na njemačkom, nastavljam na talijanskom i završavam na hrvatskom. Postalo mi je lakše pisati na njemačkom otkad ga slušam ekstremno puno, svakodnevno.

Tržište za nastupe se širi, neki izvođači već dugo žive od dijaspore. Da li možete vidite neku mogućnost da nastupate po Njemačkoj?

Dapače. Ali opet, iz perspektive vlasnika kluba, ne znam koliko to ima smisla. Neću mu dovući ekipu koja će kupovati i lomiti boce jer u svojim tekstovima očito premalo spominjem marke i te neke ključne riječi. Jedan je spominjao da bi zvao gršu i mene u Nürnberg, vidjet ćemo. Daj samo putne i dobro!

Mimi osnažuje žene

Imate raširenu bazu fanova, to se vidi po rasprodanim nastupima, pregledima i slušanju. Kakva je vaša publika i koliko je dobro poznajete? Da li tu ima neke razine poistovjećivanja?

Mislim da mi je publika dosta lojalna. Dobar dio njih me prati od početka i mislim da im je žao što me jedno vrijeme nije bilo. Bili su strpljivi i vidi se da im je drago zbog mog uspjeha. Trudim se održavati odnos s njima, to je na nastupima najlakše, ali odgovaram i na njihove poruke. Meni je to gušt, ne samo kada su u pitanju pohvale, nego i konstruktivne kritike. Mislim da ova generacija, da ne zvučim bumerski, dozvoljava sebi direktno komentiranje nekoga tko im je, ajmo reći, manje ili više idol. U stilu: 'Brate, ovo si mogao bolje, loš je mix ili master, zašto ne radiš više kao ovaj ili onaj.' Ne mogu zamisliti sebe prije deset godina kako pišem takve poruke vojku v ili saši iz TBF-a, prije bih propao u zemlju nego takvo nešto poslao. Oni su danas puno izravniji. Možda je trep doveo do toga da više ljudi misli: 'Mogu i ja to!' Poistovjećivanje je dobra riječ jer – vi ste mi, mi smo vi. Na nastupima imam masu ljudi koja istinski uživa u muzici koju smo im dali. Volim postati Bore iz Ivana, a i općenito sam kao osoba takav da volim izdvojiti vrijeme za druge. Svaki treći klinac koji me je prije slušao sad mi želi poslati svoje stvari da ih poslušam. I neki od njih će završiti na bini kao izvođači.

Mislite li da su mladi podcijenjeni, da nema dovoljno razumijevanja za nove generacije? Jesi li i vi bili neshvaćeni?

Usudio bih se reći da jesu. Najlakše je uzeti one kukolje da prezentiraju cijelu generaciju. Nove generacije se etiketira kao zombije koji vise na mobitelu, to su prave bumerske izjave. A zaboravljaju da internet može prouzročiti ogromnu količinu kreativnosti i prijateljstva. Internet sad pruža priliku ljudima da se mogu baviti glazbom, a prije možda nisu imali uvjete. Nisam se osjećao toliko neshvaćeno, ali u mojoj okolini je bilo predrasuda i ruganja jer trep nije bio popularan kao danas. Bilo mi je žao mojih vršnjaka jer nisu bili svjesni kakvu muziku propuštaju. Možda danas ne bih imao ovo samopouzdanje da sam prije slušao neku mračnu i tužnu

muziku od koje ti se plače. Ne mogu biti loše volje kada slušam LIL WAYNEA. To je dobro za neku čvrstinu. I dobro je što cure slušaju MIMI MERCEDEZ. Ona baš osnažuje žene.

Na trep sceni vladaju dobri odnosi, meni je posebno drag vaš odnos sa spomenutom beogradskom repericom Mimi Mercedes. Koliko je to važno za samu scenu, koliko za budućnost i općenito malo jaču kulturnu razmjenu između država bivše Jugoslavije?

Ne znam koliko je važno za samu scenu, ali vjerojatno je za potencijalnu suradnju između mene i Mimi. Ako se privatno družite, onda je bolja i kemija na traci. I ona stalno govori o dobrim odnosima s našim reperima, često je u Hrvatskoj i to dosta znači. To može samo pomoći sceni. Svi smo mi povezani, ne samo zbog društvenih mreža. Svi smo međusobno slušali jedni drugi, svatko ima neki svoj bum i mislim da je većini drago zbog tuđeg uspjeha. Nikad neću biti zavidan jer je netko raspredao nastup ili gledati na to kao da je meni nešto oduzeto. Torte ima dovoljno za sve. Evo, na primjer, LACKU iz Beograda. Mi se tako *random* čujemo, s vremenom je postala vezanica da smo fizički slični, kao da smo blizanci. On meni pošalje svoju sliku s nastupa, pa onda svoju u istoj pozi, kao: 'Jel' moguće, brate, da toliko ličimo!' Tako smo došli na ideju da napravimo zajedno neku stvar. Ovo je ekskluziva, nisam to još nikome rekao.

Sve više se govori o 'fenomenu trapcajki'. Čini mi se da se u Hrvatskoj sva nova muzika želi svesti pod to, a

Prvi put kad sam čuo pjesmu 'Ona'e' od Bube, Jale i Cobija, proradili su mi endorfini. Nema potrebe za demoniziranjem, na kraju dana je sve to muzika. Radije ću slušati to nego boy band klape

na određen način se sugerira da je to nešto bezvrijedno. Suštinski je riječ o popu. Došli smo do toga da je trep preuzeo pop i da čak pop zvijezdice poput Franke Batelić snimaju za izdavačku kuću Bassivity. Kako gledate na to? Meni je Extra FM prvi i glavni radio koji slušam u autu. Otkrio sam toliko dobrih pjesama, i pravih narodnjaka i trepa. NEDELJKO BAJIĆ BAJA, kakav glas! Imam pozitivno mišljenje o svemu tome. Naravno da je najlakše sve svrstati pod istu kategoriju. Ta muzika je sada popularna s razlogom. Kada sam prvi put čuo pjesmu 'Ona'e' od BUBE, JALE i Cobija, proradili su mi endorfini. Nema potrebe za demoniziranjem, na kraju dana je sve to muzika. Radije ću slušati to nego krindž boy band klape iz Dalmacije. Da se razumijemo, radim razliku između 'Kako ću joj reć' da varin' i VICE VUKOVA. Dobar primjer je

SENIDAH, ona ima nešto istinski umjetnički, neku patnju u glasu. A opet i ona flertuje s tim žanrom, ima suradnje s Bubom i Jalom. Neki će uvijek raditi podjelu na 'mi' i 'oni'. Ali ako im pustiš nešto iz tog žanra kad su pijani, ne bih se kladio da im noga sama od sebe neće početi tapkati.

Na novom albumu imate pjesmu 'Trapcajka'. Lijepo vam leži taj stil. Rekli ste da niste bili ironični?

To je bio moj pokušaj oponašanja nečega što osobno volim i slušam. *Fun fact*, taj tekst sam napisao za Cobija, ali na kraju sam ga ja uzeo. Čak je na nastupu ta stvar super prošla. Samo moram pojačati *autotune*, moj glas je prenizak za to.

Posebno mjesto na albumu ima Rastina glasovna poruka u kojoj vas hvali. Imate li neke zajedničke planove?

Jako pozitivno gledam na njega. Suradnja je uvijek poželjna, to bi mogao biti hit. Mogu ljudi misliti što god žele o njemu, ali on je stvorio nešto, bavi se s tim poslom jako dugo i produkcijski zna što radi. Njegov uspjeh nije slučajna i klubovi nikad nisu prazni kad on nastupa.

Nadu mi daju mladići s kojima radim

Možete li zamisliti da odete u Beograd na neko vrijeme, da ne izlazite iz Rastinog studija i da samo snimate?

Pa sada kada tako kažete, tko ne bi! Ali ipak sam vezan za Hrvatsku zbog obiteljskih i privatnih razloga. I ne znam jesam li tip koji će se zaključati u studio, više volim biti strpljiv i sačekati inspiraciju. Definitivno želim ići u Beograd, nikad nisam bio tamo. Vidio sam samo Novi Sad kada sam nastupao na Exitu. Želim sresti sve ljude koje znam preko društvenih mreža. Ako ništa, posjetiti Bassivity studio i fotkati onaj pogled na grad.

Tko su vam najjači reperi u Hrvatskoj?

HILJSON MANDELA, Saša iz TBF-a i Vojko. Hiljson je najraznovrsniji, on može svašta s glasom. Njegov album bi se mogao etiketirati kao *autotune*, ali Hiljson je mega talent. Sve bolje mišljenje imam i o svojoj glazbi. Grše isto kotira visoko. I možda će nekome zvučati čudno – SETT iz Krankšvestera, njegovi solo albumi. On je najkonzistentniji, baš se kuži kako dobro barata s našim jezikom. Njegov stih *Suzama sam Saharu pretvorio u Gunju* – to je ukratko razlog zašto ga volim. To ne može svatko napisati.

Yem kao koncertna organizacija je preokrenula situaciju na rep sceni. Koliki je njihov doprinos?

Svaka vijest da je Yem raspredao nečiji koncert mjesec dana ranije je dokaz toga. Publika jednog izvođača postaje publika ostalih i to ide u krug. Oni su organizatori od malih partija do velikih festivala i tu se stvara scena. Veliki broj izvođača spada pod Yem, uključujući i mene. To su ljudi koji su posvećeni onome što rade i nisu uspjeli preko noći. Mislim da je malo ljudi uključeno u rad, to nije mašinerija, zbog toga je i impresivnije. Od toga imaju korist i publika i izvođači kojima to financijski ide u prilog. Yem djelomično omogućava određenom broju ljudi da žive od glazbe, i to od trepa. Na našim nastupima se iščaše ramena, gube se zubi i mobiteli, bude i šutka. To sam vidio na mom koncertu, tu rulju koja skače i predstavlja esenciju svega.

Bore, za kraj vas moramo pitati – što vam daje nadu?

Nadu mi u zadnje vrijeme daju mladići s kojima radim. ROKO 2003. godište, producent iz Traposlavlje, i njegov vršnjak PEKI iz Drniša. Kada s njima odem u studio, bude odlična energija, a između nas je ravno deset godina razlike. Tu je i MARIO rođen 2001. koji radi spotove. To su zdravi mladi ljudi, ne stvaraju nikakve granice, svi regionalno surađuju. Oni me motiviraju, dočekaju me u studiju s draftom koji nadopišem. Mislim da ih se može lako degradirati i reći da se bave samo trepcajkama, ali oni su muzički obrazovani, Peki svira klavir, a Roko gitaru. Naprave *beat* u tri minute, jako su talentirani. Privilegija je što imam priliku izravno i gotovo svakodnevno raditi s takvim ljudima. Ne sramim se učiti od njih, iako sam stariji i duže sam u ovome poslu. Neke aspekte produkcije i aranžiranja su oni imali u malom prstu sa 16 godina, a ja sa skoro 30 i dalje nemam. Tako da *credit where it's due*, uzajamni respekt i rezultati mogu biti samo dobri, pogotovo kada su iza svega zdrave radne navike.

Zgrada beočinske recesije

Podatak da je dvorac Spitzer u Beočinu, jedan od simbola secesijskog i vojvođanskog šarenila, proglašen 1997. spomenikom kulture izgleda kao ruganje, šutiranje mrtvog konja, ali i dobar pokazatelj našeg odnosa prema kulturi i povijesti. Sa spomenika kulture otpada fasada, a gole zidove preuzima korov

DVORCE, pogotovo one napuštene, uvijek prate legende. Često su te legende već toliko puta prožvakane da ne interesiraju ni potpuno bezidejne turiste koji su ih čuli na deset drugih mjesta: zabranjene ljubavi, duše mrtvih, zakopana blaga i ostale priče kakve čovjek obično može pronaći iza kičastih naslovnica i 'triler' fontova na jeftinim knjigama za tramvaj. Podno Fruške gore u Vojvodini, u malom mjestu Be-

očin na južnim obalama Dunava, jedna sasvim druga priča.

Razbijenih prozora i obgrljena korovom, neugledna zgrada uz cestu dočekuje nas žičanom ogradom i upozorenjem o strogo zabranjenom pristupu zbog mogućnosti urušavanja. Stoga smo se blatnjavim puteljkom vratili na stražnji prilaz i iskoristili rupe u žičanoj ogradi kao i mnogi prije nas. Dok smo se probijali kroz izrezanu žicu i tapkali po krckavom lišću i granju, promatrala

nas je nasmiješena bakica u debeloj crnoj jakni. 'Samo uđite!' viknula je kao da je u pitanju njena kuća, a ne dvorac obitelji SPITZER.

Dvorac tako oronuo i ogoljen da se već s ceste nazire njegov šareni kostur. Popucala fasada i krov zakrpan daskama svojim prljavim bojama uklopili su se u grobarsko februarско

sivilo, a zvuk vjetra koji teče kroz prozore bez stakla i škripava vrata nadopunjavao se s umornim njihovim golih grana drveća. Čudo je da se nisu urušili bogato dekorirani dimnjaci, nalik starim zidnim satovima s pticom kukavicom i mnoštvom ukrasnih rezbarija. S pročelja još uvijek strše gipsane glave životinja i zvijeri, a pod nogama se prepliću ostaci mozaika i starih narkomanskih igli. Jarke boje na ornamentima i korintskim stupovima posebno su upadljive među zidovima koji djeluju kao gomila pokislih, sivih kartona, ili ovalnih tapeta, kao da ih je netko naknadno obojao.

Novosadski pisac i režiser MILAN BELEGIŠANIN je skulpture i ukrase na zidovima opisao kao 'izvadene iz nekog ponoćnog vašara duhova', a priču o njihovom nastanku smjestio je u pergamente pronađene u pepelu dvorske peći. Na njima je ispisana priča o Nadoru, šutljivom čovjeku koji na svakoj ruci ima sedam prstiju. Svojim ogromnim šakama izrađuje ukrase, gipsane glave životinja koje 'kao da su izašle iz izobličene mašte nekog zlog čovjeka koji nikad u životu nikog nije volio, kao da šalju poruke mržnje i crnila'. Rad prekida samo jutrom kada se moli izlazećem suncu. Posljednjeg dana rada zastao je da se divi svom djelu i ponosan, otvorio desnu šaku, punu mrvica kruha. U šaku je sletjela nježna bijela golubica i, baš kada se pisac začudio njegovoj blagosti, Nador ju je ubio stiskom ruke i bacio grudom krvavog perja prema dimnjaku. U sumrak je prillegao da odmori pred put, a onda ga je stigla osveta – golubovi su ga pokrili izmetom, tako da su ga potpuno zalijepili za divan.

Takva je legenda o starom vojvođanskom dvorcu Spitzer, ili Špicer po vuku. EDUARD SPITZER bio je suvlasnik obližnje beočinske cementare sredinom 19. stoljeća. Stoga je upravo ovdje dao sagraditi dvorac za svoju obitelj kako bi lakše nadzirao poslove u cementari. Općenito, bio je ovo prosperitetan period za Židove u Vojvodini: od kraja 1860-ih postali su ravnopravni, otvorili su im se brojne društvene institucije i nove prilike. Kad su u 19. stoljeću krenule proizvodnja i 'plamene zore', živnuo je i malo mjesto Beočin. Preko noći uz ovaj industrijski kompleks niknule su radničke kolonije tj. naselja za radnike cementare i njihove obitelji. Cement iz tvornice korišten je za gradnju slavnog lančanog mosta u Budimpešti, a proizvodnja se dodatno pojačala uoči Prvog svjetskog rata. Vlasnici cementare, među njima i Spitzer, kupili su još dvije tvornice cementa u Slovačkoj i Mađarskoj.

Kada bismo, filmski poput JAMESA CAMERONA, zaronili u zlatno doba dvorca Spitzer, pred nama bi oživjela europska *belle époque*: kavane s kulturnim bečkim stolcima, buržoaski smijeh popraćen kuckanjem čaša za vino, STRAUSSOVE simfonije. Predivna epoha trajala je nekoliko desetljeća prije Prvog svjetskog rata. Druga industrijska revolucija, kolonijalna ekspanzija, ekonomski prosperitet i znanstvene inovacije potaknuli su optimističnu zaigranost, optimizam i *joie de vivre*. Radosť življenja pretočila se i u umjetnost, točnije u bečki secesijski stil prezentiran u časopisu prigodnog imena 'Ver Sacrum' – sveto proljeće. Baš zbog sveopće industrijalizacije koja je obgrlila gradove svojim pipcima u obliku

Neugledna zgrada uz cestu dočekuje nas žičanom ogradom

Eduard Spitzer bio je suvlasnik obližnje beočinske cementare sredinom 19. stoljeća. Stoga je upravo ovdje dao sagraditi dvorac kako bi lakše nadzirao poslove u cementari

dimnjaka, pruga, cesta i često bezličnih fasada, javila se potreba za oplemenjivanjem prostora, spajanjem lijepog i praktičnog. *Art Nouveau* tj. austrijska verzija zvana secesijom, pobjegli su od sivila i cigle, bečkog kulturnog izolacionizma i akademskih kanona u umjetnosti, u neki drugi svijet, u prirodu i njene nevine linije i boje. Secesija je tako – uvelike i zahvaljujući židovskim mecena – stigla do Srijema i Vojvodine gdje i danas imamo neke od njenih najraskošnijih primjera, poput sinagoge u Subotici ('gradu secesije') čiji su ornamenti, vitraji i pastelne boje napravljeni tako da 'u vjernicima i posjetiocima pobuđuju radost'. Možda je upravo u orijentalnoj raskoši i vedrim bojama ležala simpatija židovskih umjetnika i mecena prema secesiji.

U BEČU je 1897. godine podignuta Zgrada bečke secesije, nad čijim je ulazom stajao moto: 'Svakom vremenu njegova umjetnost. Svakoj umjetnosti njena sloboda'. Godinu dana kasnije, poznati mađarski graditelj IMRE STEINDL (inače zaslužan i za zgradu ugarskog parlamenta u Budimpešti) podigao je u Beočinu dvorac Spitzer za imućnu porodicu Aškenazi Židova. Nije se ograničio samo na jedan stil, već je kombinirao: malo renesanse, malo baroka, malo secesije, malo gotike... Dvorac je tako postao jedan od simbola secesijskog i vojvođanskog šarenila.

Upravo na Zgradi bečke secesije prelomila se ona druga strana medalje. Oni koji su se osjećali zaknuti za čari *belle époque*, proglasili su je *fin de siècle* – krajem jedne ere, početkom degeneracije i dekadencije za koje je valjalo pronaći 'konačno' rješenje. Izraz je samo djelomično slučajna, jer su upravo nacisti u tom uvjerenju srušili

Porodica Spitzer je uoči Drugog svjetskog rata pobjegla iz Srbije, izbjegavši tako tragičnu sudbinu većine židovske populacije u Vojvodini. Dvorac je u SFRJ nacionaliziran

zgradu (kasnije je obnovljena), a slike GUSTAVA KLIMTA kralji i čuvali kao ratni plijen i pehar. Kritičari poput ADOLFA LOOSA tvrdili su kako židovski bogataši koriste secesiju da bi se grupirali u 'estetski geto', a neki su ih optužili da kroz secesiju i orijentalni stil napadaju zapadnjačku tradiciju, da od bečkih prstenova pokušavaju napraviti novi Jeruzalem te da svoju gramzljivost i feminiziranost prodaju pod *dandy* ekskluzivu i primamljivi porok.

Porodica Spitzer je uoči Drugog svjetskog rata pobjegla iz Srbije, izbjegavši tako tragičnu sudbinu većine židovske populacije u Vojvodini. Dvorac je preživio rat te je u SFRJ nacionaliziran i 'ponarodnjačen': radio je kao biblioteka, dom kulture, sjedište rukometnog kluba, dom za vojne invalide,

te konačno – restoran s prenoćištem. MIROSLAV MIKA ANTIĆ u njemu je imao svoj slikarski atelje, a poslužio je i kao kulisa za filmove 'Crni mačak, beli mačor' te 'Ratnici' s CLINT EASTWOODOM u glavnoj ulozi. Za sve je brinula tvrtka Podunavlje, no nakon njene privatizacije objekt je napušten i zapušten. Navodno se i EMIR KUSTURICA nudio da ga kupi i renovira, no taj zahtjev nije prošao.

Podatak da je dvorac Spitzer 1997. godine proglašen spomenikom kulture izgleda kao ruganje, šutiranje mrtvog konja, ali i dobar pokazatelj našeg odnosa prema kulturi i povijesti. Sa spomenika kulture otpada fasada, a gole zidove preuzima korov – no, što zemljak pjesnik reče, korov nikne digod stigne, svaka njemu čast, zar ne.

Spomenik avangardnoj modi jednog od najmoćnijih europskih carstava danas stoji napušten, propao, zaboravljen, marginaliziran. I kao da privlači baš takvu publiku, onu najvjerniju koja iz sebe ostavlja prazne flaše, čikove, igle i natpise: 'Sve je u redu, petak je u sredu'.

A što se u međuvremenu dogodilo s cementarom, istom onom čiji je stari Spitzer bio suvlasnik? Poput Nadora i kletve iz priče s početka, još uvijek radi, stvara... ali i – truje. Nakon Drugog svjetskog rata Beočin je pomogao u ponovnoj izgradnji zemlje, a tijekom optimističnih šezdesetih i sedamdesetih, tvornica je dosegla vrhunac proizvodnje. Nakon još jednog rata, u procesu privatizacije kupila ju je francuska tvrtka Lafarge, inače osuđena za financiranje terorizma jer je 2013. i 2014. godine platila šest milijuna dolara ISIS-u i Al Nusra frontu kako bi poštedjeli njene cementare u Siriji. Za građane Beočina, cementarski terorizam leži u jeftinom petrol-koksu i toksičnim materijalima koji iz cementare odlaze u zrak i čine ju jednim od najvećih zagađivača zraka u Srbiji, i to baš ovdje podno zelenila Nacionalnog parka Fruška gora. Kontrolira li itko rad fabrike? Da, ona sama. Krši li fabrika ikakve zakone? Ne, jer su prilagođeni njoj. Reportaže srpskih medija potvrđuju stav stanovnika Beočina koji se svodi na 'ako nas ne truju, znači da cementara ne radi, dakle nemamo novca'. Odnosno, 'da, truju nas, ali i zapošljavaju', ili, 'da, truju nas, ali doniraju za Dom zdravlja'. Naime, iz cementare se razbacuju podacima o donacijama općini: investirali su, kažu, milijune eura u poboljšanje uvjeta života, razvoj lokalne zajednice, povoljniju klimu (hm) za privlačenje investitora, izgradnju sportskog centra i nabavku medicinske opreme.

Postoje i inicijative za promjenu, no one su često anonimne i auto-cenzurirane uslijed pritiska moćnika, ali i susjeda koji 'ne žele probleme na poslu', koji nakon svega samo žele mirno živjeti (tj. odživjeti) ostatak ovog života. Sveopća rezignacija karakteristična ne samo za Srbiju već i za cijeli Balkan, utjelovljena je tako u sivilu kulturne baštine koja propada i mašinerije koja guši grad i njegove ljude, sivilu koje podsjeća na ispovijed DANILA KIŠA, koji je 'otrovan uspomenama, navikao da voli stare fotografije, čađ i patinu, da uzdiše za danima koji se više nikad neće vratiti'. Njegov otac je igrom slučaja izbjegao sudbinu vojvođanskih Židova koji su 1942. dovedeni na obalu Dunava i strijeljani. Danilo je vjerovao kako je ovaj šok uništio njegova oca, koji je ostatak života proveo bauljajući pijan selom i prirodom. Roman 'Bašta, pepeo' je svjedočanstvo o agoniji i kapitulanciji koji su uslijedili, iluziji bijega i osjetljivosti spram prolaznosti, težini nepravde koju su nanijeli Bog i ljudi podjednako, samoispunjenom proročanstvu sročenom u rečenici: 'Ne može se, mladiću moj, i to zapamti jednom zauvijek, ne može se igrati cijelog života uloga žrtve a da se konačno i ne postane žrtvom.' ●

'Sve je u redu, petak je u sredu', piše na zidu (gore). Belegišanin je skulpture i ukrase na zidovima opisao kao 'izvadene iz nekog ponoćnog vašara duhova' (dolje)

Мегафон за женске гласове

Све ово радим због девојчица. Даје ми наду што је све више оних које су борбене, своје, непослушне и спремне да мењају свет, говори Ива Парађанин, покретачица подкаста Тампон зона

Од 2019. године медијска сцена у Србији и остатку регије богатија је за још један подкаст – Тампон зону. Основала га је Ива Парађанин, позната новинарка и водитељица која је раније радила на телевизији Б92. Дугогодишња је ауторица документарца и текстова на Вајсу у којима се бавила женским правима, инспиративним особама те темама и подручјима које заиста занимају жене. Њезин филм 'Нежељене ћерке Црне Горе' у продукцији Вајса изазвао је бројне реакције у јавности и био приказан на неколико фестивала у регији, а Ива је након тога кроз форму подкаста наставила истраживати теме које су најболест и даље табу. Залаже се за адекватнији приказ жена у медијима и превенцију родно увјетованог насиља те је добитница БЕМ награде за феминистички медијски допринос и чланица групе Новинарке против насиља.

Тједни подкаст Тампон зона од почетка је замишљен као мегафон за женске гласове и независни медијски простор у којем ће се жене које говоре осјећати сигурно. Од познатих личности, до врских стручњакиња из различитих области, тај подкаст доноси приче испрличане без цензуре и стигме.

— Подкаст је настао као део тадашњег већег медијског система. Тачније, био је емитован на Мондо платформи којој сам захвална што је у том тренутку препознала важност оваквих разговора иако они тада нису

били мејнстрим. Кроз своју каријеру стварала сам у различитим медијским форматима, залажући се за исту ствар, а то је мењање медијске слике и превенције насиља над женама, као и оснаживање девојчица. Од текстова до документарца, тражила сам најбољи и најпријемчивији начин да неке приче које заслужују да буду испрличане нађу свој пут до жена. Знамо сви које рубрике су у традиционалним медијима сервиране као 'женске' па сам желела да им понудим теме које их се суштински тичу. Ту се

подкаст искристалисао као идеалан формат – говори Ива Парађанин.

Након платформе Мондо, подкаст је био дијелом платформе Еле, а од ове сезоне Тампон зона има свој независни ЈуТјуб канал. Слушањем овог подкаста можете чути искрена женска искуства као и рјешења за горуће проблеме који се суштински тичу цијеле заједнице. Главни циљ је научити говорити гласно ван друштвених оквира, али и међусобно се слушати и оснажити.

— Понекад у медијима имамо прилике да чујемо одређене изјаве жена које нас инспиришу, али у оквиру подкаста имамо прилику да чујемо читаву једну причу и целокупно искуство објашњено од почетка до краја, које за жене може бити од великог значаја. Гласове и мишљења жена често се гуши, скрађује, погрешно интерпретира, па ми се подкаст учинио као идеално решење да они добију место и трајање које заслужују. Тампон зону сам видела као простор за теме попут женског здравља – које је често беспотребно обавијено неким велом стигме и мистерије – права, сексуалности, али и прилику да бројне стручњакиње из Србије добију место да својом професионалношћу и експертизом учину на свест жена које слушају подкаст. Са друге стране једнако важно ми је било да тај медијски простор буде сигуран – објашњава новинарка и водитељица.

Ива је трећу сезону отворила разговором с телевизијском водитељицом Аном Михајловски о женама у медијима, а потом је њена гошћа била Јелена Ризнић, активисткиња и једна од предводница женских про-свјета у Србији. Разговор с глумицом Ханом Селимовић о женском тијелу и сексуалности на филму претходио је серијалу о акушерском насиљу који се састоји од четири епизоде. У некима од посљедњих епизода Ива је разговарала са здравственом радницом душицом Ковачевић о савјетима и сигурности при порођају те адвокатицом Марином Мијатовић о правима у породилишту. — Неко ме је када сам започињала подкаст забринуту питао 'Да ли ћеш имати довољно саговорница', а истина је да ми имамо толико жена које би требало да причају на одређене

Ива Парађанин

теме, да бих подкаст вероватно могла да снимам до краја живота. Жене се ретко позива као саговорнице на релевантне теме везане за политику, науку, социологију. Махом гледамо лица истих стручњака које медији врте у круг. Циљ ми је био да разбијем тај круг тако да су делом моје саговорнице стручњакиње из разних области које ће прокоментарисати актуелна дешавања из угла своје струке, или су то неке познате жене чији рад добро познајемо и пратимо, али које никада нису добиле прилику да проговоре о одређеним темама – објашњава Парађанин.

Иако је кроз подкаст отворен велик број тема које до сада нису биле заступљене у јавном простору, највише се истичу оне које су потакнуле многе жене да и саме проговоре о различитим врстама неправде коју трпе те покажу иницијативу за промјеном друштвене парадигме.

— Једна од епизода која је измамила највећи број коментара, али и акција у реалном простору је епизода о менструацији на радном месту, после које су ми се девојке јављале са порукама и фотографијама јер су у својим фирмама и мини окружењу биле иницијаторке промена. После слушања епизоде издејствовале су да им се на радним местима обезбеде потребна хигијенска средства. Ако говоримо о новој сезони, то је дефинитивно серијал о акушерском насиљу којим сам покушала да овај проблем осветлим из више углова и заједно са саговорницама понудим нека решења. Тај проблем је присутан и сваке године све је већи број жена које иступају са страшним причама из породилишта и њихов глас је јако важан. Зато мислим да не смемо да дозволимо да се све то заборави до неке следеће страшне приче, већ да се крене са предузимањем конкретних корака – додаје наша саговорница.

Како би се побољшао статус жена, како у регији, тако и опћенито у друштву, потребно је првенствено подићи разину свијести о проблемима, укључујући и оне невидљиве. Главно гориво које Иви даје снагу да наставља даље с подкастом су управо позитивне промјене које наступају у заједници, без обзира на то што се засад догађају само на микро-нивоу. — Мислим да је јако важно поћи од неких елемената дискриминације који се чине као ситни и неважни, а заправо су главне рингле за кување женомрзачке атмосфере у друштву. Свака врста сексизма, дискриминације, давања позиција моћи на бази рода је штетна. Важно је показати да је бољи и равноправни положај жене предуслов за стварање слободнијег и нормалнијег друштва за све. Било да је у питању нека жена која је смогла храбрости да нешто исприча, или да помогне некој другој жени, или да само освести нешто у себи. За мене је то драгоцен резултат. На крају, сваку епизоду подкаста, али и сваке приче коју причам, увек сведем на девојчице. Оне и јесу главни циљ због којег све ово радим, а оно што ми даје наду је све већи број оних које су борбене, своје, непослушне и спремне да мењају свет – закључује Ива Парађанин. ●

RAZUM I OSJEĆAJI

Povratak Daši

● ● ● ● ● ● ● ● ● ●
PIŠE Olja Savičević Ivančević

Dok sam pisala ovaj tekst u jednoj pulskoj hotelskoj sobi, u mislima sam vidjela Dašu koja kaže da je takvo što očekivano – da joj dodijele park za koji se tek treba izboriti: odmahuje rukom, smije se, pripaljuje cigaretu

Neki ljudi nadžive vlastitu smrt pa su i dalje s nama, sveprisutni iako ih više nema, potrebni od krda živih, nezamjenjivi u društvu, onom najužem kao i najširem, pojavljuju se u razgovorima i u tišini, i dalje nas svakodnevno bodre, opominju ili šalju u onu stvar. Izgleda da ne možemo bez njih, ali obično se desi da im dug nismo vratili. Jedna od takvih velikanki je i spisateljica DAŠA DRNDIĆ. Ove joj je godine bio posvećen Sa(n)jam knjige u Puli koji se bavio temom povratka, pa je i Dašin osmijeh bar nakratko sišao među nas i ponovo obasjao ekrane i sajamski atrij. I nije Pula jedina koja misli na nju, vrijeme za povratak Daši otkucava u nekom smrtnicima pomalo zagonetnom mehanizmu čežnje za onim što je predstavljala, ta urica potihom radi dok se bavimo svakodnevnim aktivnostima, a katkad nasreću ima sasvim konkretne rezultate. Tako je nedavno, na margina javnog interesa, spominjana i u kontekstu imenovanja jednog zagrebačkog parka – u Španskom – koji je u ovom trenutku tek ledina i za koji se valja izboriti. O Daši se vani pisalo dosta i vrlo pohvalno još za života, a kod nas najviše neposredno nakon smrti, što se događa u maloj kulturi s puno samoprezira u kojoj se svi znaju. A i živa je osoba kudikamo neugodnija od mrtve, pogotovo ako ima navadu da kao Daša govori i piše ono što uistinu misli. Posmrtno je dobila i uglednu međunarodnu nagradu za roman 'EEG' u prijevodu CELIJE HAWKESWORTH, ali vjerujem da bi joj bilo posebno drago što je se na ovaj način sjeća sajam na koji je rado dolazila. U Istri je i počeo Dašin put. Kasnije, primorana na lutanje, na potragu za domom, tamo je bila svoja na svome.

Grad Pula je kraj jednog svijeta na puno načina, mnogi od tih krajeva nisu sretni, a opet se upravo ovdje, na vrhu poluotoka, jasno razabire da provincija i periferija nisu ista stvar, ali i da kraj katkad može biti početak ili cilj. Mnogi vole otići u Pulu na Sa(n)jam knjige, jer za razliku od provincije koju subjektivno uvijek vezujem uz ovdašnje navodno velike gradove i navodno intelektualne krugove, u Puli je književnost i dalje igra bez navodnika: neposredna, politična, senzualna, poročna, bezobrazna, smiješna, pametna i opasna, proizašla iz talenta i strasti, iz energije života – a možda i iz moje želje da sve to tako vidim, što dođe na isto. Da Daša nije s nama, skoro će i pet godina, a od onih je ljudi uz koje me ovaj grad naših susreta, šetnji i razgovora, zauvijek veže.

Još za života bila je nepriznata ikona ne samo ovdašnjeg književnog svijeta s čijim je predstavnicima često bila u kontri, nego i jedna od lučonoša uvjerenog i ponosnog antifašizma o kojem je stalno govorila i pisala: bez obzira na godine bila je do samog kraja visoka djevojka iznimne ljudske i umjetničke prgavosti i dišpeta, a iznimnog šarma i dragosti za one koji su joj prišli. Kao žena, za razliku od momaka koji su ipak zajedno u rovu, u svojim bitkama bila je sama. Sama kao prst, kako kaže narod, a narod u ovom slučaju zna što govori. Nakon što je za vrijeme rata napustila nepreboljeni Beograd i otputovala preko oceana, skrasila se napokon u Rijeci, zadnjoj postaji, posljednjem gradu koji ju je nervirao i volio. U Rijeci je i napisala svoje velike romane u eksperimentalnom ključu, stilski besprijekeorne i uvijek politički angažirane, koji su, kako se to kaže, naišli na veliki interes 'u regionu', ali i nerazumijevanje i ignoriranje (što je neki naš kukavički oblik osporavanja). S vremenom njeni su romani postali priznati i u Evropi, dovodeći je u red najprevođenijih autora/autorica ex-Jugoslavije. Dašine knjige objavljene su u Torontu, Celju, Beogradu, Zagrebu, Rimu, Londonu, Budimpešti, Ljubljani, Skoplju, Milanu, Parizu, Amsterdamu, Bratislavi, Varšavi, New Yorku, Hamburgu, Madridu, Tirani, Finskoj i Turskoj.

Prihvaćena inicijativa da se prema Daši nazove park u Španskom, ugodno me šokirala. Za većinu koja za ovo prvi put čuje, ovako stvari stoje, a H-alter prenosi: 'Na prostoru planski građenih dijelova zagrebačkog kvarta Špansko javne površine uglavnom su nazvane po književnicima. Književnica gotovo da i nema. Slijedeći postojeći književni obrazac, ove godine na Odbor za imenovanje javnih površina upućena je građanska inicijativa da se neimenovani budući javni park uz Ulicu Vilima Korajca nazove po Daši Drndić.'

Vezano uz imena gradskih površina, osvrnula bih se na aktualnu inicijativu da se pola Trga hrvatskih velikana preimenuje u Trg hrvatskih velikanki. Svi itekako dobro znamo nabrojati velikane, pa čak i pokojeg mališana među njima, oni su u čitankama, udžbenicima, na novčanicama i markama, u svim medijima, ali velikanke su anonimne, kao što su to žene uvijek kroz povijest bile, pa mi ova dobronamjerna inicijativa djeluje nedorečeno. U redu je Trg velikanki, ali ajmo prije ispraviti povijesne falinge i zanemarivanja, imenom i prezimenom izgovoriti tko su te naše velikanke. Naučiti konačno njihova imena, saznati kakva djela stoje iza njih. Ulica nazvanih po njima ima tek dva posto, pa su imenovanja po ženama rijetka prilika za bolju prošlost, točniju i pravedniju.

Naravno, priča s ledinom u Španskom ima kvaku, predstoji borba da ova površina zaista postane Park Daše Drndić, da se ne prenamijeni u što god 'profitabilno'. Eto, to mi se čini vrijednim borbe i zalaganja.

Dok sam pisala ovaj tekst u jednoj pulskoj hotelskoj sobi, u mislima sam vidjela Dašu koja kaže da je takvo što očekivano – da joj dodijele park za koji se tek treba izboriti: odmahuje rukom, smije se, pripaljuje cigaretu. Nakon puno vremena, otvorila sam Messenger s njenim porukama; onu njenu stranicu na kojoj 'pod opiši sebe' stoji: *fuck off*, što me uvijek zabavi. Daša nije bila koncilijantna, bila je jača, zato smo je i voljeli. Ipak, zadnje što mi je napisala, već jako bolesna, bilo je: 'Ja sam sad zrela za pisati o ljubavi, ali mislim da mi se neće dati. Ja ću opet o fašizmu.' Iza toga golemi smajli koji maše i šalje poljupce, poziv na igru koja je prekinuta ili tek traje u beskraj.

'Počinjem strahovati da u što god uložim srce, to izdahne', napisala je u romanu 'Umiranje u Torontu'. Ali što napraviti s tim saznanjem, pitala bih je danas, da mogu. Pretpostavljam da 'ne uložiti srce' nikad nije bila ozbiljna opcija.

Naposlijetku, što je ostalo od Dašinih srčanih nastojanja? Fašizam u Evropi odavno nije bio bolje, a što se ovdašnjih sukoba tiče nema nam spasa dok nema političke volje, dok nema suočavanja – idealna je situacija da se sutra sve ponovi.

Dašine su knjige ostale kao zalog, kao ozbiljan spomenik koji ne može prešarati svaki maloumni huligan. Ipak, moguće ga je prebrisati, i knjige je moguće prebrisati, uči nas iskustvo, istisnuti ih iz memorije – pogotovo ako ih potpisuju autorice. A tko će nam tada nadoknaditi potrebnu Dašu? Trebat će opet izgubiti koje stoljeće u čekanju. Zato sanjam taj park s njenim imenom koje je metafora mnogih valjanih i uspravnih stvari. U njemu, kao u svakom parku, nešto lista, nešto vene, stabla se domunđavaju s vjetrom, grakću vrane, šetaju psi, ljube se parovi, spavaju pijanci, igraju se djeca, možda se jedna prazna ljuljačka njiše. Pa da na Dašin rodendan, tamo u vrelini ljetne noći, čitamo naglas 'Sonnenschein' ili 'Belladonna' ili 'Leica format'. Zapravo, ne postoji razlog da to ne uradimo već sutra, da *skvotamo* Dašinu ledinu, ne za nju kojoj je sada svejedno, nego za sebe – da nam nikad ne postane svejedno. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Iz Maroka Palestini

PIŠE Ivana Perić

Zbog toga je naše srce tužno / I oči nam suzne godinama / O moja divna Palestina, Arapi još spavaju / Nikad te nećemo napustiti, Gaza / Iako si miljama daleko, čuje se ovih dana pjesma na ulicama Dohe, među grupama marokanskih navijačica i navijača koji su došli na Svjetsko nogometno prvenstvo. Pjesma je to koju su napisali i prije tri godine prvi puta otpjevali ultrasi Green Boys, navijači marokanskog nogometnog kluba Raja. Ne čudi što je palestinskom zastavom nakon pobjede Maroka protiv Kanade na terenu mahao JAWAD EL JAMIK, nekadašnji igrač Raja.

Klub je osnovan u proljeće 1949. u Casablanci, a pokrenuli su ga radnički sindikati koji su htjeli stvoriti klub kojim neće upravljati kolonijalisti. Iskoristili su više pravnih rupa i tako zaobišli onodobne francuske zakone – u upravljačkom odboru Raja nije bio nijedan Francuz, osim jednog Alžirca s francuskim državljanstvom koji je bio nužan za registraciju kluba. S vremenom su postali i opozicija gradskom rivalu Wydad Athletic Clubu, koji je okupljao srednju i višu klasu građana, ali i kraljevskom klubu AS FAR iz glavnog grada Rabata.

Casablanca je najveći i najgušće naseljen grad Maroka, a navijači Raja jedan su od njenih simbola – Green Boysi su se organizirali 2005. i tako postali prva grupa ultrasa u Maroku. Njihove koreografije i pjesme su zadnjih desetljeća redovno prelazile nacionalne granice, inspirirale i ljubitelje i neljubitelje nogometa po čitavom afričkom kontinentu. U pjesmama često prozivaju marokansku vlast, pa su tako i stihove posvećene Palestini napisali ususret dogovora o obnovi diplomatskih odnosa između Izraela i Maroka 2020. (diplomatske odnose je Maroko prekinuo 2002., tijekom druge palestinske intifade). Lani su vlasti Izraela i Maroka potpisale i Memorandum o razumijevanju i povećanoj suradnji u sektoru sigurnosti, obavještajnih službi i vojske. Maroko je jedina arapska država koja ima takav memorandum s Izraelom, iako su desetljećima bliske i 'sigurnosne' veze Jordana i Egipta s Izraelom.

Prosvjedi koji su diljem Maroka održani 2011. i 2012. bili su važni i za ultrase. Green Boysi su se prosvjedima pridružili odmah na početku, iako je njihova uloga u organizaciji pokreta kontra režima bila znatno manja od one koju su ultrasi imali u Egiptu. Možda nisu bili nositelji pobune, ali te su protestne godine bile ključne za brušenje i jačanje njihovog političkog angažmana. Par godina kasnije, snimili su svoju najpoznatiju pjesmu, 'Fbladi Dalmouni' ('U mojoj su me zemlji potlačili').

Navijači Maroka na ulicama Dohe (Foto: Charlotte Bruneau/Reuters/PIXSELL)

U mojoj su me zemlji potlačili / Kome da se požalim / Napustili su nas, kao siročad, stoji, među ostalim, u stihovima. Pjesmu su prigrlili i navijači drugih klubova: pjevali su je i ultrasi Moghreb Tétouana, nogometnog kluba iz Tétouana. Na ulicama Alžira mogla se čuti za vrijeme masovnih prosvjeda koji su počeli 2019. godine. Na snimkama na YouTubeu nađu se i one u kojima se 'Fbladi Dalmouni' srčano pjeva u Gazi. S gumenjaka na kojima su se stiskali marokanski migranti i migrantkinje orila se i u Gibraltarskom tjesnacu.

Green Boysi su 2018. pokrenuli i akciju da stadione učine sigurnijim prostorima za žene, nakon što su u se u medijima pojavila svjedočanstva o seksualnom nasilju na nogometnim utakmicama. Svih su ih ovih godina marokanske vlasti krivile za nasilje i nazivale huliganima, a jedno su vrijeme bili i zabranjeni, od 2016. do 2018. godine. U tom periodu nisu umuknuli, nego su se još jače i šire organizirali. Zato ovih dana na ulicama Dohe odzvanjaju baš njihove pjesme. ●

ГОРСКИ КОТАО

пише Валентина Вукадиновић

Гриз кнедле

Пошто је мој Горски котар познат по крumpиру, а поријеклом сам Личанка, већина прилога нам се сво-ди на ту намирицу припремљену на сто начина. Због тога сам често у потрази за неким другачијим прилогом. Пронашла сам га управо у рецепту за гриз кнедле.

Гриз кнедле су један од оних рецепата који ће вам увијек добро доћи јер се могу припремати и као прилог уз неко месно јело или јело с поврћем, а пробала сам их и у слаткој варијанти. Рецепт сам пронашла у старој обитељској кухарици из прве половине 20. стољећа, а у називу рецепта стоји да су то гриз кнедле за печење па смо их за ручак јели уз јунетину у умаку, а за вечеру уз кисело врхње, крушне мрвице на маслацу и пекмез од шљива те мало цимета.

Код ових кнедли ми је савршено то што су јако fine текстуре јер им се додаје тучени снијег од бјелањака па су прозачне. Меке су и топе се у устима, а најважније је да се лако припремају. Могућности послуживања су стварно безбројне, можете направити неки фини умак с врхњем и сиром па зачинити власцем или медвјеђим луком или у слаткој верзији искористити сезонско воће за умак. Мислим да би се чак могле напунити попут славних кнедли са шљивама или марелицама.

Ове гриз кнедле су јако једноставне за припрему и треба вам тек неколико састојака. Једино што морате одвојити је вријеме да се смјеса охлади након кухања па тек онда иду јаја и наставак припреме. Мене су доиста одушевиле. Од набројане количине састојака можете припремити кнедле за три до четири особе.

Састојци

500 мл млијека
100 г маслаца
250 г пшеничне крупице (гриза)
3 јаја
сол
шећер

Припрема

У здјелу ставите кухати млијеко те му додајте маслац. Када закипи, умијешајте гриз. Цијело вријеме мијешајући кухајте смјесу неколико минута док вам се не почне одвајати од посуде. Смјеса ће бити јако густа и збијена, али не брините, тако мора бити. Само припазите да нема грудица неотопљеног гриза. Када се смјеса одваја од стијенки посуде, макните с ватре и оставите да се потпуно охлади. Повремено промијешајте да размрвите смјесу и да добијете конзистенцију пијеска.

У хладну смјесу додајте три жумањке, а од бјелањака истуцате чврст снијег. Добро измијешајте жумањке и кухани гриз те додајте мало соли и шећера. У оригиналном рецепту пише да се дода и лимунове корице, али ја нисам. Када је смјеса компактна, ручно умијешајте снијег од бјелањака. Рукaма обликујте округлице, кнедле. Врло лако се обликују и податне су за рад. У већи лонац ставите кухати воду коју ћете мало посолити. Када закуха, лагано спустите по неколико кнедли и кухајте их 10-ак минута. Поновите поступак док не скухате све. Од ове количине састојака добила сам 15 кнедли. Можете их одмах послужити уз месна јела и умаке или их зачинити крушним мрвицама попрженим на маслацу и слатким, воћним умаком.

Добар тек! ●

njih nagrada i priznanja za 2022. godinu. Da bi prijedlog bio razmatran mora sadržavati iscrpno obrazloženje u kojim je, pored ostalog, predlažatelj dužan ukazati na dosadašnje javne ocjene rada predloženog autora u srpskoj i/ili hrvatskoj kulturi.

Godišnje nagrade i priznanja SKD Prosvjeta bit će svečano uručene dobitnicima na Dan Društva Sv. Savu 27. januara 2023. godine. Prijedlozi se primaju do 31. decembra 2022. i mogu se dostaviti na e-mail skdprosvjeta@skdprosvjeta.com, a naknadno poštom na adresu: SKD Prosvjeta, Berislavićeva 10, pp 739, 10 000 Zagreb ili predati u upravi Društva na adresi: Berislavićeva 10, Zagreb.

■ Novosti

Počast borcima

ORGANIZACIJI predsjednika UABA Beli Manastir, završetak Batinske bitke obilježen je 3. decembra polaganjem vijenaca u Belom Manastiru i Batini. Na Spomenik palim borcima Crvene armije u centru Belog Manastira vijence su položili Grad Beli Manastir, delegacija Veleposlanstva Ruske Federacije, SABA RH, Pokrajinskog odbora SUBNOR-a Vojvodine iz Novog Sada i predsjednik Zajedničkog vijeća opština DEJAN DRAKULIĆ. Potom su vijenci položeni na spomenik na belomanastirskom Partizanskom groblju te na Spomenik zahvalnosti Crvenoj armiji u Batini, gdje su se nabrojanim delegacijama pridružili predstavnici Generalnom konzulata Republike Srbije u Vukovaru.

Potpredsjednik SABA RH LAZO ĐOKIĆ je posebno naglasio potrebu njegovanja kulture sjećanja na slavne pretke te stalno upo-

Polaganje vijenaca podno spomenika Antuna Augustinčić

zoravati da se ponovo javljaju ideje fašizma i govoriti koje nam opasnosti te ideje donose: 'To nas opominje da ne smijemo stati u borbi protiv fašizma i zato neka je vječna slava i hvala svim znanim i neznanim junacima, antifašističkim borcima'. U ime Ambasade Rusije general GENADIJ MOŽAJEV je istakao da je batinski spomenik sveto mjesto na kome je sahranjeno preko 1.000 boraca Crvene armije kojima se znaju imena i onih čije je ime nepoznato, a baš toga dana, 3. decembra, u Rusiji se slavio Dan neznanog vojnika.

■ J. Nedić

Dogovoreno – urađeno

NA inicijativu zamenika vukovarsko-sremskog župana SRĐANA JEREMIĆA u prostoru Veća srpske nacionalne manjina grada Vinkovaca u Mirkovcima, održan je sastanak sa predstavnicima ovog manjinskog veća i udruženja koja na tom području okupljaju pripadnike srpskog naroda s ciljem stvaranja boljih uslova za njihov život. Sastanku je prisustvovao i gradonačelnik Vinkovaca IVAN BOSANČIĆ.

— Drago mi je da sam imao priliku razgovarati sa predstavnicima manjinskog naroda, ali ja više volim koristiti termin građanima Vinkovaca koji žive na prostoru Mirkovaca. Ono što smo do sada dogovorili, u pravilu

Ivan Bosančić (Foto: Dubravka Petrić/PIXSELL)

smo, ili uradili ili se sada radi. Verujem da puno toga zajednički možemo učiniti, a posebno mi je drago da postoji taj angažman dožupana i manjinskog Veća – rekao je Bosančić i pobrojao sve poslove koji su u proteklom periodu urađeni na dobrobit Srba u Mirkovcima kojih je u tom vinkovačkom naselju oko sedam stotina.

Većina problema koji su istaknuti pre šest meseci na sličnom sastanku su rešeni. Pravoslavno groblje je najvećim delom ograđeno, u toku je sanacija kapele, sanirane su prostorije tamošnjeg lovačkog društva, Fudbalski klub 'Hajduk Mirko' dobio je finansijsku podršku za takmičenje, a VSNM za uređenje i opremanje kuće kupljene za potrebe srpske zajednice.

Izgradnja pešačkih staza i cesta, rekonstrukcija zgrade osnovne škole te završetak kanalizacije značajno će doprineti kvalitetu života Mirkovčana, istakao je zamenik vukovarsko-sremskog župana SRĐAN JEREMIĆ.

— Moram konstatovati da je značajan deo onoga što smo dogovorili već urađeno. Ovaj razgovor je bio vrlo konstruktivan jer su ljudi otvoreno postavljali pitanja gradonačelniku čiji je odnos prema pripadnicima srpske zajednice u Vinkovcima i Mirkovcima za svaku pohvalu. Nadam se da će se ta saradnja nastaviti i u budućnosti. Planiramo na proleće ponovo organizovati sastanak kako bi videli koliko smo odmakli od onoga što smo danas dogovorili – zaključio je Jeremić.

■ D. B.

Svečano u Vinogradima

U HRAMU Vavedenja Presvete Bogorodice u Kneževim Vinogradima 3. decembra proslavljena je hramovna slava, ujedno slava VSNM-a opštine Kneževi Vinogradi. Večernju službu i obred predvodio je protojerej ĐORĐE KOVAČEVIĆ. Proslava krsne slave VSNM-a Kneževih Vinograda ubraja se među tradicionalna okupljanja srpskog naroda ali taj je praznik poštovan i među pripadnicima drugih narodnosti u multietničkim Kneževim Vinogradima, mestu koje je primer dobrih međuljudskih odnosa. Srpski narod će, što je posebno istaknuto, i dalje čuvati svoje dostojanstvo uz ispruženu ruku saradnje prema svima.

Nakon verskog obreda, predsednik VSNM Kneževi Vinogradi VLADIMIR HORVAT, podelio je zahvalnice zaslužnim pojedincima za doprinos u očuvanju i razvoju srpske kulture i identiteta, koje su primili ŽELJKA KORAČ, pravnik u Opštini Kneževi Vinogradi, DEJAN DRAKULIĆ, predsednik ZVO-a, ALEKSANDAR NAKIĆ, generalni konzul Srbije i JELENA NESTOROVIĆ, voditeljica odjela Koordinacije u SNV-u.

Druženje je nastavljeno u svečanoj sali Iris, koja se nalazi u zelenoj i cvetnoj oazi Sportsko-rekreativnog centra u Kneževim Vinogradima, a prisutne je zabavljao tamburaški sastav Dunavske zore. Sutradan, 4. decembra u hramu Vavedenja presvete Bogorodice u Popovcu, svečanom arhijerejskom liturgijom također je proslavljen istoimeni praznik. Svečanu arhijerejsku liturgiju predvodio je episkop osječkopoljski i baranjski Heruvim uz sasluživanje sveštenika SPC iz Baranja. Čast da budu kumovi slave pripala je porodici NIKOLE ŠARIĆA iz Popovca. Nakon bogoslužjenja trpeza ljubavi za sve prisutne upriličena je u popovačkom crkvenom domu.

■ Zoran Popović

In memoriam: Jagoda Cvetičanin (1948.–2022.)

U NEDJELJU, 27. novembra ove godine, Osijekom i okolinom, bolno je odjeknula vijest da nas je, u 74. godini, zauvijek napustila JAGODA CVETIČANIN profesorica klavira i neumorna društvena aktivistica. Bila je supruga opernog pjevača SLOBODANA CVETIČANINA, rođenog u Nišu, s kojim je 1989. i došla u

Osijek i koga je često na nastupima pratila na klaviru, te majka violinista KIRILA NAUMOVA i glazbene teoretičarke DENICE VELKOVSKJE.

Rođena je u Skoplju 25. marta 1948. U rodnom gradu diplomirala je klavir 1972. na Fakultetu za muzičku umjetnost. Cijeli radni vijek provela je kao profesorica klavira, najprije u srednjoj školi u Skoplju (1972.–78.), pa na spomenutom fakultetu (1978.–1988.), a od 1989. godine u Osijeku, gdje je predavala na Pedagoškom, potom i na Filozofskom fakultetu, da bi od 2003. do penzionisanja 2013. radila na Umjetničkoj akademiji.

Bila je nezamjenljiva promotorica makedonskog identiteta u Hrvatskoj. Godine 1994. bila je među osnivačima i prva potpredsjednica, a potom predsjednica osječkog Makedonskog kulturnog društva (MKD) 'Braća Miladinovci' u dva mandata. Bila je potpredsjednica Zajednice Makedonaca u Republici Hrvatskoj i članica Redakcijskog odbora 'Makedonskog glasa'. Kao predstavnica makedonske nacionalne manjine Grada Osijeka u dva

mandata, bila je inicijator obilježavanja Dana nacionalnih manjina 9. maja, a 2008. pokrenula je nastavu makedonskog jezika u OŠ 'Vijenac'.

U MKD-u je bila voditeljica pjevačke sekcije 'Vardarke' (makedonski: 'Vardarki'), s kojima je sve do prerane smrti neumorno nastupala. Godine 2014. i 2015. uplovila je u spisateljske vode pa je prvo izdala autobiografiju na 282 stranice u povodu 40 godina umjetničkog djelovanja pod naslovom '40 godina u znaku povezivanja i klavirskog mozaika', a onda i dokumentarij 'Makedonske boje u slavonskoj ravnici – tragovi sjećanja', knjigu u kojoj je zabilježila aktivnosti MKD-a 'Braća Miladinovci'. Podržavala je ostale osječke manjine i učestvovala u njihovim akcijama, uključujući osječki pododbor SKD-a 'Prosvjeta'.

Na vječni počinak je ispraćena prvog decembra na osječkom Centralnom groblju, stihovima 'T'ga za jug' KONSTANTINA MILADINOVA, zatim pjesmom 'Tiho noći' u izvedbi članova osječkog HNK-a i popularnom pjesmom 'Makedonskoj devojčice' u izvođenju Jagodinih 'Vardarki'.

■ Jovan Nedić

ИНФОРМАТОР

Овације Битефовцима

Представа тематизира искуство економских миграција, а главни актери су медицински радници

У ОКВИРУ Дана српске културе, у пуној дворани казалишта КНАП (Култура на Пешченици) у Загребу, задње новембарске вечери одиграна је представа 'Dr. Ausländer (Made for Germany)' режисера и аутора концепта БОЈАНА ЂОРЂЕВА у извођењу Битеф театра и Југословенског драмског позоришта из Београда. Представа која тематизира искуство економских миграција, а у којој

Представа у Загребу

се као главни актери појављују медицински радници који, без обзира на ступањ образовања и године живота, уче језик и иду у Њемачку, Аустрију и Швицарску, награђена је великим аплаузом и позитивним реакцијама гледалаца. Након представе разговарали смо с Бојаном Ђорђевићем.

— Пре свега ме интересују теме миграција и граница као арбитрарно повучених линија које одређују судбине људима. Зависно са које сте стране, ваши животи могу да буду потпуно различити. Представу смо радили претходних година дана. Покушавамо у ту причу да укључимо и све миграције које су се збиле током овог и неколико претходних векова. Први корак је било истраживање 13 медицинских радника разних профила и нивоа образовања, из различитих места, који су отишли или се тек спремају да крену – нагласио је. Изразивши задовољство реакцијом публике, Ђорђевић је указао на потребу што веће културне разmjене између градова, народа, друштава и земаља овог дијела Европе.

— С колегама и колегиницама јако дуго идем у том правцу. Уосталом, са својом дипломском представом пре две деценије сам гостовао у Загребу – похвалио се Ђорђевић.

У разговору с глумачком поставом у којој су били АЛЕКСАНДАР ЂИНЋИЋ, ОЛИВЕРА ГУЦОНИЋ, ЖЕЉКО МАКСИМОВИЋ и ДРАГАНА ВАРАГИЋ, сазнали смо и да су приче тих 13-оро медицинара подијељене по протагонистима, тако да је нетко преузео Београд, нетко унутрашњост Србије,

нетко БиХ, односно Републику Српску, а било је и прича из Славоније која је због миграција испражњена. Ради се о релативно младој представи која је играна тек неколико пута у Београду.

Двије вечери раније у такођер попуњеној дворани загребачког казалишта Керемпук изведена је и антиратна монодрама 'Књиге о Милутину' рађена по књизи Данка Поповића у којој је Ненад Јездић из Звездара театра, наступио у улози Милутина.

■ Н. Ј.

О двојници филмаша

Представљени су радови Неше Париповића (1942.) и Зорана Поповића (1944.)

У ОКВИРУ Дана српске културе, кустосица Музеја савремена уметности (МСУ) Београд УНА ПОПОВИЋ која води збирку филма и фотографија, представила је у Загребу радове двојнице умјетника из Београда, НЕШЕ ПАРИПОВИЋА (1942.) и ЗОРАНА ПОПОВИЋА (1944.).

Након уводног предавања о Поповићу, приказан је 50-минутни филм Зорана Поповића 'Борба у Нев Њорку', снимљен 1976. као критички поглед на умјетност тог времена те је један од његових кључних радова. Кроз неколико сегмената, које уоквирује тема 'Умјетност и друштво' тај филм носи снажну антикапиталистичку поруку, а 1977. приказан је једини пут у Загребу. Додајмо томе и да је поред осталих умјетника у филму и КАТНГУН ВИГЕЛОВ, режисерка Осцаром овјенчаног филма 'Наредник Џејмс', али и 'Паклени вал' те 'Чудни дани'

Уна Поповић је говорила и о раду Неше Париповића уз пројекцију његовог 27-минутног филма 'Н.П. 1977'. Нагласила је да су оба умјетника припадала неформалној групи шесторо умјетника окупљених око СКЦ Београд током седмдесетих година прошлога вијека.

— Позвали су ме да из позиције МСУ-а допринесем изложби позајмицом неколико радова шесторке и то преко презентације свих дела која су у нашој збирци, а која се односе на филм. Ту

Предавање Уне Поповић

говоримо о сегменту 70-их кад се у ликовну уметност уводе нови другачији медији – филм и фотографија, рекла нам је Уна Поповић.

— Иако се пре свега бавимо конекцијом Загреб-Београд, као и београдском и загребачком шесторком, кад говоримо о концептуалној уметности, треба рећи да су идеје размењиване на подручју целе бивше Југославије. Постојала је и конекција са западном Европом и САД-ом, односно Њујорком – подвукла је Поповић.

■ Н. Ј.

Аплауз за Станића

У СКЛОПУ традиционалних Дана српске културе који се сваке године одржавају у Хрватској, у Сиску и Карловцу је играла монодрама познатог београдског и јужнословенског глумца ТИХОМИРА СТАНИЋА, 'На Дрини ћуприја', настала на темељу класика ИВЕ АНДРИЋА. У карловачком Градском казалишту Зорин дом окупило се стотињак гледалаца. Станић је говорио главне уломке из романа, на након монодраме је декламирао неколико пјесама, међу којима 'Малу моју из Босанске Крупе' БРАНКА ЂОПИЋА, након које је заслужио дуготрајни аплауз стотињак. Представа је присуствовала и нова амбасадорица Србије ЈЕЛЕНА МИЛИЋ. Након Карловца, Станић и пратња су отпутовали за Истру гдје ће монодрама такођер бити изведена.

■ М. Ц.

Десетогодишњица 'Ђурђевица'

Ђурђевак је радо виђен на манифестацијама на истоку Хрватске и шире

ВОКАЛНО-ИНСТРУМЕНТАЛНИ етно ансамбла Ђурђевак из Боботе обележио је десет година рада свечаним концертном у Српском дому у Вуковару који је њима у част одржао Женски ансамбл Традиција Вива из Београда.

— Поносни смо на наших десет година од настанка и непрекидног уметничког рада. Велика нам је част што се један професионални ансамбл одазвао нашем позиву и препознао важност ове годишњице. Ми смо аматерски ансамбл и једино што имамо је та љубав и воља да изводимо српску традиционалну музику на најбољи могући начин – каже уметнички руководилац Ђурђевака ЈЕ-

ЛЕНА АЈДУКОВИЋ. Ансамбл 'Традиција Вива' који идуће године обележава 25 година српског традиционалног певања, у академском окружењу води етномузиколог др. САЊА РАНКОВИЋ из Београда, професорка на Катедри за етномузикологију Факултета музичке уметности у Београду, а чине га студенткиње Етномузикологије.

— Српско традиционално певање је постало део не само руралних већ и градских средина те привлачи све више младих што је важно за очување етничког идентитета. Ми смо се фокусирали на музику ширег српског етничког простора тако да сем свирања и певања које је заступљено на територији Републике Србије негујемо и песме Срба из региона – истиче Сања Ранковић која је идућег дана одржала стручни семинар на тему 'Традиционално певање као део културне баштине'. Истраживањем српске традиционалне музике се бави годинама, посебно на Косову и Метохији где, како истиче, та музика живи.

Иако је аматерски ансамбл, Ђурђевак је био радо виђен на свим манифестацијама на истоку Хрватске и шире. Пре него што се осамосталио Ансамбл Ђурђевак је прво био у саставу куд-а 'Ђоко Патковић' из Боботе. Оснивач је Станимир Перић из Боботе који данас живи и ради у Ирској одакле се јавио видео поруком, честитајући свом ансамблу јубилеј. У рад ансамбла су током десет година била укључена 33 члана узраста од 12 до 78 година са вуковарског подручја и шире, а данас их је 11. Ђурђевак иза себе има два студијска записа, цд 'Аманает' из 2016. године и дВД са снимком солистичког концерта 2019., реализован у сарадњи са Етно групом 'Траг'. Тренутно се припремају за наступ са Етно групом 'Искон' у Тењи.

■ Д. Б.

У посјети Београду

У ОРГАНИЗАЦИЈИ градског ВСНМ-а Пожеге и уз подршку Српског демократског форума, 3. децембра за чланове Вијећа, младе, активисте и дјецу са подручја Пожеге и Чаглина организирана је посјета Београду. Педесет особа из жупаније имало је прилику посјетити Народну скупштину, уз туристичког водича обићи центар Београда и упознати се са богатом историјом главног града Србије.

Окупљене је у Народној скупштини поздравила народна посланица САЊА ЛАКИЋ, чланица Одбора за регион и дијаспору која је указала да су институције на услузи Србима из Хрватске. За мјеник жупаније Пожешко-славонске жупаније НИКОЛА ИВАНОВИЋ захвалио се на подршци у организацији ове посјете а посебно на реализацији досадашњих пројеката у Жупанији. Окупљени су

Испред Народне скупштине

посјетили Народни музеј, најјачу културну установу у Србију гдје су имали могућност погледати изложбу посвећену Мирослављевом јеванђељу и видјети оригинал најстарије штампане српске књиге. Посјетили су и храм Светог Саве као и нови споменик Стефану Немањи у близини Београда на води.

■ Н. Ј.

Живот са Стрицем

НАКОН што је приказан на више од 15 фестивала дијем свијета с којих је побрао чак девет награда, првијенац ауторског двојца Андрије Мардешетића и Давида Капца 'Стриц' прошлог је понедјељка премијерно приказан у ријечком Арткину.

У мрачном трилеру с елементима апсурдног хумора и гротеске, насловну улогу тумачи ПРЕДРАГ МИКИ МАНОЈЛОВИЋ, а уз њега глуме Ивана Рошчић, Горан Богдан и Роко Сикавица. Филм је настао у продукцији куће Еклектика у сарадњи са Sense Productionом из Београда, а продуценти су Иван Келава и Томислав Вујић, док је копродуцент Милан Стојановић.

Оно по чему је 'Стриц' посебан јесте чињеница да је жанровски филм какав се не може често наћи у домаћој кинематографији. Спаја визуално угодну божићну атмосферу с напетом радњом у којој је једна обитељ форсирана константно рекреирати идеално обитељско славље како би удовољила фиксацијама Стрица из Њемачке. Након пројекције филма одржан је разговор с ауторским тимом филма у којему се највише причало о самом сценарију и радњи.

— Прва рука сценарија је написана негдје око Божића 2015., а задња рука је написана два тједна прије самог снимања. Највећи изазов нам је био репетиције у причи учинити заправо што мање репетитивнима, како избалансирати нешто што се понавља те како то приказати у односима и у радњи — објаснио је Капац.

— Када сам прочитао сценариј, то је било апсолутно одушевљење и помислио сам како је то нешто ново за што се нема пуно

прилика видјети у Хрватској, али након тога је дошао момент када сам схватио да унутар своје улоге морам глумити сина. Ту смо се доста дуго борили и разговарали, било је и панике, увијек сам мислио да је то што радим катастрофа и да ће ми каријера бити готова, међутим у једном тренутку сам одлучио да им вјерујем — казао је Сикавица који тумачи улогу Сина.

■ К. Бошњак

Јагма за чварцима

УСКЛОПУ 'Зимског вашара' у Каранцу, одржан је 'Чваракфест', тринаести по реду. Те су се суботе ријеке људи слијевале у Каранац, а улице су биле препуне аутомобила са свих страна. Уз оне с беломанастирским и осјечким регистрацијама, било их је из свих градова с истока Хрватске, али и нпр. из Задра, Ријеке, Карловца, Сиска, Крапине... Било је аутомобила њемачких и аустријских ознака те возила из Мађарске, Словачке и Чешке. Међу посјетиоцима било је нпр. људи с отока Пага, али и пет аутобуса из Копривнице и Вараждина.

На пољани код католичке цркве у центру села, гдје се 'Чваракфест' традиционално одржава, владала је неописива гужва. Главном 'авенијом' начичканом штандовима с обје стране једва се могло проћи, у великој шатри са столовима било је тешко уграбити неко мјесто. Тамо гдје су се продавали тек истопљени чварци, печене кобасице или лангошице чекало се у дугим редовима.

Колика је ове године била потражња за барањским сухомеснатим производима, показује примјер једнога од произвођача који је за мање од два сата продао — 500 килограма кобасица. Процјењује се да је мало етносело Каранац, које данас има око 650 житеља, тога дана угостило око 5.000 посјетилаца, а сви смјештајни капацитети били су попуњени мјесец дана раније. Стога директор Туристичке заједнице Барање МАТЕЈ ПЕРКУШИЋ за сљедећу годину најављује ширење манифестације на цијело село јер је тренутна

опг Коларевић
из Јагодњака

локација постала претијесна. Због таквог стања неки посјетиоци који су касније дошли на вашар остали су кратких рукава. 'Чваракфест' од свог првог издања егзистира и као такмичење у топлењу чварака па су зато и ове године проглашена три најбоља чварак-мајстора. Прво мјесто додијељено је ПЕРИЦИ КУКИЋУ из Каранца, други је био ХРВОЈЕ КРАЛИК из Белишћа, а трећи ЈОСИП БРДАРИЋ из Барањског Петровог Села. По традицији побједник је награђен — свињском полутком.

■ Ј. Недић

Оживљени Вучко

УМЈЕТНИК ЛЕОНАРД ЛЕСИЋ израдио је у Сарајевској улици у Карловцу, велики мурал с Вучком, некад врло популарном маскотом 14. Зимских олимпијских игара у Сарајеву. Аутор маскоте је академски сликар, карикатурист и дизајнер из Словеније ЈОЖЕ ТРОБЕЦ, док је Вучков лик у пригодним рекла-

Маскота зои 1984
у Карловцу

мама и каснијим цртаним филмовима развијао наш знаменити карикатурист, цртач стрипова и цртаних филмова Недељко Драгић. Вучку је глас у рекламама посуђивао Здравко Чолић.

Овај умјетнички захват на једној од стамбених зграда у карловачкој Сарајевској улици, обављен је у организацији Удруге за развој грађанске и политичке културе Карловац Полка. Како су навели из Удруге, ово је трећа сарадња на изради мурала Полке и Лесића. Прва је била израда лика МИРОСЛАВА КРЛЕЖЕ у Крлежиној улици, а друга, остварена у партнерству с Удругом Никола Тесла Карловац, било је сликање младог НИКОЛЕ ТЕСЛЕ у карловачкој четврти Раковац, недалеко од мјеста гдје се изумитељ школовао и гдје је живио.

■ Новости

Stogodnjak (663)

9. 12. – 16. 12. 1922: као svojevrnsni pokušaj odvracanja od sve većeg iseljavanja iz cijele države, zagrebački Jutarnji list objavljuje pismo nekog iseljenika pod naslovom 'Ne selite u Ameriku', upućeno bratu u stari kraj. 'Dragi brate, konačno sam ipak dobio mjesto u tvornici u Čikagu, ali ne kao činovnik, već kao radnik. Mogao sam dobiti i činovničko mjesto u jednoj čikaškoj banci, ali nisam ga uzeo. Banke plaćaju slabo tako da od zarade ne bih mogao ni živjeti, a kamo li išta uštedjeti... Sada zarađujem dnevno 5 dolara i radim 9 sati dnevno...Sretan sam da uopće imam posao, jer u Čikagu imade sada oko jedan milijun nezaposlenih ljudi, a iz naše tvornice već ih je polovica otpušteno. Moja je sreća što je moj pretpostavljeni (bos) Nijemac, pa se mogu s njim dobro sporazumjeti. On me je kod direktora prikazao kao marljivog čovjeka i tako sam zadržao mjesto... Kolika je ovdje skupoća možda najbolje pokazuju ove cijene: jedno odijelo košta 100 dolara, jedna košulja između 7 i 12 dolara, cipele između 10 i 20 dolara, koliko i jedan šešir. Molim te, dragi brate, reci svima i daj u novine neka ovamo niko ne putuje. Besposlica i nevolja su ovdje velike, a imade vjerojatnosti da će biti jošte veće. Zato, ljudi, ne putujte u Ameriku...' Pismo je popraćeno redakcijskim komentarom: 'Naš je radnik u Americi osuđen na najteže i najnezahvalnije poslove... primivši navike američkog života postaje nesposobnim da se trajno vrati u domovinu i da se tu opet lati pluga i motike. Zato, obzirom na stanje našeg proletarijata u Americi svim sredstvima treba spriječiti emigraciju i srljanje u propast, a svim povratnicima omogućiti zaposlenje i privređivanje u tvornicama u zemlji...'

* kao svojevrnsni kontrapunkt pismu iz Amerike novine objavljuju pismo iz Zagreba. Naslovljeno kao 'Deložacija deložiranih' govori kako se zapravo čovjek može osjećati kad se nađe u žrvnju pravno neuređene države: 'Porodica S. u Zagrebu je imala stan na Savskoj cesti, a jedan član te porodice imao je sobu u Kačićevoj ulici. Porodica je bila tužena gradskom stanarinskom uredu da ima dva stana – na Savskoj cesti i u Kačićevoj ulici. Isto tako tužen je i onaj član iz Kačićeve – da ima stan u Kačićevoj i na Savskoj cesti. Stanarinski ured po hitnom je postupku deložirao porodicu iz Savske ceste s obrazloženjem da ima stan – u Kačićevoj, a onoga iz Kačićeve – da ima stan na Savskoj! Deložirana porodica našla je neki podrumski stan u Petrinjskoj, ali tada se javilo 25 zagrebačkih beskućnika i zatražilo deložaciju porodice S i iz toga stana, uz obrazloženje da imaju tri stana – u Petrinjskoj, Kačićevoj i na Savskoj cesti! Stanarinski ured beskućnicima je dao za pravo i porodici S. izbacio i iz stana u Petrinjskoj...'. Porodica S. na kraju je, kako se doznaje, završila pod mostom na Savi, ali zloguki proroci već najavljuju da će i odatle najvjerojatnije biti – deložirani!

■ Đorđe Ličina

Kineski stid

Zbog eksplozivnog broja porasta zaraženih, u skladu sa strategijom nultog Covida u Kini je posljednjih mjeseci pod nekim oblikom *lockdowna* bilo oko 300 milijuna ljudi. No totalni državni nadzor toliko je iscrpio stanovništvo da su počeli izbijati lokalizirani neredi, pa je vicepremijerka Sun Chunlan najavila nove, 'humanije' mjere

Gradani Pekinga demonstriraju protiv politike nultog Covida (Foto: Thomas Peter/Reuters)

NAKON XIJEVE krunidbe grmljavina nezadovoljstva protiv njegove tvrdolinijaške politike; 'Najveći kineski protesti nakon prodemokratskog pokreta na Trgu Tiananmen 1989.'; 'Dolazi li promjena u Kini?'; 'Hoće li Tajvan biti Ukrajina Azije?' – neki su od naslova koji su se ovih dana mogli pročitati u vodećoj zapadnoj štampi, u vrijeme dok su se u nizu kineskih gradova događali protesti motivirani 'politikom nultog Covida' koju provodi tamošnja vlast.

Čitajući ih, teško je oteti se dojamu da u njima ima naslađivanja, ako ne i zazivanja smjene režima u Kini, a teško je i ne prisjetiti se da su se na početku pandemije Covida-19 Kini zamjerale dijametralno suprotne stvari. Tada se tamošnje vlasti optuživalo za zataškavanje uzroka pandemije, spočitavali su im se nemarket i supstandardni uvjeti u laboratorijima iz kojih je virus navodno pobjegao, pa čak i prehrambene navike Kineza koje uključuju trgovanje živim životinjama na mokrim tržnicama. Iako su u međuvremenu i neke liberalne demokracije imale podjednako drastične *lockdowne* popraćene protestima, primjerice Australija, gdje su brojne obitelji bile razdvojene po više od godinu dana, tamo se nije predviđala smjena režima.

Kada je u pitanju sposobnost suzbijanja zaraze, Australija je sa svojih 25 milijuna stanovnika u neusporedivo boljoj poziciji nego Kina sa svojih 1,4 milijarde. Zbog toga

je ona, kao uostalom i bilo koja druga zapadna zemlja, znatno ležernije mogla pristupiti ukidanju drakonskih epidemioloških mjera. No, s druge strane, nema nikakve sumnje ni da restrikcije kakve se u Kini praktički neprekidno provode već pune tri godine predstavljaju sveobuhvatan napad na gotovo sve individualne slobode, kao i to da su ekonomske posljedice tih restrikcija toliko bolne da su prije ili kasnije morale dovesti do otpora.

U Kini je zbog eksplozivnog broja porasta zaraženih posljednjih mjeseci pod nekim oblikom *lockdowna* bilo oko 300 milijuna ljudi. Kao osnovni element strategije nultog Covida u društvu se potpuno udomaćila digitalna platforma preko koje se u formi kodova građanima dodjeljuje zdravstveni status, a time i razina pristupa javnim prostorima. Sve donedavno u Pekingu je većina dućana i restorana bila zatvorena, škole su ponovno radile *online*, na ulicama su se svakodnevno mogli vidjeti 'Covid-radnici' u zaštitnim odijelima, a za svaki ulazak u javnu zgradu, javni prijevoz ili taksi i dalje je potrebno registrirati se aplikacijom preko pametnog telefona. Prošlog proljeća i 25 milijuna stanovnika Šangaja bilo je zatvoreno u kućama više od dva mjeseca, a broj zaraženih u ta dva mjeseca doveden je na nulu.

Taj pristup pandemiji u njezine prve dvije godine bio je vrlo uspješan s točke gledišta suzbijanja zaraze, pa su tamošnje institucije prijavile samo nešto više od 5.000 umrlih, dok je u SAD-u, primjerice, umrlo više od milijun ljudi. S druge strane, distopijski sustav koji je u međuvremenu zahvaljujući tehnologiji prerastao u totalni državni nadzor, u trećoj godini pandemije toliko je iscrpio kinesko stanovništvo da su čak i u toj zemlji, u kojoj su protesti rijetki, učestalo počeli izbijati lokalizirani neredi, sukobi s policijom i kaotični bjegovi iz zapečaćenih stambenih zgrada, ureda i tvornica. U studenom je tako policija brutalno reagirala na pobunu radnika zbog neisplaćenih plaća u tvornici iPhonea Foxconn u Zhengzhouu. Mjesec dana ranije ta je tvornica, koja zapošljava 200 tisuća ljudi, privremeno bila blokirana zbog širenja virusa, pa su radnici iz nje bježali preskačući zidove i ograde kompleksa.

Recentni višednevni protesti u Kini započeli su nakon što je u jednoj stambenoj zgradi u gradu Urumqiju, prijestolnici autonomne pokrajine Xinjiang, izbio požar u kojemu je poginulo najmanje deset ljudi. Gotovo polovicu stanovništva pokrajine Xinjiang čine muslimani Ujguri, a kinesku vladu učestalo se optužuje da tamošnje separatističke tenzije suzbija u 'logorima za preodgoj', što su neke zapadne vlade okarakterizirale kao genocid.

Grad je u trenutku izbijanja požara bio pod mjerama *lockdowna* više od tri mjeseca, pa su se ubrzo na internetu pojavile snimke koje prikazuju ogradu oko stambene zgrade, zbog čega joj vatrogasci nisu mogli prići. Na snimkama su se vidjele i grupice stanovnika kako marširaju prema zapaljenoj zgradi tražeći ukidanje restrikcija, a iako su lokalne vlasti već sutradan obećale da će to učiniti, protesti su se proširili u dvadesetak gradova diljem zemlje. Među njima su praktički sva industrijska i politička središta, uključujući Peking, Šangaj, Guangzhou i Wuhan.

Iako su u pitanju male brojke, protestirali su mahom studenti, ali i pripadnici srednje klase sve frustriraniji restrikcijama, pa čak i migrantski radnici. Zazivali su se demokracija, pravo na protestiranje i ukidanje cenzure, pa i ostavka predsjednika države Xija Jinpinga, koji je na nedavnom kongresu Komunističke partije po treći put izabran za njezinog glavnog tajnika.

Sam Xi u govoru koji je tom prilikom održao politiku nultog Covida predstavio je kao

Masovna testiranja kao dio politike nultog Covida
(Foto: Newscom)

jedan od kamena temeljaca svoje buduće petogodišnje vladavine, iz čega se moglo zaključiti da uskoro neće doći do drastičnijeg popuštanja.

Unatoč tome što su ti protesti bili 'bez presedana', pa ih se zbog toga uspoređuje s onima iz 1989. godine, državna glasila nisu im dala previše prostora, što se tumači kao namjerna strategija kako bi se umanjio njihov značaj. No isto tako, vicepremierka SUN CHUNLAN, koji je zadužena za provedbu borbe protiv pandemije, u jeku protesta najavila je novu fazu te strategije uvjetovanu manjom smrtnošću varijante virusa omikron, ne spomenuvši pritom politiku nultog Covida. Sun je najavila i da će nove mjere biti 'humanije' i da je potrebno ojačati bolničke resurse i povećati udio cijepljenih, naročito među starijim osobama.

Njezina izjava pokazuje da će vlast u narednom periodu pokušati pronaći način da izbalansira kako će se s tim porastom nositi

U trenutku izbijanja požara u Urumqiju u kojemu je poginulo najmanje deset ljudi, grad je bio pod mjerama lockdowna više od tri mjeseca, a ubrzo su se na internetu pojavile snimke koje prikazuju ogradu oko stambene zgrade, zbog čega joj vatrogasci nisu mogli prići

a da istovremeno ljude dodatno ne antagonizira strogim mjerama, jer bi to ujedno mogla biti i najveća prijetnja Xijevoj vladavini dosad.

Da za kinesku vlast nema jednostavnog izlaza iz te situacije slažu se i njezini najžešći kritičari, poput britanskog poslovnog magazina *The Economist*, čiji su analitičari izradili nekoliko modela s projekcijama mogućih scenarija širenja pandemije. One su pokazale da bi na vrhuncu epidemije, ukoliko bi se virus širio bez ikakvih ograničenja, broj zaraženih dosegao čak 45 milijuna ljudi dnevno. Umrlo bi oko 680 tisuća ljudi čak i ako bi svi kojima je to potrebno dobili zdravstvenu skrb. U stvarnosti, međutim, u takvom scenariju potreba za krevetima u jedinicama intenzivne njege dosegla bi 410 tisuća, što je sedam puta više od trenutnih kineskih kapaciteta, a to znači da bi se umrli brojili u milijunima.

S druge strane, iako je skoro 90 posto populacije Kine primilo dvije doze cjepiva, samo 30 posto starijih od 80 godina života primilo je i treću dozu. *The Economist* stoga predviđa da bi – u slučaju da se dosegne 90-postotna pokrivenost trećom dozom i ista tolika dostupnost antivirusnih lijekova – broj umrlih bio deset puta manji, čak i u slučaju slobodnog širenja virusa.

No da bi se to provelo u djelo potrebni su mjeseci, a ponovno širenje virusa već je sada zabilježeno u gotovo 90 posto kineskih gradova. Kineska vlada, pritom, još uvijek nije odobrila upotrebu inozemnih cjepiva iako su ona djelotvornija. Smanjila je i proizvodnju vlastitih cjepiva, što pokazuje da njezina politika nultog Covida dosad nije uključivala agresivniju kampanju cijepljenja.

Ukoliko se donesu blaže mjere zaraza će se nastaviti širiti i ugrožavati živote milijuna ljudi, a ukoliko se s njima nastavi ekonomski efekti bit će sve gori i izazivat će sve veći otpor stanovništva, pa je prilično izvjesno da će kineska vlast nastaviti kombinirati ta dva pristupa, kao što je to i dosad radila. Pritom se odluke o epidemiološkim mjerama u pravilu ne donose centralizirano već su spuštene na razinu pokrajina, što učestalo rezultira zbunjujućim ili kontradiktornim učincima.

Kada su u pitanju ekonomski troškovi takvog pristupa borbi protiv pandemije oni

Ekonomski troškovi kineskog modela borbe protiv pandemije već su sada enormni. Procjenjuje se da će država tijekom ove godine samo na testiranje izdvojiti oko 1,5 posto BDP-a, a MMF je za ovu godinu predvidio rast kineske ekonomije od samo 3,2 posto

su već sada enormni, što je ujedno i jedan od glavnih uzroka nemira i nezadovoljstva stanovništva. Procjenjuje se, primjerice, da će država tijekom ove godine samo na testiranje potrošiti 1,7 bilijuna juana, što je oko 1,5 posto BDP-a. Potpuni ili djelomični *lockdowni* trenutno su na snazi u industrijskim središtima koji stvaraju trećinu kineskog BDP-a, a učinak na ekonomiju ilustriraju i podaci o prošlogodišnjem padu broja domaćih letova od čak 45 posto, a cestovnog prometa od 33 posto. Nezaposlenost je u gradovima dosegla 18 posto, dvostruko više nego prije izbijanja pandemije, a Međunarodni monetarni fond za ovu je godinu predvidio rast kineske ekonomije od samo 3,2 posto. Prema prognozama iste institucije, čak i kada bi Kina u ovom trenutku ukinula politiku nultog Covida, pozitivni efekti na ekonomiju počeli bi se osjećati tek 2024. godine, što sugerira da će nezadovoljstvo kineskih građana još barem neko vrijeme rasti i možda rezultirati novim protestima. ■

Sjeme promjena

Iako je libanonsko društvo gurnuto u duboku krizu, tri godine nakon *thawre* i opetovanih zahtjeva za jačanjem sindikalizma, novi oblici radničkog organiziranja pružaju alternativnu viziju i otpor sektaško-liberalnom sistemu

PRVI dan masovnih prosvjeda koji su u oktobru 2019. počeli diljem Libanona, 67-godišnja žena dovezla se do parlamenta i suočila s vojnicima koji su joj blokirali put. Video njenog razgovora s jednim od stražara postao je viralan – kazala mu je da vlada i njega pljačka i izgadnjuje te da ona i drugi prosvjednici neće odustati. Nekoliko dana kasnije, druga je prosvjednica upala u užareno oko viralne javnosti. MALAK ALAWIYE snimljena je kako nogom u jaja udara vojnika koji je prijetio da će pucati u prosvjednike koji su okružili ministarski konvoj. 'Ajde, pucaj', uzviknula je Alawiye sekundu prije nego je njeno stopalo opalilo u vojnikovo međunožje.

Dok su žene stvari uzimale u svoje ruke i noge, savez koji okuplja najveći broj libanonskih sindikata, Opća konfederacija libanonskih radnika (CGTL), nije pozvao na podršku *thawri*, revoluciji. Devetnaest dana nakon početka prosvjeda objavili su tek kratko priopćenje u kojem traže ostavku premijera i uspostavu novog kabineta. Anкета provedena tijekom oktobarskog ustanka pokazala je da 95 posto prosvjednika nije bilo povezano sa sindikatima. Za razliku od iskustava u većini arapskih zemalja, gdje su

od 2011. naovamo sindikati postupno igrali bitne uloge u organizaciji masovnih pobuna, poput Sudanske profesionalne udruge ili Nacionalnog vijeća profesora visokog obrazovanja u Alžiru, u Libanonu su prosvjedi ukazali na mrtvilo sindikata.

Dok u zemlji danas jača kriza, jačaju i rasprave o sindikatima koji su joj pridonijeli. Ovoga ljeta diljem zemlje štrajkali su deseci tisuća radnika u javnom sektoru, a početkom decembra u štrajk su stupili radnici telekomunikacijskih kompanija Alpha i Touch. Najveći dio štrajkova odvija se bez ozbiljnije podrške mejnstrim sindikata. Za razumijevanje kriznog *statusa quo* i uloge sindikata, važna je jedna knjiga objavljena ove godine, a koju smo pronašli u knjižari u bejrutskom kvartu Hamra.

Knjigu 'Radnički pokret u Libanonu: Moć na čekanju' napisala je LEA BOU KHATER, istraživačica i predavačica na Libanonsko-američkom sveučilištu u Bejrutu, koja se bavi poviješću libanonskog radničkog pokreta od ranog 20. stoljeća do danas. Bou Khater pokazuje kako je i zašto sindikalizam u Libanonu uglavnom bio neuspješan po pitanju poboljšanja radničke svakodnevice. Obavila je pritom opsežan terenski rad,

koristila ogroman korpus primarnih izvora na arapskom jeziku i teško dostupnih arhiva, pa nije pretjerano reći da se radi o knjizi bitnoj za komparativne studije (sindikalnog) rada općenito. Iz njenog je istraživanja vidljivo kako je radničko organiziranje stasalo u kolonijalno-kapitalističkim okvirima institucionaliziranih sektaških podjela, što je obilježje prisutno od početka 20. stoljeća, a ne samo nakon građanskog rata (1975. – 1990.), kako se često tumači.

PRVI štrajkovi u Bejrutu zabilježeni su među radnicima tiskara 1911. godine. Tiskarski su radnici osnovali i svoj sindikat, a od 1929. su objavljivali časopis Al Jakaza, opisan kao 'glas radničke klase'. Opća federacija duhanskih radnika osnovana je 1924., na inicijativu radnika FUADA AL-CHEMALIJA, suosnivača Libanonske narodne stranke (kasnije Libanonska komunistička stranka). Štrajkovi su se 1930-ih širili, pokretali su ih radnici željeznice, lučki radnici, radnice u tvornicama duhana. Vlast je štrajkove nasilno suzbijala i pokušavala razbiti solidarnost duž sektaških linija, što im je često uspijevalo, ali ponekad i nije. Bou Khater izdvaja primjer iz 1935., kada su francuske vlasti tražile da sindikat tiskarskih radnika za predsjednika izabere kršćanina maronita. Svih 360 članova, od koji su većina na popisu bili izjašnjeni kao kršćani, izabrali su za predsjednika muslimana MUSTAFU AL-ARISA.

Nakon proglašenja neovisnosti Libanona 1943., sindikati su odigrali ključnu ulogu u zagovaranju radničkih prava, i zbog njihove je borbe 1946. godine donesen prvi Zakon o radu. Umrežavanjem različitih sindikata 1958. nastaje Opća konfederacija libanonskih radnika (CGTL), ona koju smo ranije spomenuli kao tromu i trulu u današnjem kontekstu. Šezdesetih je CGTL bio izuzetno aktivan, pa je samo 1961. diljem zemlje organizirano 29 štrajkova, koji su među ostalim rezultirali prvim povećanjem minimalne plaće od 1945. godine. Bou Khater navodi kako su i za vrijeme građanskog rata sindikati pokušavali udarati kontru sektaško-oligarhijskim političarima koji su radničke organizacije nastojali kooptirati. CGTL uspio je mobilizirati mase da pozovu na kraj rata u kasnim 1980-ima. Po završetku rata, u periodu devalvacije nacionalne valute

i ekonomske krize 1992., organizirali su i prosvjede kojima je zbačena vlada OMARA KARAMIJA. Kasnije su na razne načine suzbijani u djelovanju, a zadnja veća akcija koju su organizirali bila je 1996., generalni štrajk pod parolom 'Kruh, obrazovanje, sloboda'. Štrajkaše je nasilno rastjerala vojska, a više od 50 ljudi je uhićeno.

Vlasti su potom donijele zabranu prosvjeda, a u CGTL-u su na glavne pozicije progurani članovi bliski vodećim strankama.

Vladavina premijera RAFIKA HARIRIJA, gospodarski obilježena sve minimalnijom 'minimalnom državom', u 1990-ima je dokrajčila ono što petnaest godina rata nije uspjelo – eliminirala je sve ostatke neovisnog sindikalnog pokreta. Sindikati su ili posve uništeni ili posaugani u institucionalni aparat države privatno-tržišnih bogova i batina.

Da zapuše malo drugačijeg vjetra, trebalo je više od desetljeća. Cetiristo radnika tvornice Future Pipes 2010. je stupilo u štrajk, a premda su izgubili bitku, njihov je štrajk ukazao na oportunitizam i mlitavost CGTL-a. Te je godine osnovan i Antirasistički pokret, inicijativa koju su pokrenule lokalne feministkinje koje su se povezale s migrantskim radnicama. Dvije godine kasnije, radnici lanca supermarketa Spinneys osnovali su svoj sindikat, što je bio prvi veći pothvat sindikalnog organiziranja u privatnom sektoru. Spinneys inače ima desetak podružnica diljem Libanona, a glavna su adresa za kupnju uvezenih europskih proizvoda. Taj je stogodišnji biznis počeo 1924. u Aleksandriji u Egiptu. Osnivač Arthur Rawdon Spinney nije bio mali čovjek s velikim poduzetničkim duhom, nego prosječan kolonijalni 'avanturist' iz Reda Britanskog Carstva, uposlen oko Palestinskih željeznica. Prvi je Spinneys osnovao u Jaffi, a brzo je progurano širenje po regiji, od Kaira do Damaska. Prva podružnica u Bejrutu otvorena je 1967. godine.

Sindikalno organiziranje radnika Spinneya poklopilo se s jednim od najdužih štrajkova u povijesti Libanona, održanom u nacionalnoj tvrtki za proizvodnju električne energije. Radnici zaposleni na dnevnim ugovorima štrajkali su više od tri mjeseca, dežurajući u sjedištu firme. Za svoja su se prava intenzivnije počeli organizirati i migrantske radnice, koje su 2015. u Bejrutu osnovale Sindikat radnica u domaćinstvu. Iako sindikat nije službeno registriran (to zabranjuje libanonski zakon o radu, koji isključuje radnike u domaćinstvu), napornim su radom uspjeli doći do nekih rezultata. Prije dvije je godine na snagu stupio standardni ugovor o radu u kućanstvu, iako se za implementaciju ugovora nastavljaju boriti migrantske radnice.

Ulje na vatru dodala je *thawra*, tijekom koje je zahtjev za promjenama i jačanjem sindikalizma postao jedan od češće ponavljanih. Iako su prosvjedi oslabili, a libanonsko je društvo gurnuto dublje u krizu, neki su pomaci zbog *thawre* danas vidljivi. Više je važnih sindikalnih i studentskih izbora u međuvremenu održano, a na njima se pokazalo da ljudi ne žele podržavati stare strukture, nego graditi drugačije. U zahtjevima za dostupnim javnim obrazovanjem studenti su prokazali laž tzv. socijalne politike kojom višu i srednju klasu dobro opslužuje subvencionirani privatni sektor. Prvi put od 1990-ih sindikat je u Libanonu važna riječ. Riječima Lee Bou Khater: 'Slabljenje organiziranog radničkog pokreta ne znači da klasna borba više nije relevantna. Dapače, znači da kapital i država pobjeđuju u toj borbi. Iako pred njima stoje ogromne prepreke, novi oblici radničkog organiziranja koji pozivaju na klasnu solidarnost i proizvode drugačiju sindikalnu praksu pružaju alternativnu viziju i otpor libanonskom sektaško-liberalnom sistemu.' ■

Libanonske feministkinje i migrantske radnice u borbi za radnička prava (Foto: Anti-racism movement, ARM)

Zatvorski graditelji violina

U radionici milanskog zatvora Opera osuđenici prave muzičke instrumente od olupina migrantskih čamaca iz Mediteranskog mora. Prvi, 'morsku violinu', izradila su četvorica dugogodišnjih zatvorenika. Slične radionice počće uskoro sa radom i u zatvorima u Rimu, Monci i Napulju

'Instrumenti sa kojima radimo nisu za svakoga', kaže Andrea, osuđenik na doživotnu kaznu

ODISEJA u kojoj se 234 migranta našlo na humanitarnom spasilačkom brodu 'Ocean Viking', koji je danima ostao na moru tražeći sigurnu luku, podsetila nas je još jednom da ne postoji solidarna evropska politika oko rešavanja migrantske krize koja se dešava u vodama Mediterana.

Prema podacima Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), u toku ove godine na italijansko ostrvo Lampedusa pristiglo je oko 90.000 migranata. Prihvatni centar na ovom ostrvu ima kapacitet za oko 350 ljudi. Broj migranata se menja na nedeljnom nivou, s obzirom na to da stalno pristižu. Njima nije omogućeno slobodno kretanje po ostrvu i u ovom prihvatnom centru ostaju sve dok se ne steknu uslovi za njihov prebačaj u druge gradove Italije.

U poslednjih osam godina nestalo je više od 20.000 ljudi u Mediteranskom moru. Dok je tema migrantske krize u Italiji postala maltene marginalna, projekat Metamorfoza fondacije Casa dello Spirito e delle Arti di Milano (Kuća duhovnosti i milanske

umetnosti) ima za cilj da dramu stradanja migranata približi svima onima koji pred njom zatvaraju oči. U čast i radi sećanja na sve one ljude koji nisu uspeali da stignu do

obale, od olupina čamaca nastaju muzički instrumenti. A prva violina napravljena je početkom ove godine u radionici milanskog zatvora Opera.

To je najveći italijanski zatvor u kojem oko 1.400 osuđenika služi kazne zatvora, od najmanje deset godina do doživotne robjije. U ovom zatvoru, koji je sagrađen 1980. godine, našli su se mnogi poznati mafijaši i kriminalci, kao što je SALVATORE TOTO RIINA, vođa zloglasnog klana Koza nostra koji je osuđen na 28 doživotnih robija.

U maloj radionici ovog zatvora napravljena je 'morska violina', kako su je nazvali, a čiji su majstori CLAUDIO, NICOLAI, VINCENZO i ANDREA. Zanatu ih je naučio ENRICO ALLORTO, čuveni majstor za izradu ovog muzičkog instrumenta.

'Ja spajam vrat violine sa njenim telom', kaže Nicolai, poreklom iz Rumunije, koji je za sada odslužio polovinu kazne, osam godina. 'Ovde sam zbog oružane pljačke u kojoj je bilo i ubijenih ljudi. Ja nisam nikoga ubio, ali sam kriv', počinje svoju priču ovaj osuđenik. Kaže i da je srećan što ima ovaj posao, za koji je i plaćen, tako da nije na teret familiji. Radi se 16 sati nedeljno i plata je 500 evra. Od toga što zaradi Nicolai kupuje kvalitetniju hranu jer, kako kaže, u zatvorskoj menzi hrana je jednolična i nije tako dobra.

'U slobodno vreme pohađam dramsku sekciju. Kada izađem, voleo bih da nastavim sa poslom koji sada radim.'

Andrea, koji je ovde na doživotnoj robiji, pravi dušu violine. 'Violina je kao ljudsko telo. Dovoljna je jedna greška u njenoj izradi da ceo instrument ne funkcioniše', kaže ovaj četrdesetdevetogodišnjak, poreklom iz Brescije, grada u blizini Milana. Andrea nije hteo da priča zbog čega je ovde, ali je rekao da je zahvalan na tome što ima ovaj posao. Pre nego što je premešten u zatvor Opera, nekoliko godina je proveo u zatvoru u Tunisu, gde je i uhapšen.

'Instrumenti sa kojima radimo nisu za svakoga. Mi radimo sa oštrim predmetima, koji mogu biti opasni. Mesecima su nas podučavali pre nego što su izabrali nas četvoricu da možemo da radimo u ovoj radionici', kaže Andrea. 'Uskoro ću da diplomiram psihologiju. Studiram na fakultetu Bicocca u Milanu. Najvažnije mi je da ostanem razuman i usredsređen na ono što radim.'

Claudio je takođe osuđen na doživotnu kaznu. On je iz Napulja i u ovom zatvoru je već sedam godina. Isto tako nije hteo da priča o svojoj prošlosti, već o tome koliko mu je vremena potrebno da napravi glavu violine, u koju se usađuju čivije i koja završava takozvanim pužem, najelegantnijim delom ovog instrumenta, ali i najkomplicovanijim za izradu, kako tvrdi Claudio. 'Ovo je najbolji posao u zatvoru. Srećan sam što su me izabrali da radim u ovoj radionici', kaže i dodaje da će uskoro da diplomira novinarstvo na državnom fakultetu u Milanu. 'Želja mi je da osnujem novinarsku redakciju, jer potrebno je više da se piše i priča o pozitivnim aspektima zatvora, kao i o projektima koji se ovde realizuju', ističe.

Isto tako misli i Italijan Vincenzo, najstariji među njima. Ovaj šezdesetogodišnjak, kojem je ostalo još deset godina do kraja kazne, ne priča mnogo, ali je rekao da mu je velika čast što je napravio prvu violinu koja je završila i pred papom FRANJOM. Kada su ovi osuđenici napravili svoj prvi instrument, početkom februara ove godine, italijanski kompozitor NICOLA PIOVANI napisao je kompoziciju 'Il Canto del legno per il Violino del Mare' ('Drvena pesma za morsku violinu'), koju je potom odsvirao za papu, a on je dao blagoslov ovom projektu.

Ideja za projekat Metamorfoza nastala je prošle godine, kada su majstori za izradu violina sa Instituta Stradivari iz Cremona otišli u milanski zatvor Operu i počeli da podučavaju zatvorenike kako da prave violine. Danas, prva morska violina izložena je u muzeju Stradivari, u kojem će mnogobrojna deca koja posećuju ovaj muzej imati priliku da je čuju i upoznaju se sa onim šta ona zapravo predstavlja. Direktor fondacije ARNOLDO MOSCA MONDADORI kaže da je za izradu prvog instrumenta bilo potrebno više od dva meseca, zapravo više od 300 sati rada. Potom su napravljene još jedna violina, viola i violončelo, zapravo prvi kvartet koji će 11. decembra zasvirati u Kvirinalu. 'Cilj je da ovi instrumenti budu deo različitih orkestara u Italiji, ali i u svetu. Muzičari će moći da ih unajme za svoje nastupe', kaže Mondadori.

Claudio, Nicolai, Vincenzo i Andrea došli su 7. decembra, na praznik grada Milana Sant'Ambrogio, prestižnu nagradu 'Ambrogino d'oro' koja se dodeljuje građanima koji su svojim delima zaslužili grad Milano. Osim u Operi, radionice za izradu muzičkih instrumenata koji se prave od olupina čamaca u Mediteranskom moru počće sa radom sledeće godine i u zatvorima u Rimu, Monci i Napulju. ■

Za njenu izradu trebalo je više od 300 sati rada - 'morska violina'

INTERNACIONALA

Gladomor je genocid

Njemačka je šesnaesta zemlja svijeta koja je masovnu glad u SSSR-u 1930-ih proglasila smišljenim genocidom nad Ukrajinacima, iako među povjesničarima o tome nema konsenzusa

NEKOLIKO dana nakon 90. godišnjice Gladomora (ukrajinski 'Holodomor'), masovne, umjetno izazvane gladi koja je 1932. i 1933. godine usmrtila oko pet milijuna građana Sovjetskog Saveza (spominju se i manje, ali i veće brojke), njemački Savezni parlament izglasao je rezoluciju kojom se taj događaj proglašava genocidom. Gotovo polovicu umrlih činili su etnički Ukrajinci, pa se i rezolucija prema tom događaju odnosi kao prema genocidu namjerno provedenim nad pripadnicima tog naroda. Njemačka je time postala šesnaesta država svijeta koja je Gladomor službeno proglasila genocidom, unatoč tome što u znanstvenim krugovima nema konsenzusa o tome je li u pitanju kolosalno tragična, ali ipak nenamjerna posljedica kolektivizacije koju je provodila sovjetska vlast predvođena JOSIFOM STALJINOM, namjerno slamanje sovjetskih seljaka, ili pak smišljeno istrebljenje pripadnika ukrajinskog naroda. Za njemački parlament nema dileme; prema rezoluciji masovno umiranje nije bilo rezultat 'neuspjele žetve već je za njega odgovorno političko vodstvo Sovjetskog Saveza', a 's gladu i represijom suočavala se cijela Ukrajina, a ne samo područja na kojima se proizvodilo žito'. Rezolucijom se traži suzbijanje 'svih pokušaja širenja jednostranih ruskih povijesnih narativa', a iako nije zakonski obavezujuća, njome se šalje jasna poruka da drugačija interpretacija tog događaja više nije poželjna. Raspravljajući o rezoluciji neki su zastupnici povukli paralelu između Gladomora i današnjeg rata u Ukrajini, zaključivši da je u pitanju 'povijesna tradicija'. Time su simbolično odgovorili na apele ukrajinskog predsjednika VOLODIMIRA ZELENSKOG da se i sadašnja ruska agresija na tu zemlju okvalificira kao genocid.

Gladomor je predmet prijepora u historičarskim krugovima otkad je 1944. skovan termin genocida kao namjernog uništenja

grupe ljudi zbog njihove etničke, rasne ili vjerske pripadnosti. Masovna glad u Ukrajini započela je krajem 1931. godine, u vrijeme prve petoljetke koja je za cilj imala ubranu industrijalizaciju Sovjetskog Saveza. Petoljetka je podrazumijevala i kolektivizaciju poljoprivrede nacionalizacijom farmi te prikupljanjem uroda i njegovim raspoređivanjem ka ubrzano rastućoj populaciji u urbanim središtima. Bogatiji seljaci proglašeni su kulacima i proganjani kao klasni neprijatelji. Iako je ta politika rezultirala padom proizvodnje u žitnici SSSR-a Ukrajini, vlast je nastavila nametati visoke kvote koje su seljaci morali isporučivati. Izvori pokazuju i da je centralna vlast ignorirala upozorenja ukrajinskih partijskih čelnika, smatrajući da je njihovo protivljenje motivirano nacionalističkim težnjama, jednako kao i ono ukrajinskih seljaka, koji su imali jaku tradiciju privatne poljoprivrede. Dio stručnjaka smatra da su ta saznanja dovoljno jaki argumenti da se Gladomor okvalificira kao genocid, počevši od ranih 1950-ih i poljskog pravnik RAPHAEA LEMKINA, koji je i skovao pojam 'genocid'. Drugi stručnjaci za sovjetsku politiku 1930-ih godina, pak, smatraju da motiv nije bio uništenje Ukrajinaca kao etničke skupine, a skepsu prema toj tezi izrazili su i autori kontroverzne 'Crne knjige komunizma'. Ukrajinici, naime, nisu bili jedina etnička skupina koja je masovno umirala uslijed opisane politike, niti se ona provodila samo u Ukrajini. Kazahstanaca je umrlo više nego Ukrajinca imaju li se na umu ukupne populacije. Referirajući se na sadržaj i tajmign rezolucije, iz ruskog ministarstva vanjskih poslova poručili su da Njemačka tim činom 'pokušava demonizirati Rusiju i poticati neprijateljstvo između Rusa i Ukrajinaca', kao i revidirati vlastitu nacističku povijest. Kritike su stigle i iz same Njemačke. Primjerice, list Berliner Zeitung primjećuje da Bundestag slične rezolucije nije donio u vezi događaja kao što su blokada Lenjingrada, gdje je 'jasno namjeravano usmrćivanje milijunskog stanovništva izgladnjivanjem', ili 'genocidna namjera slamanja varšavskog ustanka'. Bundestag nije priznao ni genocid nad narodima Herero i Nama u današnjoj

Namibiji. 'Takvi zaključci uključuju zahtjeve za odštetom', piše list. Doduše, genocid u Namibiji priznala je njemačka vlada i obećala isplatiti 1,1 milijardu eura u ime reparacija. Ipak, 'okretanje povijesnih činjenica u skladu s političkom oportunošću karakteristika je diktatura', zaključuje Berliner Zeitung.

■ Tena Erceg

Istražite Várhelyja

SVE je više pokazatelja izravnog ili posrednog pritiska Europske unije na Mađarsku zbog politike VIKTORA ORBÁNA. Ne zbog ljudskih prava ili bacanja oka na dijelove susjednih zemalja, jasno, nego zbog podrške Rusiji spram Ukrajine. No kasnije će ionako gotovo svima biti svejedno o kojem je razlogu riječ, pa da prvo vidimo konkretan najnoviji predmet i efekte. Nakon ukidanja inače laganog dotoka EU-novca Mađarskoj, Bruxelles priprema udar na europovjerenika za proširenje unije OLIVÉRA VÁRHELYJA. Komitet za vanjske poslove Europskog parlamenta zatražio je od Europske komisije posebnu istragu protiv tog Orbánova pulena. Nije doduše ni ranije bilo neke velike tajne u činjenici da je na toj funkciji zastupao ponajviše interes matičnog mu režima. Tako se i u Hrvatskoj dosta govorilo o njemu, slijedom upadljive Várhelyjeve naklonosti Srbiji, a na to se u RH ne gleda baš pozitivno. Uz prozivku za njegovu orbanovsku podršku vladavini ALEKSANDRA VUČIČA, i EP ga je kritizirao zbog podupiranja MILORADA DODIKA. Sad je u toj ustanovi, pored upućenog zahtjeva oko navedene istrage, usvojen jedan krajnje eksplicitan i kritički amandman.

'Ostajemo duboko zabrinuti povodom izvještaja da je povjerenik za politiku proširenja i susjedstvo svjesno nastojao podrivati i iskrivljivati ključni značaj vladavine zakona u državama koje su na putu pristupanja Europskoj uniji; snažno pozivamo EK da provede nezavisnu i profesionalnu istragu o tome je li bilo takvog postupanja i je li time povjerenik za politiku susjedstva i proširenje prekršio principe rada i ponašanja povjerenika EU-a, kao i svoje obaveze, u skladu s dokumentima EU-a', glasi očitovanje inicirano od stanovitog nizozemskog socijaldemokrata.

U spomenutim izvještajima tvrdi se da je Várhelyi namjerno podrivao središnji značaj demokracije i vladavine prava u dotičnim zemljama. No tu su i razne druge zamjerke, prikupljane kroz dosadašnje tri godine njegova mandata, pored pogodovanja Vučiću ili Dodiku. Kad je negdje trebalo odbiti da bi se tamo dodalo, čini se da je na putu približavanja EU-u nastradala Sjeverna Makedonija. S druge strane, ipak je nedavno korektno prenio sugestiju EK-a da se Bosni i Hercegovini uskoro dodijeli status kandidata za EU-članstvo. I nije da je Olivér Várhelyi zastupao trenutni interes svoje države više nego što čine njemački i francuski predstavnici u sličnim ulogama. Problem je očito iznad svega u združenima Orbánu i Putinu, te bi Várhelyi mogao poslužiti za poruku da ostatak EU-a to neće tolerirati.

■ Igor Lasić

Hrvoje Ivančić, reporter i pisac
FOTO Žarko Bašić/PIXSELL

KRATKO I JASNO

Rat se vodi za resurse istoka Konga

Predstavnici Vlade Demokratske republike Kongo tvrde da su pobunjenici iz pokreta M23 nedavno pobili 300 ljudi na istoku Sjevernog Kivua. Kako to komentirate?

Te je podatke teško provjeriti, ali poznavajući stanje u pokrajini Sjeverni Kivu, smrt civila je nešto s čim se regija susreće svakodnevno. Kad uzmemo u obzir da se pokret M23 ponovo aktivirao početkom 2022. i da su se žestoke bitke vodile upravo na teritoriju između grada Gome i naselja Rutshuru, takvo što sasvim je moguće i realno. Ubojstva civila služe za sijanje straha i za raseljavanje populacije kako bi se lakše ovladalo pristupnim cestama i kako bi se stekle bolje pozicije za pregovaračkim stolom, a koji su točno ciljevi M23 pobunjenika, još uvijek nije jasno.

Nakon što je 2003. završio Drugi kongoanski građanski rat u kojem su stradali milijuni ljudi, započeo je sukob u Kivuu. Umiješane su kongoanska vojska, paravojske Hutua i Tutsija, susjedi Ruanda i Burundi, ali i Francuska i Belgija koje podupiru vladu u Kinšasi. Više ste puta boravili u Kivuu, kako biste saželi uzroke sukoba?

U široj slici možemo reći da je kongoanski rat jedan od mnogih ratova nastalih nakon raspada sovjetskog bloka i s poremećajem ravnoteže snaga u svijetu. Raspali su se režimi koje je podupirala američka CIA, pa tako i MOBUTUOV režim u Kongu. To je rat za kontrolu nad bogatim resursima istočnog Konga, od čega najviše koristi imaju susjedna Uganda i prvenstveno Ruanda koja je praktički kolonizirala dio Sjevernog Kivua, a podupire i spomenutu pobunjeničku grupu M23. Treba spomenuti da se samo na području Sjevernog Kivua, koji je otprilike površine Hrvatske, nalazi oko osamdeset paravojskih skupina. Tu su lokalna Mai Mai paravojska, kojoj je glavni cilj zaštita plemenskog područja, pobunjenici iz Ruande i Ugande te prevrtljiva službena vojska. Nikad se ne zna hoće li pojedine njene brigade ostati lojalne ili će surađivati s paravojskama.

Koliko na zapadu postoji svijest o krvavim događanjima u Kongu?

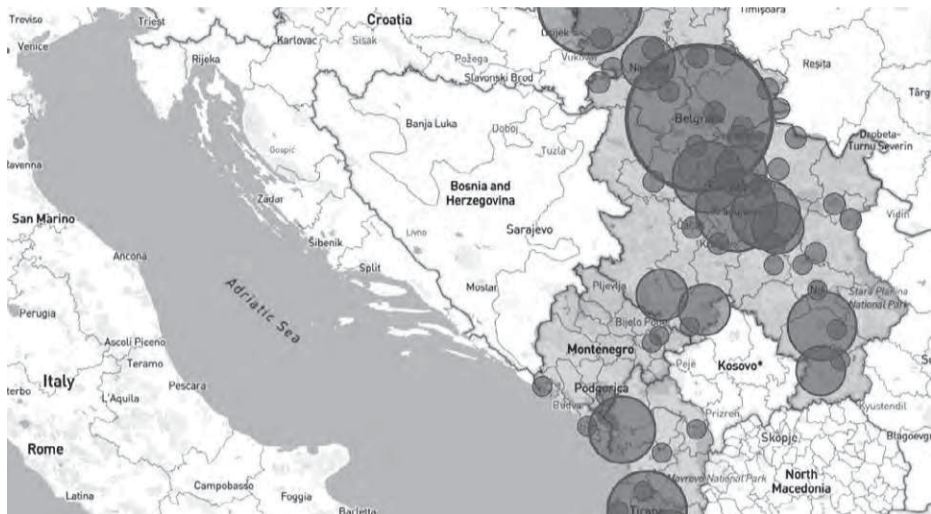
Sve ispod sto tisuća mrtvih u Kongu za zapadne medije nije vijest. Zvuči grubo, ali je istinito. Ovo o čemu razgovaramo u medije dolazi na kapaljku, zbog čega se sukob u Kivuu pretvara u samo još jedan 'divljački rat', a regija postaje zona organiziranog kaosa unutar određenih granica, kao kakvo krvavo igralište.

■ Jerko Bakotin

Krajem studenog u Ukrajini je obilježen Dan sjećanja na Holodomor (Foto: Tarasov Volodymyr/Ukrinform/ABACA)

Mapa femicida

Organizacija FemPlatz objavila je interaktivnu mapu femicida za Srbiju, Crnu Goru i Albaniju. Femicid se treba posmatrati kao posebno krivično delo ili se treba razmatrati rodna komponenta, kaže Biljana Janjić

ORGANIZACIJA FemPlatz iz Pančeva objavila je prvu interaktivnu mapu femicida za Srbiju, Crnu Goru i Albaniju i to za poslednje tri godine. Njene članice dosad su sakupile informacije o 109 slučajeva femicida u Srbiji (80), Albaniji (24) i Crnoj Gori (5). Informacije su prikupljale iz medija, a kasnije su proveravane u institucijama. Kako za Novosti kaže BILJANA JANJIĆ, izvršna direktorka organizacije FemPlatz, tom mapom htele su da pokažu da je moguće napraviti alat za centralnu evidenciju slučajeva koji su transparentni i dostupni onima koji se time bave. — Kod nas ne postoje centralne evidencije i prava je agonija da dođemo do podataka od

zvaničnih institucija. Nepostojanje takve evidencije dodatno umanjuje problem kojim se bavimo – objašnjava ona.

Priznaje i da je paradoks da su do podataka koje su objavili došli iz medija, pogotovo što medijsko praćenje tih slučajeva često ima tabloidne i senzacionalističke prizvuke, sa čim se i dodatno minimalizuje problem femicida. Janjić ističe da pojedini mediji imaju korektniji odnos, ali da i tu nedostaju informacije o tome kako i zašto je do femicida došlo, kao i da nema podataka ni razgovora sa predstavnicama organizacija koje pružaju usluge ugroženim ženama. To je, napominje Janjić, problem svuda u regionu. Što se tiče tekstova koji ulaze u suštinu, kaže da oni nisu dovoljno vidljivi i da oni ne stižu do velikog broja ljudi. Inače, grupa 'Novinarke protiv nasilja', koju čini više od 70 novinarke i urednica koje se organizovano, javno i glasno bore protiv nasilja prema ženama,

Mapa kao alat za centralnu evidenciju slučajeva (Foto:femplatz.org)

PERSONA NON CROATA

Foto: www.gc4hr.org

I dok su oči svijeta usmjerene u Katar i Svjetsko prvenstvo u nogometu, katarskom aktivistu ABDULAHU AL-MALIKIJU prijete osuda na smrtnu kaznu, i to zato što je u više zemalja prosvjedovao ispred katarskih veleposlanstava za demokraciju, ljudska i građanska prava te za oslobađanje političkih zatvorenika. Protiv njega je u odsutnosti pokrenut sudski proces zbog, kako glase optužbe, 'poziva na rušenje vlasti i javnog dovođenja u pitanje moći emira', odnosno katarskog vladara, šejka Tamima ibn Hamada el Tanija.

■ J. B.

objavila je Smernice za medijsko izveštavanje o nasilju prema ženama, kao i čitav niz fotografija koje su medijima besplatno na raspolaganju za ilustraciju svojih priloga. Pored medija, kao problem se ističe i sudska praksa. Naša sagovornica ističe da su analizirale sve sudske presude od 2015. do 2020. godine, a bilo ih je 94, u šta spadaju ubistva, femicid i pokušaj femicida.

— Kroz predmete se vidi koliko provejavaju rodni stereotipi i predrasude. Mnogo zavisi od toga kako je delo kvalifikovano – da li kao obično ubistvo, što bi rekli advokati, ili kao teško ubistvo jer od toga zavisi visina kazne. U trećini slučajeva dosuđena je blaža kazna zatvora, a to znači 10 do 15 godina, zato što se nije na adekvatan način razmatrala predistorija događaja. On se posmatra samo kao ubistvo, kao incident, a ne gleda se kakav je odnos bio, zašto je to rodno zasnovano ubistvo. O žrtvama ima jako malo podataka. S jedne strane je to razumljivo, ali žrtve su potpuno nevidljive u svemu tome. Kad bi se sve to bolje razmatralo onda bi kazne bile adekvatnije – precizira Janjić.

Povodom Međunarodnog dana borbe protiv femicida, koji se obilježava 6. decembra, Autonomni ženski centar izdao je saopštenje u kom navode da zabrinjava činjenica da protiv sudija i zamenika tužioca, koji svojim postupanjem ili nepostupanjem nisu sprečili da životi žena i dece budu spašeni, nisu 'pokrenuti čak ni disciplinski postupci'.

'Smatramo da slučajevi u kojima institucije nisu zaštitile živote žena i devojčica ozbiljno narušavaju poverenje žrtava, jer žrtve stiču utisak da ih institucije neće zaštititi kada prijave nasilje, što je nažalost i dalje iskustvo velikog broja žena koje su o tome svedočile na društvenim mrežama pod #nisamprijavila', navodi se u saopštenju. U FemPlatzu naglašavaju nekoliko ključnih koraka koje je preko potrebno učiniti da bi se sistemski počeo rešavati problem femicida.

— Prvi korak je da se femicid posmatra kao posebno krivično delo ili da se razmatra rodna komponenta – kaže Janjić, dodajući da po tom pitanju 'postoji dosta otpora'. Posebno ističe potrebu da se uspostavi centralizovana baza sa sistematizovanim podacima koji bi bili dostupni svima koji se bave tom temom, kao i da se uspostavi nezavisno telo za praćenje i analiziranje femicida. Na kraju navodi da je sve to ipak samo gašenje požara jer se bavimo posledicama, a ne uzrocima.

■ Dejan Kožul

Terezija Gras – šefica Frontexa?

POLICAJCI zapadnobalkanskih zemalja, zaduženi za čuvanje vanjske granice tvrđave Europe, uskoro bi mogli dobiti pojačanje. Prema najavama iz Evropske komisije, plan je da im se ubuduće pridruže pripadnici Frontexa, evropske agencije za graničnu i obalnu stražu, i tako zajedničkim

Terezija Gras (Foto: Goran Kovačić/PIXSELL)

snagama otežaju dolazak sve većeg broja migranata do zapada Unije. Pripadnici Frontexa na tom su zadatku radili i ranije, međutim, dosad su isključivo imali pristup granicama između EU-članica i država Balkana koje to tek trebaju postati. Ukoliko težnje Komisije dobiju potrebnu podršku – a iz izvjava povjerenice za unutarnje poslove YLVE JOHANSSON da se iščitati kako će se to uskoro i dogoditi – oni će ubuduće biti raspoređeni i na drugim granicama regije, na primjer između Srbije i Makedonije.

Budući da je donedavni šef Frontexa, FABRICE LEGGERI, na tu dužnost prošetovao dao ostavku, još se uvijek ne zna tko će biti zadužen za realizaciju plana. Leggeri se povukao nakon objave istraživanja novinarske organizacije Lighthouse Reports i još četiri evropske medijske kuće kojim je dokazano da je Frontex između ožujka 2020. i rujna 2021. aktivno sudjelovao u protjerivanju najmanje 957 izbjeglica u Egejskom moru. Zanimljivo je da je uz AIJU KALNAJU iz Latvije i HANSA LEIJTENSA iz Nizozemske u užu krugu za izbor Leggerijevo nasljednika, koji bi trebao biti izabran 20. prosinca, ušla TEREZIJA GRAS, aktualna državna tajnica hrvatskog MUP-a i bliska suradnica DAVORA BOŽINOVIĆA. Gras, naime, već godinama predano radi na negiranju istih takvih nezakonitih praksi, tzv. *pushbackova*, koje sustavno provodi i ovdajšnja policija. Državna tajnica je, podsjećajući iz Centra za mirovne studije, godinu dana stopirala objavu izvještaja Odbora za sprječavanje mučenja (CPT) Vijeća Europe o Hrvatskoj, pritom optužujući delegaciju CPT-a, koja je prikupila dokaze o premlaćivanju migranata, za pokušaj provale u službene prostorije MUP-a i krađu dokumenata. Sličnim metodama služila se u pokušaju difamacije nevladinih organizacija i bivše pučke pravobraniteljice LORE VIDOVIĆ, od koje je svojevremeno tražila da prestane javno govoriti o slučaju pogibije djevojčice MADINE HUSSINY. Na prošlotjednom saslušanju pred Odborom za građanske slobode, pravosuđe i unutarnje poslove Evropskog parlamenta Gras je negirala sve te navode. EU Observer prenosi da se za riječ javila TINEKE STRIK, europarlamentarka Zelenih Nizozemske, koja je hrvatskoj kandidatkinji zamjerila što je 'ometala rad udruga kroz podizanje SLAPP tužbi, klevetničke kampanje i prijetnje'. Gras, koja je svojevremeno tvrdila da se aktivisti sami oblače u crne uniforme, odlaze na granicu i batinaju ljude, pokušala se izvući, rekavši da se u tom slučaju radi 'o jednoj riječi protiv druge'. U prijevodu – kakav Frontex, takva i kandidatkinja.

■ Tamara Opačić

Vaši budući omiljeni bendovi
gostuju kod Nine Volić
i Filipa Šovagovića

TELEVIDUJMI KURJUS

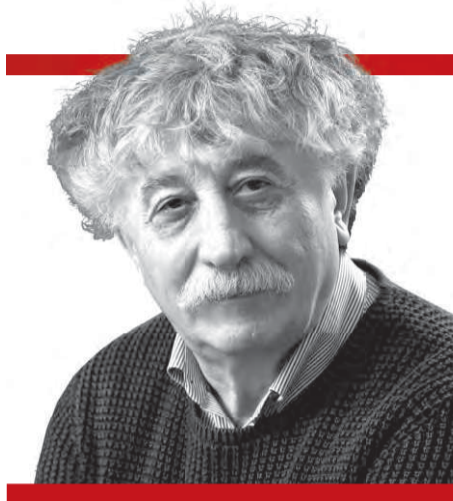
gledajte na
Youtube kanalu
televizije Vida

VIDA

kanal koji vidi ono što
drugi ne žele vidjeti

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Piksi i majka šiptarska

PIŠE Sinan Gudžević

Evo, na povratku iz Katara, Piksi Stojković sazvaio konferenciju za štampu. Jer kao, hoće da javno iznese sve. A to sve je mrsomuđenje. Na konferenciji ne kaže, a niti iko smije da ga pita, zašto je psovao šiptarsku majku Švajcercima. Za to bi, ne samo u titovini, nego u svakoj pristojnoj zemlji, izgubio posao u roku britva

EVIDI, SINANE. Čitam ovo što pišeš o svjetskom prvenstvu. Nemoj da mi se naljutiš, ali meni su tvoja dva teksta o tome baš promašena. Pišeš izokola, nešto što je neko pričao birvaktile, još dok se igralo u Meksiku. Šta ti to treba? Ko će to da ti čita? Ja sam te čitao zato što te znam, a da te ne znam, ne bih ti ja to čitao. A hoću da napišeš nešto što nije bajato, što nije davnašnje no je skorašnje. O ovome prvenstvu. Evo, sastavi nešto od ovoga što ti pričam, to neće biti lošije nego ono što ti je pričao onaj kako se zvaio BRANA PETROVIĆ.

Prvo i najprvo, ja ne mogu da navijam za Srbiju, a nešto ni za Hrvatsku. Ne mogu, pa da me ubiješ. Ne mogu, zato što je sve oko igre i igrača zatrovano. A ja ne umijem da odvojim taj otrov, mnogo ga ima, brate. Ni za Švajcarsku ne mogu. Ne mogu da navijam ni za Španiju. Lažirala je utakmicu, da bi izbjegla Hrvatsku. Ni za onaj tvoj Brazil ne mogu. Ni on mi ne igra kako je nekad Brazil igrao. Ja navijam za Koreju. Kad god čujem riječ Koreja, dođe mi na pamet onaj tvoj rođak MEDO. Ti si mi pričao kako je Medo psovao republiku, a onda mu je neki milicajac zaprijetio pendrekom što psuje republiku, pa Medo više nije psovao republiku, nego je psovao Koreju. Ti si mi rekao da Medo nije znao ni šta je to republika ni šta je to koreja, on je psovao i jednu i drugu zato što su mu riječi bile nove, a nije znao ni šta znače ni šta bi s njima, pa ih je psovao. To je bilo vrijeme kad su nove riječi dolazile u sela, pa su se ljudi branili od njih psovkama. E ja sad navijam za tu Koreju, koju je Medo psovao, pa su Meda upamtili najviše po Koreji.

A bogami ima veselih stvari na ovome prvenstvu u Kataru. Ili u Katru, kako ovi tvoji Hrvati hoće da se kaže. Jesi li vidio kako je PIKSI STOJKOVIĆ opsovao šiptarsku majku švajcarskim igračima? Ovo su luda vremena: psovka se sad vidi, ako se i ne čuje. Čita se sa usana. E čuješ izraza: kao da su usne knjiga. A kad malo bolje razmislim, nije to ni loše. Ako gatare čitaju iz dlana, što čitači ne bi čitali sa usana. Neće me iznenaditi i ako neko kaže da je nekome nešto pročitao sa uha ili sa nosa. A srpska štampa kaže kako igrači albanskog porijekla provociraju. Kažu uhvatio se XHAKA za onu stvar i tako provocirao Srbe. Bogami se taj Xhaka zove GRANIT, možeš misliti kakva je u Granita ona stvar. A što se VLAHOVIĆ, prije toga, kad je Švajcercima dao gol, isto uhvatio za onu stvar, to se ne spominje. Nije isto kad se za međunožje uhvati Granit i DUŠAN. Kad su u Rusiji Xhaka i SHAQIRI šakama načinili figuru orla i trčali po igralištu, to je za Srbe bila neoprostiva provokacija. Evo četiri godine svaki čas na to podsjećaju. A kad srpski igrači pokazuju tri prsta, e to se ne broji. To je, kao, stari znak srpstva. A izumio im ga je VUK DRAŠKOVIĆ onih dana kad je pjenušao da Jugoslaviju treba podijeliti na četiri dijela. Uglavnom, ja ni za Srbiju ni za Švajcarsku ne da ne navijam, nego navijam da izgubi i jedna i druga. Znam da time neću nauditi ni jednima ni drugima, ali ne mogu da trpim a da ti ne kažem.

Golman Srbije Milinković Savić hvata Granita Xhaku za grlo, pred kraj utakmice Srbija-Švajcarska. Foto: Frank Hoermann/Sven Simon/DPA

Evo, na povratku iz Katara, Piksi Stojković sazvaio konferenciju za štampu. Jer kao, hoće da javno iznese sve. A to sve je mrsomuđenje. Na konferenciji ne kaže, a niti iko smije da ga pita, zašto je psovao šiptarsku majku Švajcercima. Za to bi, ne samo u titovini, nego u svakoj pristojnoj zemlji, izgubio posao u roku britva. Ali su vremena takva da psovanje šiptarske majke može Piksiju sačuvati i posao i platu. Najsigurnije ti je u današnjoj Srbiji da opatrlješ po Šiptarima. Džabe Piksiju boravak u Japanu, džabe mu tolike godine, nije on IVICA OSIM da širi gospodstvo i ljubav među narodima. Piksi je na klupi Srbije bio šutljiv, ama ni mukaet. A onda najedanput skoči pa psuje majku šiptarsku.

ZVEZDINA uprava ne voli Piksija, Zvezdinu zvezdu. Jer Piksi ne da da mu Zvezdin mutikaša TERZIĆ uvaljuje Zvezdine igrače u reprezentaciju, e da bi se bolje prodali. U Zvezdi stoluje mutikaša Terzić, a zapravo stoluje VUČIĆ. Terzić, a zapravo Vučić spriječili su da BJEKOVIĆ bude predsjednik Fudbalskog saveza. Jer je Bjeković još za živa TITA igrao za Partizan. A ne može partizanovac da vodi fudbalski savez sad kad se tamo vrte velike pare. I kad Zvezda sve određuje, i ko će biti prvak i ko će biti sudija i ko neće. E njoj nema da može partizanovac. Ti mutikaše su iz čistog mira smijenili SLAVOLJUBA MUSLINA, e da im ne remeti šta su naučili. Ti to znaš sigurno, ali ja znam da je ovo sve oko Bjekovića poremetilo igrače, kako se ono kaže, atmosferu u ekipi pa i Piksija. Znam da je on, iako je Zvezdin, igrač u tvom srcu, naročito zbog ona dva gola Špancima u Veroni, kad si se na tribini onesvijestio od radosti. E da takav igrač i čovjek od skoro šezdeset godina nije poremećen, on ne bi Švajcercima poslije gola svoje ekipe psovao šiptarsku majku.

A ima još poremećenosti na ovom prvenstvu u Kataru. Piksi je skatario Šiptarima mater, a hrvatski navijači su golmanu Kanade BORJANU vikali 'Borjane ustašo'. Da

ti kažem pravo, iako je poremećeno, nije to ni baš najgore. U primitivizmu navijača ponekad ima malo i duhovitosti. Misliš da nema? Kako, bre, nema? Zamisli da su Borjanu vikali 'Borjane četniče', ha? On se vjerovatno ne bi bunio, njemu bi to vjerovatno bio kompliment. Četništvo je u današnjoj Srbiji dovedeno do počasnog zvanja i statusa. A ti koji su mu tako vikali ne bi da ga čašćavaju počasnim zvanjem. Zato su mu vikali da je ustaša. I kako je Kanadanin Borjan to primio: pokazao je Hrvatima i cijelom svijetu tri prsta, onako kako ih je u pokazivanje uveo Vuk Drašković: palac, kažiprst i srednjak istureni, a mali i domali podvijeni. I to ih je pokazivao imajući na rukama golmanske rukavice! Ja sam baš gledao kako pokazuje nešto rukom, ali tri prsta vidio nisam. Tu su mi pomogli srpski rodoljubni novinari. Oni znaju čitati sa golmanskih rukavica. Eto, taj Borjan je rođen u Kninu, kao dijete je sa onom silom srpskog življa protjeran u Srbiju, pa je završio u Kanadi. Tamo je dogurao do golmana Kanade. Ali kao da se nije iz Knina maknuo. Pričao je, i to javno, kako je rođen u Srbiji, i navukao pizmu hrvatskih navijača.

IŠTA sad? Sad ćeš ti i dalje navijati za Brazil, a Pazar, Sjenica i Tutin će listom navijati za Maroko. Jer su Marokanci muslimani. Srpske novine su pisale da Srbija brani čast pravoslavija u Kataru, e što onda u ova vremena po Sandžaku muslimani ne bi Maroko smatrali braniocem islama pri loptanju? A još ako Maroko kojim čudom prođe Španiju, mnogo će čije pašče u dvorištu zadesiti infarkt od petardi i od pucnjeva iz oružja. I to je još jedna poremećenost. A društva za zaštitu životinja od ljudi ima da se prave gluha. Ništa se njihovim članovima ne može iščitati iz ušiju. Da si mi zdravo, i razmisli o Koreji! ■

Demonstracije protiv nasilja nad kvir i trans osobama u Bremenu (Foto: Karsten Klama/DPA)

Kvirenje područja borbe

Protagonisti i protagonistkinje kvir života nisu željeli postati nova potrošačka niša nego borbeni kolektiv. Umjesto od dokonih umjetnika i buntovnih aristokratkinja, svoj su arhiv sačinili od nasljeđa Ruske revolucije, a organizacijske su taktike baštinili od Komunističke partije

KVIR ljudi zaplete svojih priča moraju tražiti izvan obiteljskog doma. Mladi gejevi i lezbijke rano spoznaju da se ne mogu prilagoditi konvencionalnoj biografiji koja ih očekuje, heteroseksualnoj romansi, braku i obitelji te prekidaju uredno ponavljanje generacijskih obrazaca. Umjesto da se prepoznaju u svojim roditeljima, kvir djeca uzore nalaze u osjećajnim susjedima koji pišu poeziju, lokalnim usidjelicama i, u nedostatku starijih poznanika koji bi im svojim nenormativnim izgledom ili ponašanjem mogli dati uvid u mogućnost kvir budućnosti, u (popularnoj) kulturi.

Suvremene smo gej identitete, kao i većinu ideja o intimnosti i nutrini, naslijedili iz 19. stoljeća. Taksonomija nastala s namjerom da opiše perverzije i rodne prijestupe neuspješnih ili nevoljnih da stasaju u uzorne obiteljske ljude i dolične građane, nehotično je okupila *sodomiste*. Osposobljeni da se međusobno prepoznaju, kvir ljudi stvorili su zajednicu. Iako suvremena kvir kultura ima niz prepoznatljivih protagonista i motiva, rana je svoj arhiv skrpalala od postojećeg kanona. Romantičarske zgode iznimnog pojedince koji odlazi u svijet pretvorene su u sukob kvir protagonista i neprijateljski nastrojene zajednice. Unatoč cinizmu kasnijih razdoblja i pokušajima kritičke teorije da razori zatvorene identitete i utemelji novi tip solidarnosti, priča o junaku koji, nakon ranih znakova da je drugačiji, otkriva svoju seksualnost te u velegradu nalazi svoju zajednicu i dalje je arhetipski narativ gej i lezbijske književnosti. Siromašni dečki hrvatske fikcije u europskim su metropolama uglavnom nalazili tragične ishode i fatalne žene. Stotinjak godina nakon Ivice Kičmanovića, prema zapadu su se uputili i gej likovi.

'Epistemologiju ormaru', klasik kvir teorije koji kontrast zatajene seksualnosti i razotkrivanja smješta u središte suvremenog gej života, EVE KOSOFSKY SEDGWICK započinje nizom citata. Osamnaestostoljetni naputak da se 'znanje o svijetu stječe isključivo u svijetu, a ne u ormaru' potvrđuje važnost autornja kao prevratničkog čina te sugerira da su kvir (auto)biografije temeljito avanturistički žanr. Iako je LGBT pokret na Balkanu nastao tek liberalnih 1980-ih, lutalački je nagon odavno prisutan. NASTA ROJC, modernistička slikarica, lezbijka i nomatkinja, bilježila je svoje bečke i engleske doživljaje, a putovanja u obližnje zemlje s crvenim pasošem dobro su dokumentirana navada jugoslavenskih gejeva. Premda nije obiteljska baština, imperativ odlaska u svijet u potrazi za kvir srećom ili barem nekakvim obratom, dio je arhiva LGBT zajednice. No kao i mračni parkovi koji gej muškarcima obećavaju seks sa strancima, a (kvir) ženama prijete mogućim masakrom, svijet može biti obećavajuće otvoren ili prijeteći prekaran.

U 'Okrutnom optimizmu' LAUREN BERLANT maštarije o boljoj budućnosti, stabilnosti i uzvraćenoj naklonosti opisuje kao navade koje nas održavaju na životu. Optimizam je, tvrdi autorica, sila ambicije koja izbacuje subjekt u svijet i tjera ga da se veže za nešto u vjeri da ga taj objekt može preobraziti. Umjesto kao pozitivan osjećaj kakvim ga se uobičajeno smatra, Berlant optimizam vidi kao investiciju u očuvanje spuna sa svijetom bez obzira na njihove odlike. Optimizam je za nju prvenstveno usmjeren prema samoodržanju. On postaje okrutan kada potreba da ostanemo u postojećoj konstelaciji prevlada nad nedaćama koje ona donosi. Unutarnji život kvir djece odbačene od svojih obitelji uvijek se odvija u futuru. Optimizam mladih iz radničke klase, koji su u nasljeđe dobili fantaziju o odlasku, ali ne i mogućnost da je ostvare, okrutan je jer oni

Sedamdesetih je djelovalo kao da je kvir revolucija na pragu. U desetljeću prije AIDS-a gej život bio je donekle bezbrižan. Ipak, već je tadašnji pokret za oslobođenje gejeva i lezbijki bio skeptičan prema reklamama koje su u fanzinima zamijenile manifeste

svoja iskustva ne mogu prilagoditi vladajućim žanrovima. Žanrovi su, prema Berlant, putopisi za naša očekivanja. Povratak priči o pronalasku boljeg života u svijetu, koji u romanu 'Tatin sin' (2020) DINE PEŠUTA prepoznajemo u kratkotrajnim bjegovima protagonista, nikada ne dovede do 'dubinske promjene za kojom pojedinac ili zajednica, unatoč riziku, teži', a žudena budućnost ne može 'zamaskirati življenju nestabilnost sadašnjosti'.

Ispovijesti su veliki dio kvir književnosti. Pornografska svjedočanstva koja publici omogućavaju voajersko virenje u tajni gej svijet, memoari o uzornim životima i supkulturni raskoli, unatoč žanrovskim razlikama, podcrtavaju važnost *osobnih* priča. U glavnostrujaškom su aktivizmu i liberalnim medijima raznolike (auto)biografske putanje izjednačene s pojedinačnim otkrivenjima istinskih identiteta. Urođena je želja spoznata, opisana odgovarajućim pojmovima pa provedena u praksu. Kvir životi svedeni su na suvise priče koje se dobro uklapaju u lipanjske kampanje korporacija u potrazi za novim tržištima željnimima plastike u dugim bojama i rasplete osrednjih Netflixovih serija. Ali postoji i drugačija priča. Njezini protagonisti i protagonistkinje nisu željeli postati nova potrošačka niša nego borbeni kolektiv. Umjesto od dokonih umjetnika i buntovnih aristokratkinja, svoj su arhiv sačinili od nasljeđa Ruske revolucije koja se obračunala s buržujkim moralom, a organizacijske su taktike baštinili od Komunističke partije.

KAPITALIZAM, sustav moći koji je LGBT pokret na tržište plasirao kao životni stil, nije samo linija koja razdvaja poslušnike od drugova i lezbijke iz televizijskih uspješnica od radikalnih skvoterica. Prema američkom povjesničaru JOHNNU D'EMILIJU, ekonomsko uređenje koje dijelu kvir populacije *opršta* nekonvencionalne intimne odnose u zamjenu za podršku postojećem režimu omogućilo je oblikovanje gej i lezbijke zajednice. D'Emilio objašnjava da je ideja o povijesno opstojnom kvir identitetu mit: tek je pokretljivost radnika koji nisu posjedovali ništa osim potrebe da prodaju svoj rad daleko od razorenih obiteljskih gospodarstava združila gejeve i lezbijke u urbanim sredinama. Novi je oblik proizvodnje, nastavlja D'Emilio, preoblikovao slobodno vrijeme te nehotično stvorio 'društveni prostor za homoseksualni identitet'. Taj je identitet

postao temeljem političkog organiziranja. Iako smo na njega u našim krajevima čekali nekoliko desetljeća dulje od zapada, tijekom prvog razdoblja balkanskog kapitalizma pojavljuje se gradska kvir kultura koju je srpski pisac BOŠKO TOKIN upečatljivo opisao u romanu 'Terazije' (1932).

Sada već kanonski D'Emilijev argument prokazuje mobilnost kao klasno uvjetovanu. Dok su bogati viktorejanci u erotskim slobodama uživali na kontinentu, njihovi su se suvremenici selili u potrazi za poslom. Današnji dobrotostojeci gejevi i lezbijke izmjenjuju berlinske anegdote, a marginalizirana kvir populacija prinuđena je na sezonski rad ili, ako se radi o nebijelim imigrantima, zapela na granicama zemalja koje se diče dobrim životom svojih LGBT građana. Neoliberalna je savitljivost zaslužna za korporativnu inačicu kvir aktivizma. Pripitomljen i sveden na zagovaranje uključivosti, on slavi brak, obitelj i *raznolike* profesionalce i izrabljivače, zanemaruje socijalne politike i odustaje od revolucionarnog duha koji je šaćicu siromašnih kvir ljudi nagnao da se, za Stonvolške pobune (1969), odupru policiji i tim činom *službeno* osnuju LGBT pokret.

Sedamdesetih je godina djelovalo kao da je kvir revolucija na pragu. U desetljeću prije AIDS-a gej život bio je donekle bezbrižan. Ipak, već je tadašnji pokret za oslobođenje gejeva i lezbijki bio skeptičan prema skupim ljetovalištima, reklamama koje su u fanzinima zamijenile manifeste i komercijaliziranoj razonodi. MARIO MIELI, mladi aktivist koji je sa sobom u London ponio pojmovnik talijanskog feminizma, u knjizi 'Prema gej komunizmu' slavi lezbijke kao novi proletarijat i zagovara oslobođenje erosa iz jarma proizvodnje. Odbacivanje kapitalizma će, smatra on, stvoriti 'transseksualnost', seksualnu i rodnu neodređivost koja će izjednačiti subjekt i objekt te odnose učiniti istinski uzajamnima. Njegov američki prethodnik LARRY MITCHELL vjerovao je da će do obrata doći udruživanjem transseksualnih radnica, gej lumpenproletarijata, eko aktivista i žena. Za Mitchella revolucija dolazi u suknji, a usmjerena je protiv onih u odijelima: muš-

karaca i gejeva koji su se priključili vladajućoj klasi. Za razliku od liberalnog feminizma koji je žene, mahom privilegirane bjelkinje, nastojao podučiti kako da se uspnu korporativnom ljestvicom, radikalni feminizam je tržišnu utakmicu prozvao muškom rabotom. Lezbijki je separatizam, unatoč upitnom svođenju žena na njihovu fizionomiju i slijepoj vjeri u istinsko ženstvo koje treba lišiti šminke i potpetica, uspostavio alternativnu ekonomiju. Suvremeni kolektivi, čije je proglase LINA GONAN, pionirka domaćeg kvir marksizma, okupila u zborniku 'Nepomirljivo – radikalni kvir protiv roda, države i kapitala' (2018), nastavljači su te buntovne povijesti. Oni, objašnjava Gonan, propituju i glavnostrujaški aktivizam i stalna mjesta akademske kvir teorije.

Kvir teorija u akademske se krugove preselila s ulice. Generacija koja je stasala usred AIDS krize, u devedesetima je proizvela niz tekstova koji propituju središnje mjesto identiteta u kulturalnim analizama i društvenim pokretima. Zakučasta djela koja, uz sav literarni šarm, teško mogu potaknuti gejeve svijeta na ujedinenje, obračunavaju se sa stabilnom subjektivnošću i slave pokretljivost žudnje. Lišena utopijskog poleta ranijih desetljeća, kvir teorija oprežno poziva na solidarnost i nastoji izbjeći buduću prevlast normativnih subjekata čiji povlašteni položaj ovisi o isključivanju otpadnika koji se ne mogu prikloniti dominantnim modelima roda, intimnosti i rada. Ipak, uglavnom propušta spomenuti klasu ili sustavno analizirati kapitalizam. Kvir marksizam prepoznaje da je kapitalizam zaslužan za nastanak zajednice, ali i za uništavanje njezinog najranjivijeg dijela te osmišljava nove oblike organizacije na ekonomskoj margini.

Klasa povremeno ulazi u vokabular kvir kulture kao skromno porijeklo koje protagonist ostavlja za sobom ili romantična priča o boemima i klincima s ulica gradova prije gentrifikacije. Dio je kritike tretira kao odliku koja, uz rod i rasu, određuje društveni položaj pojedinca ili skupine. Kvir marksizam ima ambicioznije ciljeve. On pokazuje da

Mario Mieli u knjizi 'Prema gej komunizmu' slavi lezbijke kao novi proletarijat i zagovara oslobođenje erosa iz jarma proizvodnje. Odbacivanje kapitalizma će, smatra on, stvoriti 'transseksualnost' koja će odnose učiniti istinski uzajamnima

su režimi roda i seksualnosti bili ključni za nastanak kapitalizma te smatra da će njegovo uništenje omogućiti odbacivanje ukalupljenih identiteta. U prošlogodišnjoj studiji 'De-centriranje kvir teorije', BOGDAN POPA, rumunjski teoretičar anglosaksonskog obrazovanja objašnjava da kvir teorija zapinje kada treba objasniti klasne odnose jer je pojmovo vezana uz pobunjeničke figure čija nekonvencionalna tijela obećavaju buduće rastakanje identiteta. Premda suzdržaniji od kolektiva o kojima piše Gonan, Popa tvrdi da je suvremena retorika kvir oslobođenja utemeljena na hladnoratovskom kontrastu dosadnih drugova i nesputanih zapadnjaka. On prisvaja socrealističke slike tijela oblikovanih zajedničkim naporom uništenja kapitalizma. Zbog toga što su nositelji kolektiva bez osobnog rodnog ili seksualnog identiteta, socijalistička tijela imaju kvir naboj koji je teško svesti na korporativnu uključivost.

U suvremenoj hrvatskoj prozi ne možemo susresti kvir komuniste na traktorima ili u tenkovima. Ipak, ona, kao i tekstovi koje Berlant analizira u 'Okrutnom optimizmu', istražuje kako je 'živjeti u svijetu koji prema nama nema obveza'. Prenoseći razočaranja protagonista, književnost upućuje da moramo preosmisliti (auto)biografske žanrove i, ako je čitamo u političkom ključu, živote koji ih inspiriraju. U 'Tatinom sinu', Pešut suočava jugoslavensko obećanje da će sinovi radnika biti intelektualci s njegovom neoliberalnom propašću. Nakon kratkotrajne berlinske epizode i nekolicine pokušaja osobnog razvoja, cinični se protagonist vraća u Sisak, propalo industrijsko središte u kojem je odrastao. Kod kuće zatiče neočekivan tip zajednice. Njegov otac s mladim fizikalcima osniva izabranu obitelj nalik protagonistovoj zagrebačkoj. Umjesto kapitala koji je njegovim poznanicima omogućio emigraciju, otac mu da savjet da se *zajebava*, odnosno izmakne imperativu produktivno provedenog vremena. 'Tatin sin' nudi alternativu priči o siromašnom gej dečku i njegovom uspjehu u svijetu.

Pešutov je roman priča o budućnosti koja je uskraćena djeci radničke klase, sudbini kao 'ekonomskoj jedinici'. U njemu, ipak, nalazimo optimizam koji nije okrutan. Luka i njegovo dvoje prijatelja, rastavljena Zoja i tek vjenčani Janko koji prezire svoj glamurozni londonski život, leže na podu i zaključuju da su 'dosta sjebali'. Oni se rugaju biografijama koje su nastojali proživjeti, vrište od smijeha i zaključuju da su 'preživjeli još jedan dan'. Odustajanje od priča koje su nas trebale usrećiti, ali nisu, otvara prostor budućnosti koja je eksperimentalni prostor za nove oblike društvenog života. ■

Eve Kosofsky Sedgwick
(Foto: David Shankbone/
Wikimedia Commons)

Mario Mieli
(Foto: Privatna arhiva)

Chantal Akerman (1950–2015)
(Foto: Wikimedia)

Ona na vrhu kanona

U izboru časopisa 'Sight & Sound', koji svakih deset godina kroji kanon svjetske kinematografije, prvi put je najboljim filmom proglašen neki sa ženskim potpisom – 'Jeanne Dielman' redateljice Chantal Akerman. O političkoj dimenziji ove selekcije i o tome kako kanon funkcionira u našoj regiji za Novosti govore ugledne filmologinje i filmolozi

SENZIBILIZACIJA za patrijarhalne odnose moći u filmskoj industriji, koja je eksplodirala 2017. godine u jeku pokreta MeToo i zastrašujućih otkrića o razmjerima seksualnog zlostavljanja žena u Hollywoodu, također je dala na vidljivosti raspravama koje bi inače bile pretežito osuđene na akademski i stručni rezervat. Jedna od njih je pitanje filmskog kanona, odnosno onoga što se smatra vrhuncima svjetske kinema-

tografije. Taj zloglasni 'kanon' nije svediv ni na jednu listu, kurikulum, politički akt, kritičarski opus ili nešto peto, što ne znači da određenim faktorima u njegovom formiranju ne pripada povlaštena simbolička pozicija. U filmu su to ankete koje časopis 'Sight & Sound' provodi svakih deset godina – prvu među kritičarkama i drugim stručnjacima, a drugu među redateljicama i redateljima. Od njih nešto privilegiranije mjesto pripada kritičarskoj kao prvoj, budući da je uteme-

ljena 1952., dok se redateljska izdvojila tek 1992. godine.

Današnja simbolička težina koju pridaje-mo kritičarskoj anketi zamagluje nepreuzetan ton u kojem je provedena tijekom prvih desetljeća. Prije svega, ona je zamišljena kao prigodan *vox populi*, bez ikakvih pretenzija na formiranje filmskog kanona – štoviše, sami 'Sight & Soundovi' urednici svaki put upućuju na njena ograničenja, na raskorak s aktualnim tendencijama u filmu, pa čak i

na 'ortodoksiju' prikupljenih glasova. Tijekom prvih pet desetljeća proces selekcije je ostao unutar razmjerno zatvorenih okvira, premda vrijedi spomenuti da u njemu od samog početka glas ima i manji broj kritičarki, poput LOTTE EISNER, FREDERICE BRUCE-LOCKHART, DILYS POWELL, IRIS BARRY, CATHERINE DE LA ROCHE i PENELOPE HOUSTON. Ukupan broj kritičara-sudionika u tom je periodu porastao s inicijalnih 63 na 145 u 2002. godini, što se čini uistinu neznatnim uzevši

Tektonski pomaci na ovogodišnjoj 'Sight & Soundovoj' listi pokazuju da se radi o živom polju borbe za priznanje dijela diskriminirane filmske kulture, smatra Petra Bel Krnjaić

u obzir globalni razvoj filmske industrije. Uz taj podatak, prepreku rastvaranju liste s vremenom nedvojbeno počinje predstavljati i svodenje finalne selekcije na svega deset naslova. Ne čudi stoga da se tako limitiran popis drži klasičnog, modernističkim kriterijima vrednovanog igranofilmskog kanona, onako kako ga je vidjela euroamerička kritičarska i redateljska elita.

Tom je problemu nastojalo doskočiti izdanje ankete iz 2012. godine, u kojem je sudjelovalo 846 kritičarki, dok je finalna selekcija proširena na 100 filmova. Međutim, opći ton je ostao nepromijenjen – činjenica da je HITCHCOCKOV 'Vertigo' skinuo 'Građanina Kanea' s prvog mjesta nakon 50 godina teško da je znak promjene duha vremena, a u tom smislu je znakovito da je i prošireni format rezultirao uvrštavanjem tek dvaju filmova čije autorice su žene: 'Jeanne Dielman, 23 quai du Commerce 1080 Bruxelles' CHANTAL AKERMAN na 36. i 'Beau travail' CLAIRE DENIS na 78. mjestu.

No simbolička težina koju je 'Sight & Soundova' anketa dobila kodificirajući se u nešto najsličnije 'službenom' filmskom kanonu donijela je i drugačiju vrstu odgovornosti prema njezinoj provedbi, osobito u kontekstu aktualnih borbi za ženska prava i dekolonizaciju kulture, pa je ove godine u selekciji sudjelovalo čak 1639 glasača. U iščekivanju novih rezultata, već se ove veljače moglo čitati apele muških kritičara glasačima da 'ostave woke politiku po strani', kako je zavapio JORDAN RUIMY na stranici 'World of Reel'. Srećom, njegove su molbe neuslišane, a novi su rezultati donijeli nekolicinu promjena koje će proizvesti dobrodošlu iritaciju u dijelu mainstream kritike.

Najočitija i simbolički najjača je, dakako, izbijanje Akermanine 'Jeanne Dielman' na prvo mjesto. Riječ je, kako glasovita teoretičarka filma LAURA MULVEY ističe u popratnom eseju, o dvostruko važnom izboru koji ne samo da legitimira eksperimentalnu filmsku tradiciju nego i predstavlja 'trijumf ženske', odnosno feminističke kinematografije. Komentirajući odnos između narativnog sadržaja filma – raspadajuće svakodnevice naslovne protagonistkinje, kućanice koja se prostitucijom održava na životu – i njegove formalne inovativnosti, Mulvey zaključuje kako 'Akerman transformira film, koji je i sam često sredstvo potlačivanja žena, u oslobađaju silu'.

Uz uspjeh 'Jeanne Dielman', vrijedi pozdraviti i Denisin uspon u top 10, kao i konačni proboj AGNÈS VARDE, MAYE DEREN i VÈRE CHYTILOVE na listu, kojima se pridružuju još i JULIE DASH, BARBARA LODEN, JANE CAMPION i, pomalo iznenađujuće, CÉLINE SCIAMMA s 'Portretom djevojke u plamenu' iz 2019. godine. Ukupno je tako izabrano 11 filmova čije autorice su žene (Akerman i

Varda su zastupljene s po dva), što ih i dalje čini izrazito podzastupljenima. Ne bi, dakle, trebalo posebno glorificirati ovaj izbor: u najboljem bi se slučaju moglo reći da on kodificira odavno priznati minimum minimuma kada govorimo o redateljicama. Ove se godine također na listi po prvi puta nalaze filmovi afroameričkih autora/ica: uz Dash, tu su SPIKE LEE i CHARLES BURNETT te dva redatelja mlađe generacije, BARRY JENKINS ('Moonlight') i JORDAN PEELE ('Get Out').

Sve u svemu, dakle, riječ je o popisu koji i dalje u najvećoj mjeri ostaje vjeran klasičnom kanonskom rasteru. No to ne znači da procjepe koji se u njemu pojavljuju treba podcijeniti. Tako urednica portala Dokumentarni.net IVA ROSANDIĆ nove rezultate ankete smatra bitnima 'zbog probijanja kanona i činjenice da su o Chantal Akerman izvijestili svi mediji, čime se eventualno šira publika upoznala s opusom u javnosti manje prisutne autorice'. Nešto je ambivalentnijeg stava kritičarka PETRA BELC KRnjaić, koja Akermanin trijumf i uvrštavanje autorica poput Deren i Dash, doduše, također smatra 'fantastično pozitivnim pomakom u rehabilitaciji marginalne filmske kulture'. Međutim, komentirajući činjenicu da su s popisa ove godine ispali autori poput HOWARDA HAWKESA ili ALAINA RESNAISA, Belc Krnjaić spekulira:

— Nije li ova lista ujedno i odraz trenutnih kulturnih trendova u kojima se stvari pokušavaju prekomjerno ispraviti, određenim dijelom upravo i pod utjecajem akademskog poučavanja filma – pita se ona, zaključujući ipak:

— Tektonski pomaci na ovogodišnjoj 'Sight & Soundovoj' listi pokazuju da se radi o živom polju borbe za priznanje dijela diskriminirane filmske kulture i poziva na aktivno i kritičko uključivanje u njeno promišljanje.

Srodno tome, Rosandić poziva na 'inzistiranje na momentu inkluzivnosti, ne s ciljem smjene, nego nadopune'. Ističući kako 'mjesto kanonskih djela filmske povijesti nikad neće biti upitno usprkos neprekidnom preslagivanju na proizvoljnoj ljestvici', napominje kako bi selekcije poput ove 'trebale ponuditi konkretnije ulaze u nove estetike i produkcije ili otvoreno progovarati o drugačijim perspektivama doživljaja filma'. Upravo na tom tragu važnost Jeanne Dielman vidi direktor Human Rights Film Festivala PETAR MILAT:

— Sva muška pamet koja je posljednjih dana zapela da 'objasni' što to 'zapravo' stoji iza

Ja se ne čudim što nove generacije često imaju ukus drugačiji od moga, jer ne vidim alternative takvom razvoju događaja, a veseli me što imamo jako puno mladih pisaca i stvaralaca koji će, po prirodi stvari, promijeniti i kanon hrvatskog filma, govori Nikica Gilić

'Sight & Soundove' liste i kakve su to pravde počinjene filmskom kanonu i ukusu previda samo jednu malecnu stvar: Akermanina 'Jeanne Dielman...' na vrhu ljestvice nije simptom nekakve političke korekcije kanona, tj. nekog boljeg ili savršenijeg kanona, već taj film jest poziv ili otvaranje jedne drukčije povijesti filma. Prošlosti i budućnosti filma. Ni manje ni više – kaže on.

FILMOLOG i redovni profesor na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu NIKICA GILIĆ promjene tumačenja povijesti filma smatra normalnima i dobrodošlima te naglašava važnost prirodnih procesa, društvenih lomova i smjena generacija, za koje navodi da 'često donose promjenu temeljnih estetičkih, institucijskih, ideoloških i drugih postavki kanona'. Tako su, podsjeća, 'nekoć Hitchcock, HAWKS i FORD bili nepriznati kao zanatlije, 60-ih su priznati kao umjetnici, sada se bore za opstanak u vrhu kanona'. Smještajući raspravu u ovdašnji kontekst, Gilić ističe:

— Tako je i u nas – kritičari, novinari, urednici u medijima i izdavačkim kućama, voditelji kinodvorana, umjetnici, fakulteti, instituti, škole i drugi faktori s vremenom uzdižu jedne a spuštaju druge velikane, pa je od 70-ih BRANKO BAUER neupitna umjetnička činjenica, u istom je razdoblju opao ugled FEDORA HANŽEKovića, dok je VATROSLAV MIMICA imao veliki pad ugleda 70-ih, da bi ga moja generacija vratila u vrh kanona. Ja se ne čudim što nove generacije često imaju ukus drugačiji od moga, jer ne vidim alternative takvom razvoju događaja, a veseli me što imamo jako puno mladih pisaca i stvaralaca koji će, po prirodi stvari, promijeniti i kanon hrvatskog filma – govori Gilić.

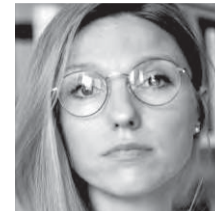
Na tom tragu, Belc Krnjaić smatra kako bi anketni pristup poput 'Sight & Soundovog' možda bilo dobro primijeniti u domaćoj filmskoj kulturi.

— Ovakve liste kroje se uglavnom u okviru Hrvatskog društva filmskih kritičara, odnosno kroz nagradu Zlatni Oktavijan za životno djelo, koja se dodjeljuje od 2007. godine, i to isključivo živim autorima, što isključuje sve one autore i autorice koji su kroz povijest donijeli značajne pomake u hrvatskom filmu, ali su umrli prije nego što je nagrada utemeljena – smatra ona.

Filmski kritičar, scenarist i filmolog IVAN VELISAVLJEVIĆ ponudio nam je pak vrijedan uvid u srodne procese u Srbiji.

— Najznačajnije institucionalno stvaranje filmskog kanona u Srbiji je izbor 'Sto srpskih igranih filmova od kulturnog značaja 1911–1999', koji je nastao 2016. godine. Sem tog pokušaja, u Srbiji se kanon formirao uglavnom kritičarskim prenošenjem s generacije na generaciju – autori jugoslovenskog novog filma su tu neprikosnoveni još od 1960-ih, iako je u nekoliko neformalnih anketa, ali i u ovoj Kinotekinoj, prvo mesto zauzeo 'Ko to tamo peva' SLOBODANA ŠIJANA. (Srbi i Hrvati izgleda imaju sklonost da najboljim filmovima proglase one koji imaju 'pevanje' i 'ko' u naslovu.) Ako je 'Sight & Sound' uveo tendenciozan sistem glasanja da bi uključio filmske stvaraoce koji su bili isključeni iz kanona zbog identiteta, tema ili forme, situacija sa srpskim kanonom je obrnuta. Naime, i za vreme socijalizma i nakon socijalizma u kanon se uvodio dominantno onaj ko se socijalizmu protivio. Autori novog filma, ili tzv. crnog talasa – PAVLOVIĆ, PETROVIĆ, MAKAVEJEV, MIĆA POPOVIĆ, ŽILNIK i drugi – što je naziv na kom su kritičari insistirali iz ideoloških razloga od kraja 1980-ih, dominiraju kanonom, kao i autori tzv. praške škole: KUSTURICA, MARKOVIĆ, PASKALJEVIĆ, KARANOVIĆ. Među ostalim najznačajnijim

Petra Rosandić (Foto: Kritična masa)

Petra Belc Krnjaić (Foto: LinkedIn)

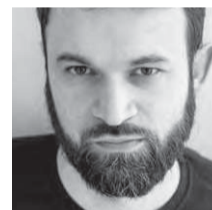
Petar Milat (Foto: Privatna arhiva)

Nikica Gilić (Foto: Žarko Bašić/PIXSELL)

Ivan Velisavljević (Foto: Siniša Dugonjić)

filmovima su gotovo po pravilu oni koji su nekoć bili ideološki 'problematični', cenzurirani, bunkerisani, kontroverzni – pojašnjava Velisavljević i nastavlja.

— Tako su iz kanona isključeni dobro skrojeni, klasični fabularni filmovi 1950-ih, neki izvanredni partizanski filmovi, dečji filmovi, fantastika... A da ne govorimo o kratkim igranim, dokumentarnim ili eksperimentalnim filmovima, koji nikada nisu ni uključeni u neki zvanični kanon – samim isključenjem eksperimentalnih filmova, isključene su, recimo, žene, koje su najveće rezultate ostvarile upravo u tom polju. A to što filmovi nakon 1999. nisu nikada uključeni ni u kakav institucionalni pokušaj stvaranja kanona već govori koliko je autora i autorki isključeno. Tako srpski film godinama tavori u konzervativnom i prašnjavom klišeju ideološki pristrasnog kanona, u kom su se našli filmovi dobri valjda samo ako su 'subverzivni', ili da kažemo otvoreno: antikomunistički – zaključuje ovaj filmolog.

Velisavljevićev prikaz podsjetnik je do koje mjere se konotacije pojmova koje opisuju političku investiranost neke umjetničke prakse mijenjaju u različitim kontekstima – primjerice, područje tzv. istočnoeuropske umjetnosti je jedno takvo minsko polje u kojem 'subverzivnost' može imati i duboko reakcionarno značenje. Pitanje, dakle, nije politizirati ili ne, nego na koji način, s kojim ciljem, u čiju korist. Vratimo li se temi 'Sight & Soundove' ankete, Iva Rosandić napominje:

— Kritike rezultata koje prokazuju implicitnu političnost izbora čine mi se promašenim, utoliko što ta pitanja ne smatram odvojenima.

Izbor 'Jeanne Dielman', dakle, nesumnjivo je u određenom smislu političan, a nama samo ostaje poželjeti sudionicima budućih anketa još više takve politizacije na korist, kako to kaže Petar Milat, 'prošlosti i budućnosti filma'. ■

Jeanne Dielman,
23, quai du commerce,
1080 Bruxelles
(r: Chantal Akerman)

(1975.)

Delphine Seyrig u studiji o otuđenosti i potencijalima filmskog medija

PIŠE Damir Radić

Građanka

Jeanne

Dragocjeno djelo koje je s ruba dosadašnjeg kanona došlo u njegovo središte

N OVI najbolji film svih vremena u tradicionalnoj anketi časopisa Sight & Sound, koja se provodi svakih deset godina od davne 1952., prvi put je naslov koji velika većina tzv. običnih filmofila ne samo da nije gledala, nego za nj nikad nije ni čula. Nakon DE SICINIH 'Kradljivaca bicikla' kao prvog najboljeg filma svih vremena, višedesetljetne vladavine WELLESOVA 'Građanina Kanea' i HITCHCOCKOVE 'Vrtoglavec' koja je na prvom mjestu plesala samo jednu deceniju, 'Jeanne Dielman, 23, quai du commerce, 1080 Bruxelles' sada je na vrhu filmske povijesti. Kao što običan filmofil teško da je čuo za novi najbolji film svih vremena, tako teško da je čuo i za njegovu autoricu.

Tko je dakle CHANTAL AKERMAN? Uobičajeni odgovor upućenih glasilo bi da je riječ o najistaknutijoj feminističkoj sineastici u povijesti, iako sama Akerman nije voljela svrstavanja u strogo određene kategorije, odbijala je da se njezini filmovi nazivaju 'ženskim' i bila je protivnica esencijalističke struje feminizma. Presudni za nju bili su susret s GODARDOVIM filmovima te boravak u New Yorku gdje se upoznala s američkim filmskim alternativcima, pri čemu se ključnim pokazala WARHOLOVA poetika fiksirane kamere i beskonačnog trajanja kadra. Kad se 'Jeanne Dielman' pojavila, The New York Times nazvao ju je prvim remek-djelom neke žene u povijesti filma, a feministička kritika prigrlila ju je kao paradigmatički feministički rad, kako zbog tematike, tako i zbog nekonvencionalnog oblikovanja koje je tada bilo *in* u feminističkoj teoriji. Motiv kućanice koja se bavi prostitucijom istovjetan je Godardovom u 'Dvije ili tri stvari koje znam o njoj' (no Akermanina kućanica znatno je starija i još je samohrana majka), dugi, frontalno komponirani kadrovi snimani fiksiranom kamerom u realnom vremenu evidentno su potaknuti Warholovim radikalnim eksperimentima s filmskim vremenom i

repcijom, inzistiranje na psihološkom minimalizmu u glumačkim interpretacijama slijeđenje je čuvenog BRESSONOVA tretmana glumaca kao modela, a tupa egzistencijalna rutina protagonistkinje koja je postupno dovodi do ubojstva kao da je rezonancija FASSBINDEROVA klasika 'Zašto je poludio gospodin R.?' Ti orijentiri i odjeci nimalo ne umanjuju izuzetnost 'Jeanne Dielman' nego, upravo suprotno, svjedoče o inteligenciji tada 25-godišnje autorice koja je preuzimajući od izuzetnih suvremenika stvarala itekako navlastit svijet. U njemu je posebna pozornost posvećena prostoru protagonistkinjina stana u kojem živi sa sinom, ali veliku većinu vremena provodi sama u rutinskim kućanskim ('ženskim') poslovima na čije detaljno prikazivanje u realnom vremenu otpada veći dio gotovo tro-i-pol-satnog filma. Naime, kako naslov sugerira, riječ je o eponimnoj protagonistkinji i stanu na naslovnoj adresi u kojem živi, a prostor tog stana, kroz upoznavanje svake prostorije od koje se sastoji, s njezinim namještajem, inim predmetima i dizajnom *en general*, postupno se sklapa pred gledateljima kao kakav *puzzle* i sam tako postajući protagonistom. Stoga novi najbolji film svih vremena nije pogrešno opisati kao film o jednoj ženi u jednom prostoru, uz to u ograničenom razdoblju od tri dana koje se čestim podudaranjem fikcijskog i realnog vremena 'produljuje' i postaje studijom ne samo o otuđenosti (rutinizirane) egzistencije, nego i o estetskim i filozofskim potencijalima filmskog medija.

'Jeanne Dielman' na prvom mjestu aktualne liste najboljih filmova svih vremena Sight & Sound svakako je veliko iznenađenje i nesumnjivo dug vremenu političke korektnosti i iznova nabujalog feminizma; no to ništa ne mijenja na činjenici da je ostvarenje Chantal Akerman iznimne vrijednosti i da je itekako dobrodošlo da se jedan od dragocjenih filmova s ruba dosadašnjeg kanona nađe u njegovu središtu. ■

Darko Šeparović:
Proces gorenja

(Durieux, Zagreb, 2022.)

Udarni dio knjige čini zaključni ciklus - 'Povijest turizma'

PIŠE Marko Pogačar

Luški meštar

Nova i vrlo solidna pjesnička knjiga autora kojega treba čitati

V ELOLUČANIN DARKO ŠEPAROVIĆ – iskustvo otoka, pokazat će se, ni u kontekstu njegove nove knjige nipošto nije nevažno – debitirao je 2015. zbirkom 'Autopilot'; zanimljivom, u kontekst onodobnog lirskog trenutka uronjenom i s njime živo korespondirajućom knjigom. U međuvremenu je objavio dva prilično različita, iako Mediteranom jednako duboko obilježena romana, 'Krvotok' (2018.) i 'Pristanište' (2020.).

'Proces gorenja' čini svega dvadeset i pet pjesama raspoređenih u tri ciklusa, što ovaj svezak opsegom približava formatu anglosaksonskog *chapbooka*, prije no u nas uobičajene pjesničke knjige. Uvodno 'Klijanje' okuplja šest naslova, pjesma 'Kraj sezone' izdvojena je kao samostalna cjelina, dok udarni dio predstavlja zaključni ciklus 'Povijest turizma', s osamnaest jednako naslovljenih, numeracijom periodiziranih sastavaka.

Već prva pjesma, jedna od najboljih u knjizi, eksplicira njezina tematska težišta, prevladavajuće stileme i formalna uporišta. Kao i drugi tekstovi 'Klijanja', jasno demonstrira u prvijencu mjestimice nedovoljno izraženu svijest o pjesmi kao cjelini, i registrom nešto tišu, ali precizniju metaforiku. U tim je 'Požarima' izravno apostrofirana ponešto pleonastička naslovna sintagma, uspostavljeno je kroz tekstove često prisutno iskazno 'mi' – prvo lice množine koje može sugerirati ljubavnike, kanalizirajući nosivu metaforu u slitinu ljubavnog odnosa, implicirati znatno širu, generacijsku ili grupnu optiku, ili glas dati upravo spomenutoj prirodnoj pojavi – inaugurirano je odricanje od interpunkcije (uz jednu iznimku – očekivanu točku na kraju 'Kraja sezone'), te semantička zaokruženost retka karakteristična za uvodni ciklus; zaokruženost koja se kasnije rastače intenzivnim prebacivanjima, opkočenjima i općenitim kraćenjem stiha.

U sljedećoj cjelini, ujedno najdužoj pjesmi u knjizi, potonje je realizirano astrofičkom, dinamičnom kompozicijom ritmiziranom na način govorne, asocijativne *freestyle* fraze. Iskazna je perspektiva ženska, ponovno se na više nivoa varira ključna metafora teksta i eksplicite ponavlja naslov sveska, da bi se zaključna dva retka – poantom koja sjedinjuje intimni i opći, društvenoreferencijalni fon knjige – spojila tvoreći naslov posljednje, kvantitativno najbogatije cjeline. 'Kraj sezone', međutim, nije samo kopula, motivski uvezano pretapanje između uvodnog poroznog i zaključnog čvrsto strukturiranog ciklusa, nego predstavlja središnju os zbirke, njezino sidro a, uz dio pjesama prvog ciklusa, također kvalitativni vrhunac.

'Povijest turizma' sročena je kaskadno, uvlačkama dinamizirajući ritam redaka i razigravajući prostor stranice, uz povremeno umetanje vrlo kratkih pjesama, opsega distiha ili tercine. Iako motivski protegnut od žestokih ljetnih partija, preko umjetničkih i dnevno-političkih referenci do generacijskih toposa poput stambene politike, čitav je ciklus ispisan u istoj maniri i oslanjajući se na jedan postupak, što postepeno razgrađuje čitateljsku pažnju te otvara prostor iskliznucima i pomalo nategnutim slikama-atrakcijama – *nedjelja je medvjed ranjen / na korporacijskom bodybuildingu* – kakvih je više bilo u autorovom pjesničkom prvijencu, i bolje su funkcionirale u tom kontekstu.

'Procesom gorenja' Šeparović je proširio i raspisao prorede trasiran u 'Autopilotu' te, uspješno, izašao iz njegova okvira. Dojam je da bi knjiga bila kompaktnija i još bolja da se više približila formatu *chapbooka* – da je posljednji ciklus sveden na desetak sastavaka. I ovako, pjesnikov glas sve je autonomniji i prepoznatljiviji, ne samo zbog specifičnog motivskog areala. Sve u svemu, vrlo solidna knjiga, autor kojega – u poeziji i prozi – treba čitati. ■

PREPORUKE: SERIJE

Tanka plava linija /
Tunna blå linjen

(Anagram Sweden)

U OSJETLJIVOM vremenu u kojem se policija diljem svijeta našla pod poplavom kritika, švedska je javna televizija od autorice CILLE JACKERT naručila i drugu sezonu serije koja prati život policajaca u Malmöu. Pogrešno bi, doduše, bilo ustvrditi da se radi o klasičnoj policijskoj ili kriminalističkoj seriji vođenoj zapletom, jer se ova realistična drama etablirala kao intiman prikaz osobnih i profesionalnih života glavnih likova smještenih u policijski milje

Malmöa, a istražuje kako stresan posao utječe na privatnost i obrnuto. Nervozna kamera iz ruke, koja povremeno evocira dokumentarizam, a povremeno subjektivni kadar, prati dnevnu borbu šestoro policajaca s raznolikim društvenim dramama i traumama koje veliki industrijski multikulturalni grad nameće svojim javnim službenicima. Patrolirajući ulicama bakću se s nestalom djecom, problemima ovisnosti, trgovinom ljudima, mentalnim bolestima, sitnim i krupnim kriminalom, ubojstvima, silovanjima, obiteljskim nasiljem, imigrantima, rasnim i etničkim napetostima, terorizmom i birokratskim ograničenjima svoje profesije, istovremeno se boreći da osobne živote održe pod kontrolom. Slobodna kamera, osim spomenute uloge prizivanja dokumentarizma, svojim nas nemirrom uranja u višeslojne društvene dileme suvremene Evrope i metaforički odražava njezinu nestabilnost. Sugerira ujedno da je i ta 'tanka plava linija' iz naslova, posljednja granica između društva i totalnog kaosa, podjednako krhka i nestabilna kao društvo koje treba držati civiliziranim. Upravo to što postavlja teška pitanja i nauštrb policijskih procedura u prvi plan stavlja često zanemarenu ljudskost, izmješta ovu seriju iz klasičnog policijskog žanra u red onih bisera realizma koji se bave ljudskom prirodom, poput kultne 'Homicide: Life on the Street' iz devedesetih, bazirane na knjizi DAVIDA SIMONA.

Bijeli lotos /
The White Lotus

(HBO Max)

PROŠLOGODIŠNJA hit serija ovjenčana s deset Emmyja preselila se iz luksuznog ljetovališta na Havajima u istoimenu ekspozituru na Siciliji, na litice Taormine s pogledom na Jonsko more. Na površini, priča djeluje strukturirana po istoj špranci: počinje neimenovanim truplima pa se potom vraća sedam dana unatrag, na početak ljetovanja nove grupe antipatičnih dobrostojećih turista, a gledatelj ima zadatak, iz

odnosa među likovima koje povezuje samo činjenica da svi mogu platiti skupu iluziju bezbrižnosti, deducirati i tko je ubijen i tko je ubojica. Ipak, dok je prva sezona bila fokusirana na klasne odnose moći između gostiju i radnika, utemeljene na pozadini kolonijalizma, nova se priča više bavi seksualnom politikom, rodnim sudbinama, seksom kao transakcijom i elementima farse u spavaćoj sobi. U podnožju Etne ključaju strasti a u zraku visi požuda dodatno potpirena lukusznim renesansnim palačama koje odišu arhaičnim misterijem. Autor i redatelj MIKE WHITE i dalje ispituje generacijski sraz i pasivno-agresivne dinamike odnosa ljubavnih parova, šefova i radnika, očeva i sinova, ali poigrava se i pitanjem iseljeništa i kompleksaškim odnosom Amerikanaca prema 'staroj dami'. Uz briljantnu JENNIFER COOLIDGE, koja je ljevala i na Havajima, na Siciliji se uz poslovično probranu podjelu još pojavljuju i AUBREY PLAZA i MICHAEL IMPERIOLI, koji kroz sjajno tumačenje svojih zbrkanih likova razotkrivaju koliko praznine, nesreće i neizvjesnosti stoji iza takvih privilegiranih egzistencija. White je polaganim ritmom, zavodljivom režijom i poetičnom montažom prelijepih krajolika i talijanskih kancona uspio dočarati iluziju turističkog blaženstva u kontrapunktu s

tihom dramom koja se u podtekstu odvija među likovima, odašiljući poruku kako je turizam varka, a cijena života niska čak i kad se živi na visokoj nozi.

Wednesday

(Netflix)

NA valu formule golicanja nostalgijom Netflix se upustio u raskošnu produkciju nove fantastičke poslastice koju je koproducirao i napola režirao TIM BURTON, otac filmske verzije iz devedesetih o makabričnoj obitelji Addams. Nova se iteracija uvelike razlikuje od svih prethodnih, ponajviše time što tinejdžericu Wednesday odvaja od ostatka obitelji i u fokus stavlja njezino snalaženje na akademiji izopćenika Nevermore. Radnja se odvija u suvremenosti, a kombinira noir teen krimi-dramu, poput 'Veronica Mars', s dječjim gotičkim hororom na tragu 'Harryja Pottera'. Iako zabavna i duhovita u dijalozima, znatno je mračnija od svojih prethodnih verzija, visoko estetizirana (snimana u misterioznom gotičkom dvorcu u Rumunjskoj) i obiluje živopisnim likovima koje tumače zvijezde kao što su CATHERINE ZETA-JONES, LUIS GUZMÁN, GWENDOLINE CHRISTIE i bivša Wednesday CHRISTINA RICCI. No prava je zvijezda JENNA ORTEGA, u naslovnoj ulozi toliko besprijekorno bezizražajna da je njezin viralni ples na pjesmu 'Goo Goo Muck' u samo par dana udahnuo novi život Crampsimu i zaprijetio rekordu koji je ljetos nakon 'Stranger Things' postavila Kate Bush.

■ Jelena Svilar

Kustosice studentske izložbe 'Ciklusi'
(Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u
Zadru, 2. prosinca 2022. – 27. siječnja 2023.)TAMARA MAJCEN i IVANA
KASALO Zanimali su nas
dehumanizirani prostori
u kojima djeluju neke silnice

Na Odjelu za povijest umjetnosti zadraskog Sveučilišta nedavno ste postavili zanimljivu izložbu. Ona nosi naslov 'Ciklusi' i povezuje radove četvorice naših istaknutih fotografa. Kako ste definirali koncept? Koji su autori na njoj zastupljeni?

Što se tiče koncepta izložbe, sve je krenulo od ideje da se bavimo temom koja je sama po sebi angažirana, a usko je vezana za prostor koji oblikujemo i kojim se krećemo. Želja nam je bila okupiti autore koji u svojim umjetničkim praksama otvaraju to pitanje. Odlučili smo se za medij fotografije zbog njezine transparentnosti i njezinih mogućnosti hvatanja zbilje. Odabir umjetnika stoga se dogodio prirodno. Izabrali smo radove BORISA CVJETANOVIĆA, RINA EFENDIĆA, BOJANA MRĐENOVIĆA i JASENKA RASOLA jer su nam fotografije te četvorice autora govorile jezikom koji se uklapao u idejni koncept. U sve to uključile su se i društvene problematike kojima se bave u svojim fotografijama. Sve te cikluse povezuje slika dehumaniziranog prostora u kojem djeluju određene silnice moći. U svim djelima, naime, preispituju se načela prioriteta i uvjerenja kada je u pitanju upravljanje izgrađenim okolišem.

U pripremanju izložbe imali ste i mentorstvu pomoć troje svojih nastavnika. Kako su vam oni pomogli?

Upravo tako. Od samog početka imali smo pomoć svojih mentorica i mentora, SILVIJE BEKAVAC, IVANE HANAČEK i NIKOLE ZMIJAREVIĆA. Posebno nam je pomoglo iskustvo profesorice Hanaček u izradi koncepata različitih izložbi. Tijekom organizacije izložbe i svih tehničkih aspekata produkcije uvidjeli smo koliko je to kompleksan i delikatan posao, pogotovo kada je riječ o izradi fotografija. To nam je iskustvo bilo zaista korisno i dalo nam je vjetar u leđa, pogotovo onim studenticama i studentima koji se u budućnosti planiraju baviti galerijsko-muzejskim poslovima.

KVADRAT

Uoči nastupa na zatvaranju Dana srpske kulture u Zagrebu, kantautorica ANA ĐURIĆ KONSTRAKTA primila je u Novom Sadu Nagradu za društveno-kritički angažman 'Ivan Radenković'. Priznanje, nazvano po aktivistu, teoretičaru i muzičaru preminulom 2018. godine, dodijeljeno joj je za glazbeni 'Triptih'.

■ B. P.

Foto: Duško Jaramaz/
PIXSELLTamara Majcen i Ivana Kasalo
(Foto: Privatna arhiva)

'Ciklusi' su i dio studentskog projekta 'Oživimo zidove'. Možete li nam reći više o njemu?

Projekt 'Oživimo zidove' nastao je prošle godine kao inicijativa kolegica i kolege Nikole Zmijarevića, HEIDI VUKOVIĆ i DORE ŠTUBLIN, čiji je cilj bio donijeti studenticama i studentima malo žive umjetnosti u prostore Odjela. Tada su u jednoj učionici Odjela postavili reprodukcije slika iz europskog slikarstva. Ove godine htjeli smo dodatno proširiti projekt i dati svoj pečat cijelom konceptu. Željeli smo studenticama i studentima približiti tokove suvremene hrvatske fotografije, ali se putem otvorilo i vrlo važno pitanje, a to je nepostojanje adekvatnog prostora za takve pothvate. Nadamo se da će mlade generacije prepoznati važnost ovakvog projekta pa možda s vremenom dobiti i vlastiti izložbeni prostor.

■ Ana Grbac

Tražeci Odette

Tko je bila Odette Steiner? Kustos i istraživač Darko Šimičić uspio je rekonstruirati dio biografije i opusa ove umjetnice koja je bilježila prizore iz partizanskog života i koja je, po svemu sudeći, uz supruga Ivu Steinera bila aktivna u umjetničkom odjelu ZAVNOH-a

IME I DJELO ODETTE STEINER, umjetnice koja je bila aktivna u Kulturno-umjetničkom odsjeku ZAVNOH-a, u užoj i široj javnosti ostali su uglavnom nepoznati. Budući da je na oslobođeni teritorij stigla 1944. i da arhivski podaci donose malo podataka o njezinom sudjelovanju na onodobnim izložbama, njezin umjetnički i aktivistički angažman ostao je nezabilježen. Kako to često biva, i tu se Francuskinju češće spominjalo u pričama o njezina dva, javnosti puno poznatija, supruga. Tako je ostala upamćena kao žena francuskog nadrealističkog slikara ANDRÉA MASSONA i poslije IVE STEINERA, kulturnog radnika i političara. Međutim, novija otkrića pokazuju da je njezin rad puno važniji od toga kako je se do sada pamtilo.

Tko je zapravo Odette Steiner? Odgovor na to pitanje već godinama nastoji pronaći kustos i istraživač DARKO ŠIMIČIĆ, a svoja saznanja nedavno je predstavio na predavanju koje je uz trodnevnu pop-up izložbu njezinih radova održano u zagrebačkoj Galeriji Nova, u sklopu WHW-ovog projekta 'Povijest umjetnosti i društva: Umjetničke ekologije'. Šimičić je za Odette Steiner prvi put čuo 1980-ih, kada je istraživao rad Gorgone, umjetničke grupe koja je djelovala u Zagrebu između 1959. i 1965. godine. Tada je na nekim fotografijama uz članove Gorgone uočio nepoznatog muškarca. Saznao je da je to bio Ivo Steiner, a usput i da je njegova supruga bila Francuskinja koja je prethodno bila udana za poznatog nadrealističkog slikara Andréa Massona i koja je bila model za nekoliko fotografskih portreta što ih je snimio MAN RAY. Njezinu fotografiju s drugim suprugom, Ivom Steinerom, Šimičić je našao i na duplerici časopisa P.S. Post scriptum koji je izdavao JOSIP VANIŠTA.

'O ženi umjetnici saznajem preko muževa jer o muževima se daleko više zna, daleko su poznatiji u društvu. Na više mjesta se spominje da je na nadrealističke sastanke dolazio André Masson sa suprugom, čak joj ni ime nisu spomenuli. To se na više mjesta u knjigama o nadrealizmu spominje', kazao je Šimičić, istaknuvši kako je cilj njegovog predavanja upravo da se Odetti Steiner vrati ime i prezime.

On je njezino ime zapamtio još 1980-ih, ali tada nije dublje istraživao njezin rad. No prije dvije godine situacija se, spletom okolnosti, promijenila. Šimičić pasionirano prati internetske aukcije i tako je naišao na jednu u Francuskoj, kojoj isprva nije pridavao veliku važnost. Međutim, ubrzo je uočio dva-tri

crteža s potpisom Odette Steiner, a na jednom mu je posebno zapala za oko datacija 'Šibenik, 1945'. Svi su prikazivali pokidane žice i ruševine. Na aukciji je bilo još nekoliko sličnih, ali nepotpisanih crteža koji su predstavljani kao djelo anonimnog umjetnika iz 20. stoljeća. No ključni rad na koji je naišao prikazivao je partizana s puškom i natpisom ZAVNOH. 'Kada sam shvatio da osoba koja

je, po svemu sudeći, autorica svih crteža ima veze sa ZAVNOH-om, krenuo sam dalje istraživati i otkrio puno zanimljivih detalja', rekao je Šimičić. Pretpostavlja se, naime, da je Odette prije dolaska u oslobođeni Zagreb boravila u Šibeniku i Dalmaciji jer pronađeni crteži iz tog razdoblja mahom prikazuju ratna razaranja dalmatinskih mjesta. Nakon tih zanimljivih saznanja, Šimičić je počeo

Ivo Steiner i Odette Steiner, reprodukcija iz časopisa P.S. Post scriptum br. 4

Odette Steiner: Negdje (2), 1944-1945., tuš na pauspapiru

istraživati njezin život i rad. Iako nije našao puno podataka o njoj, svaki mu je bio dragocjen i tjerao ga je dalje.

Odette Steiner, djevojački CABALÉ, rođena je u malom francuskom mjestu Céretu u Pirenejima, a zbog njegovog položaja i atraktivnosti često su ga posjećivali brojni umjetnici. André Masson je u Céret stigao 1919., a najčešći motiv na njegovim slikama bili su samostani i planine. U ljeto iste godine upoznao je Odette – uskoro su se vjenčali i dobili kćer LILY MASSON, a svi crteži koje je Šimičić pronašao na internetskoj aukciji bili su upravo iz njezine ostavštine. Drugi muškarac u Odettinom životu bio je Ivo Steiner, koji je rođen u židovskoj trgovačkoj obitelji u Sisku. Steiner je studirao u Berlinu, Frankfurtu i Parizu, gdje je najvjerojatnije i upoznao svoju buduću suprugu. Kao Židov i ljevičar bio je u okupiranom Parizu u opasnosti te se pridružuje pokretu otpora. Zatim preko Portugala i Španjolske bježi u Alžir, a početkom 1944. dopijeva ponovno u Hrvatsku i priključuje se partizanima. Steiner je bio referent za umjetnost u ZAVNOH-u, a nakon završetka rata radio je u odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete. Sačuvao je djela svog brata, rano preminulog slikara i grafičara MILANA STEINERA, a bio je blizak gorgonašima i Vaništi s kojim je javnosti predstavio bratovu umjetničku ostavštinu.

Darko Šimičić je prije gotovo deset godina od Vanište čuo kako je Ivo Steiner upoznao gorgonaše s radom MARCELA DUCHAMPA. Vaništa je naglasio da su sve što se ticalo radikalne umjetnosti tog Francuza saznali od Steinera. 'To saznanje za mene je bilo vrlo važno jer sam znao da se Steiner, boraveći u Parizu 1930-ih godina, kretao u umjetničkim krugovima i da je bio jako upućen u umjetničke pravce toga vremena', rekao je Šimičić. Najviše podataka o Odetti Steiner saznao je pak iz pisma njezinog supruga Ive koji je podatke ispisao za poslijeratno Ministarstvo prosvjete u kojem je radio.

Iako nije poznato kako su se upoznali i kada su se vjenčali, Ivina i Odettina biografija i zajednički život poklapaju se s njegovim dolaskom u Jugoslaviju. Očigledno je da su oboje bili aktivni u umjetničkom odjelu ZAVNOH-a, premda se Odettino ime ne spominje ni u jednom dokumentu iz tog doba. Šimičić je njezino ime pronašao tek u katalogu iz 1945., kada je u oslobođenom Zagrebu postavljena izložba likovnih umjetnika partizana, no ona je u njemu naznačena kao 'odsutna'. Istražujući Arhiv za likovnu umjetnost HAZU-a, naišao je na njezino ime među izlagačima na prvoj izložbi tadašnjeg Udruženja likovnih umjetnika 1946. godine, na kojoj je izložila jedan pejzaž.

Nakon što je kupio sve Odettine slike na internetskoj aukciji, Šimičić je ponovno pregledao što se sve nudi jer se bojao da mu je nešto promaknulo. Ispostavilo se da se prodaju još dva nepotpisana crteža – odmah mu je bilo jasno da su njezini jer su se stilski podudarali s onima koje je već nabavio. Uočio je da jedan crtež i fotografije koje je dobio uz njih nose potpis JEAN ODETTE. Šimičić tada počinje naslućivati da je Odette Steiner bila slikarica i da je svojevremeno izlagala i u Parizu. Iako nigdje drugdje nije pronašao ime Jean Odette, smatra da nije nemoguće da je to ona i da se tako potpisala jer se često događalo da umjetnice koriste muške pseudonime.

Budući da priča o toj intrigantnoj ženi nije ni približno završena, Šimičić vjeruje da će i drugi nastaviti tražiti odgovore na pitanja tko je Odette Cabalé, tko je Odette Masson, tko je Odette Steiner i tko je Jean Odette. Očigledno je da je ona bila puno više od supruge dvojice poznatih muškaraca i da je njezin rad, kao i rad mnogih žena, bio u sjeni puno primjetnijih muških doprinosa. ■

TV RAŠETANJE

Doručak
šampiona

PIŠE Boris Rašeta

Aljoša Pužar u Puli je vodio nekoliko vrhunskih razgovora. 'Nisi mogao reći da si Hrvat', iščuđavao se Buden nad popularnom formulom. 'Pa na zahod nisi mogao otići a da te se ne pita za nacionalnost, od indeksa do vojske, gdje se brojilo koliko je zastavnika ove ili one nacionalnosti, nigdje nisi mogao izbjeći nacionalno deklariranje'

Priče s končom iz borše Stanka Ferića: U Ulici Kornat, HRT, 28. studenog, 14:49

Bilo je čudno gledati ovu vrhunski snimljenu emisiju (snimatelj SINIŠA GALAR, režija IVO KUZMANIĆ, urednik ALEKSEJ PAVLOVSKY), koja odlično odslikava nevolje u raju. Priroda se pobrinula da od Kornata napravi otočje jedinstvene ljepote, društvo je odlučilo kapitalizirati prostor arhipelaga naplatom ulaznica (na tome je i počela i završila državna intervencija), ali je ljude koji tamo žive prepustilo nimalo bajkovitoj sudbini. Iako je skoro sva zemlja na otocima privatna, mještani od toga nemaju ništa – dapače, kako je rekao Kornatar MARINO JEŽINA, turisti ostavljaju smeće i rade nered po parcelama. Benzin i dizel su skupi, popusta nema, brodskih veza također, ali su zato inspekcije česte... Zapravo, kada čovjek bolje razmisli, Hrvatska živi kao NIVES CELZIJUS – što je bog dao, dao je, pokazivat ćemo to svijetu, ubrati pokoju paru, pa dok ide ide. A ovakve emisije (a gledali smo je u reprizi) treba vrjeti što češće, em su dobre, em se možemo nadati da će ponekoga od odgovornih drugova i probuditi. Nije fer da država raskoš svojih mogućnosti iscrpljuje samo na naplati ulaznica.

Doručak s autorom, HRT, 28. i 29. prosinca, 17:02

ALJOŠA PUŽAR vistan je voditelj Doručka s autorom – načitan, ležeran i pripremljen, nenametljiv a upečatljiv, pitanja mu nisu preduga i sadržajna su – a na pulskom sajmu knjiga odradio je nekoliko vrhunskih razgovora, izdvajamo jedan s autorom koji se deklarira kao anacionalan i drugi s piscem koji ne razumije ljubav prema državi. Prvi, BORIS BUDEN, ispričao je kako je negdje 1989. išao u Beograd da bi s filozofom LJUBOMIROM TADIĆEM napravio intervju za zagrebački Start. Razgovor je vođen u ordinaciji Tadićeve partnerice KLARE MANDIĆ, zubarice, po kojoj se vrzmalo bizarno društvo (npr. VASILJE KRESTIĆ). Uglavnom, nakon dvije-tri minute razgovora sve je Budenovo redakcijsko *brainstormanje* propalo, duboko i široko zamišljen razgovor sveo se na relaciju Srbi – Hrvati... I sve je dalje išlo po toj špranci. Kako onda, tako i danas. Autora ove kritike jedan je kolega prije dvadesetak godina, prije objave bilo koje knjige, pitao 'čiji si ti pisac, hrvatski ili srpski' (odgovor 'ničiji nisam napisao ni jednu knjigu pa uopće nisam pisac', bio je posve irelevantan). U toj smo patogenoj dihotomiji rođeni, u njoj živimo, neki su od nje umrli, a svi ćemo s njom umrijeti, to nam je – danas je to ja-

sno – sudbina. Ali i svijet, koji je globalna selendra, nije bitno različit, Amerikanci se čeraju s Rusima, bili oni lijevi, crveni Sovjeti ili crni, desni putinovci. Mi i oni, prijateljneprijatelj, ustrajna želja za crkavanjem komšijine kravice, to je bitak svijeta i u vijeke vjekova, amen. 'Nisi mogao reći da si Hrvat', iščuđavao se Buden nad popularnom formulom. 'Pa na zahod nisi mogao otići a da te se ne pita za nacionalnost, od indeksa do vojske, gdje se brojilo koliko je zastavnika ove ili one nacionalnosti, nigdje nisi mogao izbjeći nacionalno deklariranje.' Usput, kada smo na terenu demitologizacije popularnih zabluda, spomenimo da su od devet jugoslavenskih premijera njih petero bili Hrvati (BROZ, Špiljak, PLANINC, MIKULIĆ, MARKOVIĆ), dok je vladu vodio jedan Srbin (STAMBOLIĆ), jedan Musliman (BIJEĐIĆ), jedan Slovenac (RIBIČIĆ) i jedan Crnogorac (Đuranović). That's all Folks! VIKTOR IVANČIĆ govorio je o idolatriji, obogotvorenju države, nacije, Domovinskog rata i sličnih pojmova koji su postali predmeti žestokog i konjunkturnog pseudoreligijskog kulta, a usput se zapitao i kako to da zapadne, liberalne zemlje, koje se smatraju rodnim mjestom građanske slobode, ne žele dati utočište EDWARDU SNOWDENU, nego čovjek mora bježati PUTINU koji baš i nije drugo ime za ljudska prava. Kod nas propitivanja te vrste neće još godinama doći na dnevni red. Očito je da se masa zapadnih i naših novinara – dragovoljno, što je ono najčudnije – postrojila pod zastavu i lažu kao navijeni... kao DUNJA UJEVIĆ nekoć. Ta je, danas zaboravljena, novinarka formulirala glasoviti aksiom prema kojemu se za domovinu, ako treba, mora i lagati. Ovi čak i ne lažu za domovinu, nego za neku stranu zemlju, ili asocijaciju. *Fake news*? Pa nema veće tvornice *fake newsa* od *mainstream* medija, to je danas posve očito. Da nije tako, valjda bi netko već primio tog Snowdena koji nije lagao, nego otkrivao istine koje je netko htio sačuvati pod ključem. A kako reče stari magnat HEARST, vijest je samo ono što ne žele da čujete, sve drugo je reklama. Ili kako bi rekao Ivančić, ako u poslu u kojemu je imperativ istina lažeš, onda odi ća iz tog posla. Istina i pravda ne idu ruku pod ruku, ali zašto baš srljati u suprotnom smjeru, a da te nitko ne tjera?

Qatara, HRT 2, 2. prosinca, 19:51

Hrvatski reporter i komentatori u studiju prenosili su komšijsku utakmicu na uzoran način, *sine ira et studio*, baš kako je trebalo, a skandalozne scene koje su priredili srpski i kosovski nogometaši i članovi stručnog tima (ovo je izgledalo kao *proxy* nogomet Kosova i Srbije) ocijenili su suzdržano i civilizirano. Tako i treba, dobar je studio Qatara. Nogo-metni znalci – u koje vaš kritičar sigurno ne spada – u njihovim tumačenjima katkad nalaze stručne pogreške, ali više o njima potražite na stranicama specijalizirane štampe. Nama je za odličnu ocjenu dovoljna kon-

stacija da u prijenosu nije bilo ničeg nalik želji o krepavanju već spomenute kravice. Ona je sama pala, sama se ubila. Šta ćeš, više sreće drugi put.

Popadija, Prva srpska televizija, 2. prosinca, 22:00

Zaljubili smo se u Popadiju. Onaj episkop koji je bacio 'fetvu' na seriju napravio je, možda, lošu uslugu firmi za koju radi. Popadija je, zapravo, mudro i promišljeno, ali i profesionalno i sretno, uskočila u stari srpski žanr – grotesku, koja nastaje kada

Boris Buden u Doručku s autorom
(Foto: Sa(n)jam knjige u Istri)

se tradicionalne forme (npr. tri narikače iz kruševačkog sela) spoje s ultramodernom, blaziranom influencericom, koja se vratila iz Amerike i zaljubila u lokalnog popa, sanjajući ipak novu eparhiju – u Los Angelesu ili na nekom sličnom mjestu... Srbija je jednom nogom u 19. stoljeću, drži se KARAĐORĐA, VUKA, Save Savanovića (vampir je jedina riječ koja je iz srpskog prodrila u zapadne jezike), a drugom je u 'Odiseji u svemiru', konkretno u Popadiji na društvenim mrežama, na modnim pistama i naslovnicama modnih revija... Režiser serije došao je iz Hollywooda, i pokazao da je naučio zanat u najjačoj školi svijeta. Zapamtite njegovo ime, to je ZORAN LISINAC (režiser i scenarist filma i serije 'Toma', koja je ove godine oborila sve rekorde gledanosti u regiji). I na kraju, najvažnije, ta je serija napravljena ultramoderno, ali karakteri likova time nisu učinjeni ništa plošnijima (to su živi ljudi od krvi i mesa, uvjerljivi i slojeviti), a dosjetke nisu banalne, već je humor – uz rijetke prvolutaške izuzetke – na visokom nivou. Lokalne akcente neki su glumci pogodili (GORICA POPOVIĆ je sjajna, ali ona je rođena 70 kilometara od mjesta odigravanja radnje pa i nije čudo), a neki nisu, ali to je s naglascima uvijek tako. Gledati obavezno. ■

VIDA LIVE

Sara Renar

**Klinika Denisa
Kataneca**

**Ivan Grobenski
& The Mental Health
Customer Support**

Sleepyheads

Them Moose Rush

+ DJ Zoran Stajčić (Ravno do dna)

Domaćini: Nina Violić & Filip Šovagović

Tvornica kulture, 23/12/2022, 21:00 h

Samo 30 kn

www.vidatv.hr
youtube.com/c/vida_kanal
facebook.com/vidatelevizija

eventim

